

นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศมาใช้ในสมัยของ เจียง เสี่ยว มิง จนกระทั่งถึงปัจจุบันแม้ว่าจีนจะ
 ปรองดองกับเจียง เสี่ยว มิง แล้วก็ตาม จีนก็ยังคงดำเนินตามแนวทางนั้นอยู่ แต่นโยบายการปฏิรูป
 และเปิดประเทศนั้นเป็นเพียงทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น ไม่ได้ครอบคลุมถึงทางด้านการเมืองการ
 ปกครอง เพราะถึงแม้ว่าจะได้มีนักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้คาดการณ์ไว้ว่าหลังจากการปฏิรูปทาง
 เศรษฐกิจแล้ว จีนน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระยะเวลาต่อมา แต่จนกระทั่งถึง
 ปัจจุบันจีนก็ยังคงมีพรรคคอมมิวนิสต์ทำการปกครองจากส่วนกลาง และสำหรับการเกิดเหตุการณ์
 ติ๋นชุนแรงที่จัตุรัสเทียน อันเหมิน เป็นการตอกย้ำให้ชาวโลกรู้สึกว่าถึงแม้จีนจะมีการเปลี่ยนแปลง
 ทางระบบเศรษฐกิจไปทั่วแล้ว ถ้ารวบรัดที่ระบบการเมืองการปกครองภายในจีนยังคงเป็นเช่นนี้
 อยู่ การเกิดเสรีทางด้านความคิดเป็นทางการเมืองจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ และเหตุการณ์ในครั้ง
 นั้นทำให้ภาพลักษณ์ของจีนในประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนเสียหายไปอย่างมาก เนื่องจากประเด็น
 เรื่องมนุษยชนนี้เป็นประเด็นที่เปราะบางมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศผู้นำในโลก
 ประชานิยมอย่างสหรัฐอเมริกา ซึ่งเหตุผลประการนี้ก็มักเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้นักลง
 ทุนจากต่างชาติไม่มั่นใจในสถานะทางการเมืองในจีน

5. จีนกับบทบาทของสามมหาอำนาจและภูมิภาคนิยมในเอเชีย

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับสามมหาอำนาจอื่น ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นและยุโรป กับ
 มหาอำนาจจีน ก็คือ สามมหาอำนาจดังกล่าวได้มีบทบาทในเศรษฐกิจโลกมานานแล้วและเป็น
 ประเทศพัฒนาแล้วทั้งสิ้น เมื่อเทียบกับจีนซึ่งเป็นมหาอำนาจทางการเมืองและกำลังขยายมา
 เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลก ทำให้สามมหาอำนาจดังกล่าวจึงจำเป็นต้องการเปลี่ยนแปลงอัน
 รวดเร็วที่เกิดขึ้นในจีนว่าจะมีผลกระทบต่อยตนและประเทศอื่น ๆ ตลอดจนระบบเศรษฐกิจโลก
 อย่างไร

เป็นที่แน่ชัดแล้วว่าการผงาดขึ้นทางเศรษฐกิจของจีนจะทำให้จีนต้องมีการปรับตัวไม่เพียง
 แต่การปรับตัวภายในประเทศแต่รวมไปถึงการปรับตัวที่จะมีกับประเทศต่าง ๆ ของโลกโดยเฉพาะ
 สามมหาอำนาจดังกล่าว จีนเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่ปิดตัวมานานภายใต้ระบอบสังคมนิยม การ
 ปรับเปลี่ยนเศรษฐกิจในโลกเสรี หรือในระบบทุนนิยมทำให้จีนต้องแสวงหาแนวทางในการดำเนิน
 ยุทธศาสตร์และนโยบายเศรษฐกิจและนโยบายการเมืองของประเทศ ตัวค้ำประกัน จีนยังไม่ได้เป็น
 สมาชิกขององค์การการค้าโลก ซึ่งก็หมายความว่าจีนยังไม่สามารถรับประโยชน์จากกฎเกณฑ์การ
 ค้าโลกได้อย่างเต็มที่ เพราะการที่จะเข้าเป็นสมาชิกดังกล่าวได้หมายถึงจีนต้องมีการยกระดับการ
 จัดการภายในประเทศหลายประการ เช่น การกดยี่แรงงาน ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการละเมิด
 สิทธิทรัพย์สินทางปัญญา ทั้งนี้ไม่รวมถึงการคุ้มครองการลงทุนต่างประเทศที่เข้าไปทำธุรกิจในจีน
 ประเด็นทางด้านเศรษฐกิจเหล่านี้นับเป็นสิ่งที่มหาอำนาจใช้ในการเจรจาต่อรองกับจีน เพื่อให้จีน
 ปรับปรุงสถานะของประเทศให้ทัดเทียมกับชาวโลก ก่อนที่จีนจะได้รับประโยชน์จากระบบ
 เศรษฐกิจการค้าของโลกต่อไปในอนาคต สำหรับบทบาทของจีนในภูมิภาคนิยมตนเองเชียนับว่า
 เป็นประเด็นสำคัญในการกำหนดบทบาทและทิศทางที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่จีนจะ

เดินต่อไปในอนาคตโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเทศต่าง ๆ รอบ ๆ จีนในทวีปเอเชียเป็นประเด็นสำคัญ

5.1 จีนกับสหรัฐอเมริกา

จวบจนถึงปัจจุบันกล่าวได้ว่าสหรัฐอเมริกามีปัญหาทางเศรษฐกิจการค้ากับจีนมากไม่น้อยกว่าที่สหรัฐอเมริกามีกับญี่ปุ่น จีนเป็นประเทศใหญ่ที่สุดในเอเชีย สหรัฐอเมริกาเป็นมหาอำนาจที่ได้เข้ามาแทรกแซงทางเศรษฐกิจและการเมืองของภูมิภาคนี้มานานแล้ว ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเพราะความต้องการของภูมิภาคที่จะทำให้ สหรัฐอเมริกาผกผันอำนาจกับมหาอำนาจจีนซึ่งสำคัญเฉพาะญี่ปุ่นหรือประเทศเล็ก ๆ อื่น ๆ ก็คงไม่สามารถท้าทายมหาอำนาจจีนได้²¹ ด้วยเหตุนี้ บทบาทของสหรัฐอเมริกา ในฐานะมหาอำนาจอันดับหนึ่งของโลกจึงยังคงโดดเด่นในภูมิภาคนี้เสมอมา

สำหรับความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจที่สหรัฐอเมริกามีกับจีนในระยะหลังนี้ ถึงแม้ว่าด้านหนึ่งจะมีการขยายตัวทางการค้าและการลงทุนระหว่างกันและกันเป็นอย่างมาก²² แต่อีกด้านหนึ่งก็พบว่า สหรัฐอเมริกา ยังไม่พอใจกับการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจจีน²³ จีนพัฒนาขยายตัวอย่างรวดเร็ว การให้แรงงานในระบบเศรษฐกิจไม่ได้มีแบบแผนแน่นอน อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการสามารถใช้แรงงานในลักษณะที่ตนต้องการได้ซึ่งขัดกับมาตรฐานตะวันตกซึ่งสหรัฐอเมริกานำมาอ้างว่าขัดกับมาตรฐานนานาชาติ นอกจากนี้จีนก็ยังมีการถูกเรียกร้องว่ากดขี่สิทธิมนุษยชน พ่วงตามภาวะเศรษฐกิจด้วย โดยเฉพาะ เหตุการณ์การเช่นฆ่าประชาชนที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน การประหารชีวิตด้วยระบบศาลแบบจีน สร้างความไม่พอใจต่อสหรัฐอเมริกาอย่างตลึงเนื่อง อีกทั้งการพัฒนาที่รวดเร็วของจีนซึ่งเป็นการขยายการประกอบอุตสาหกรรมขนาดมหึมา (hyper-industrial structure) มีการใช้เทคโนโลยีที่ล้ำสมัยส่งผลต่อมลพิษและปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รวดเร็วเช่นนี้ นอกจากนี้ก็ยังมีอุตสาหกรรมที่แข่งขันกับสหรัฐอเมริกามีได้ พิทักษ์สิทธิทรัพย์สินทางปัญญาตามมาตรฐานนานาชาติ

ประเด็นเหล่านี้ได้มีการแจกแจงในเชิงนโยบายของสหรัฐอเมริกา อย่างต่อเนื่องในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมากเพื่อให้จีนได้ปรับบทบาทของตน

เมื่อมาพิจารณาจากมุมมองของจีน จะพบว่าจีนก็ได้ทำการเจรจาอย่างต่อเนื่องกับมหาอำนาจสหรัฐอเมริกา ในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการใช้แรงงานที่จีนเน้นย้ำว่ามีการปรับ

²¹ ดู Thomas L. Wilentz, *International Politics in Northeast Asia : The China-Japan-US Strategic Triangle*, Strategic Studies Institute, June 1996, #5.

²² ดู Marcus Noland, *US-China Economic Relations*, Institute for International Economics, Washington D.C., (Asia Pacific Economic Cooperation), No.96-6, 1996.

²³ จีนมีปัญหากับสหรัฐอเมริกาอย่างมากในช่วงแรกของการบริหารงานของประธานาธิบดีคลินตัน ดู *Congressional Digest* (1995), *US Relations with China, 1995-1996 Policy Debate Topic*, Washington D.C., Vol.74, No. 8-9, Aug.-Sep. 1995.

ปรองอองต่อเนื่องอยู่แล้ว และจีนก็เป็นประเทศกำลังพัฒนาซึ่งก็ควรจะเทียบกับประเทศพัฒนาแล้วไม่ได้ สถานการณ์แรงงานของจีนไม่น่าจะแตกต่างไปจากประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ มากนักที่มีระดับการพัฒนาเดียวกัน สำหรับการแก้ปัญหาอื่น ๆ จะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมและการละเมิดสิทธิมนุษยชนจีนได้ปรับปรุงไปบ้างแล้ว ถึงแม้จะมีปัญหาดังกล่าวอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งไม่น่าจะเป็นปัญหาที่หนักหนานัก ในประเด็นเหล่านี้จีนพบว่า สหรัฐมีท่าทีที่แข็งแกร่ง หรือในมุมกลับ สหรัฐ ก็อาจจะพบว่า จีนมีท่าทีที่แข็งแกร่งเช่นกัน ดังนั้นในทางปฏิบัติจะพบว่าจีนได้พยายามเจรจาต่อรองกับมหาอำนาจที่เหลือให้แก่ สหภาพยุโรปและญี่ปุ่น เข้ามาช่วยจีนและคานากับมหาอำนาจเช่นสหรัฐ อเมริกาหลาย ๆ ครั้ง²⁴

แต่สถานการณ์ในปัจจุบันได้ทำให้ทั้งสหรัฐและจีนได้ตระหนักแล้วว่าตนเองต่างไม่สมควรที่จะมีท่าทีที่แข็งแกร่งต่ออีกฝ่ายหนึ่งมากนัก เพราะในระยะเวลาที่ผ่านมาทั้งสองฝ่ายต่างได้พบแล้วว่าต่างก็สามารถทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่กันและกันได้ และถ้าหากต่างปฏิบัติต่อกันด้วยท่าทีที่แข็งแกร่งก็จะมีแต่จะทำให้เกิดการสูญเสียทั้งสองฝ่าย ในทางทฤษฎีของสหรัฐเองนั้นพบว่าตนเองควรจะเลือกที่จะเป็นมิตรกับจีนมากกว่าที่จะเป็นศัตรูต่อจีน เพราะว่าถ้าหากจะตั้งตัวเป็นสงครามเย็น (Cold War) กับจีนแล้ว อาจจะมีความรุนแรงและตึงเครียดมากยิ่งกว่าการดำเนินสงครามเย็นกับอดีตสหภาพโซเวียตในอดีตที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากศักยภาพทางเศรษฐกิจของจีนเอง กล่าวคือ กว่าร้อยละ 25 ของพลเมืองโลกเป็นชาวจีน ซึ่งถ้าหากนับรวมชาวจีนโพ้นทะเลด้วยจะพบว่าประชากรเหล่านี้เป็นเจ้าของรายได้จำนวนมหาศาลในแต่ละปี โดยเฉพาะชาวจีนโพ้นทะเลนั้นสามารถสร้างรายได้ประมาณ 8 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปี ซึ่งเทียบเท่ากับรายได้ประชาชาติของประเทศฝรั่งเศสทั้งประเทศ²⁵ และเมื่อผนวกฮ่องกงเข้าด้วยแล้วจะพบว่าการรวม "สองจีน" นี้ทำให้ศักยภาพทางเศรษฐกิจของจีนแข็งแกร่งขึ้นอีกมาก ไม่ว่าจะเป็นเงินทุนสำรองจำนวนมหาศาล หรืออุตสาหกรรมส่งออกที่สามารถทำรายได้ในปีหนึ่งๆ เป็นมูลค่าสูงมาก และนี่ยังไม่ได้นับรวมจีนที่สามคือไต้หวันที่กำลังจะผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจีนแผ่นดินใหญ่ในไม่ช้า เมื่อมองในแง่การมิดชิดแล้ว จีนเป็นประเทศที่สามารถผลิตผลผลิตทางการเกษตรและมีการเลี้ยงปศุสัตว์จำนวนมากที่สุดในโลก เพียงเท่านั้นก็สามารถแสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางเศรษฐกิจที่ไม่สามารถมองข้ามได้ของจีน

นอกจากประเด็นทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังมีประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่สหรัฐไม่สามารถละเลยไปได้คือ ประเด็นทางด้านกำลังทางการทหารของจีน จีนได้แสดงให้เห็นถึงแสนยานุภาพทางการทหารของตนโดยการพัฒนากองทัพให้ทันสมัยรวมถึงการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ของตน จนเป็นที่เชื่อกันว่าอาวุธนิวเคลียร์ของจีนมีวิธีการยิงที่ไกลที่สุดในโลก สิ่งเหล่านี้

²⁴ ตัวอย่างล่าสุด ก็คือจีนได้หยิบยื่นผลประโยชน์ให้แก่สหภาพยุโรป โดยการซื้อเครื่องบิน AIRBUS จากสหภาพยุโรป เป็นจำนวนมาก และยกเลิกการสั่งซื้อเครื่องบิน BOEING จากสหรัฐอเมริกา เพื่อเป็นการตอบโต้สหรัฐอเมริกากจากการที่สหรัฐอเมริกามีท่าทีที่แข็งแกร่งต่อจีน ดู The Economist, May 11 in 1996, "China plays the Europe cards"

²⁵ ผู้จัดการรายวัน, 6 กรกฎาคม 2541, หน้า 4

เป็นเหมือนนัยที่จีนต้องการแสดงให้โลกรับรู้ว่าตนคือชาติที่กำลังจะก้าวขึ้นสู่การเป็นมหาอำนาจอย่างพรักพร้อมในไม่ช้าไม่ว่าจะเป็นในระดับโลกหรือระดับภูมิภาคก็ตาม

แต่ในขณะเดียวกันจีนเองก็พบว่าตนเองไม่สมควรที่จะดำรงตนในสถานะที่จะแสดงท่าทีที่ตึงกร้าวต่อสหรัฐฯ ได้อีกต่อไป ทั้งนี้เพราะ ถึงแม้จีนเองจะมีศักยภาพทางเศรษฐกิจที่แข็งแกร่งในระดับหนึ่ง และมีแสนยานุภาพทางการทหารที่น่าเกรงขามอย่างน้อยก็ในระดับภูมิภาค แต่ในช่วงเวลาที่ประชาคมโลกพร้อมใจกันที่จะยอมรับกฎเกณฑ์และเงื่อนไขที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากในระยะเวลาปัจจุบันกฎเกณฑ์และเงื่อนไขที่นานาประเทศยอมรับได้เชื่อมโยงสร้างเป็นเงื่อนไขกับประเด็นทางด้านสิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม และการเมือง จีนจึงถูกปฏิบัติเสมือนคนนอกประชาคมโลกในลักษณะเดียวกับที่อิหร่าน ซีเรีย และปากีสถาน ได้ถูกปฏิบัติมาแล้ว ดังนั้นเมื่อจีนได้ตระหนักถึงห้วงที่กดดัน และกำแพงที่กีดกันตนออกจากประชาคมโลก จีนจึงพยายามที่จะหาทางออกหลังกดดันและกำแพงกีดกันเหล่านั้นเอง โดยพยายามที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับมาตรฐานของนานาประเทศ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นจีนก็ต้องการประเทศที่มีบทบาทมากในประชาคมโลกคอยเป็นผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งประเทศที่มีคุณสมบัติดังกล่าวก็คือ สหรัฐอเมริกา

5.2 จีน กับ ญี่ปุ่น

ความไม่ราบรื่นจากประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ จีน กับ ญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่น ไม่อยู่ในฐานะที่จะต่อวงละว้าจีนได้มากนักทางด้านการเมือง ด้วยเหตุนี้ที่ผ่านมาจีนจึงค่อนข้างจะสามารถมีบทบาทเหนือกว่าญี่ปุ่นทางด้านการเมืองในภูมิภาค ทำให้ญี่ปุ่นจึงหันไปพึ่งสหรัฐฯ เพื่อให้นาต่อรองกับจีน²²

อย่างไรก็ตามจวบจนถึงปัจจุบันจะพบว่าญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดในเอเชีย และญี่ปุ่นก็ได้ใช้บทบาทมหาอำนาจทางเศรษฐกิจนี้ มาเจรจาต่อรองการดำเนินทางนโยบายของประเทศของตน ในภูมิภาคอย่างต่อเนื่อง สำหรับประเทศจีนก็เช่นกัน ญี่ปุ่นได้เล็งเห็นบทบาทที่สำคัญของจีน และจะกลายเป็นมหาอำนาจที่สำคัญทางเศรษฐกิจที่สำคัญกว่าญี่ปุ่นในอีกประมาณ 20 กว่าปีข้างหน้าตามการคาดการณ์ของธนาคารโลก

ดังนั้นญี่ปุ่นจึงไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงที่จะเป็นความสัมพันธ์ที่ดีกับจีน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองควบคู่กัน ญี่ปุ่นเป็นประเทศเล็ก ทรัพยากรจำกัด จีนเป็นประเทศเปิดใหม่ ยังมีทรัพยากรอยู่มาก และมีศักยภาพมากในการพัฒนาเศรษฐกิจ เล็งเห็นความสัมพันธ์นี้จึงพยายามปรับบทบาทของตนให้เข้ากับจีนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งลักษณะของการปรับบทบาทนี้แตกต่างจากสหรัฐฯ มาก

²² ดู Thomas L. Wilcom, *International Politics in Northeast Asia : The China-Japan-US Strategic Triangle*, Strategic Studies Institute, June 1998, #5

ด้วยเหตุนี้ เรามักจะไม่ได้ยินการปะทะกันในเชิงการเมืองที่มีภาพชัดเจนระหว่างญี่ปุ่นกับจีน แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่า สองประเทศนี้จะลงรอยกันได้ดี โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทั้งสองที่ขยายตัวในปัจจุบันเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ก็แล้ว ความขัดแย้งบนดินแดนที่เคยมีกันในอดีตจะทำให้สงครามมหาอำนาจนี้ต้องมีการเจรจาระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่องซึ่งก็ยังไม่แน่ชัดในปัจจุบันว่าจะเป็นไปอย่างไรในอนาคต

ถึงแม้ทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นจะยังไม่สามารถชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนได้ว่าจะเป็นไปอย่างไรในอนาคต แต่อย่างน้อยก็มีสัญญาณที่ชัดเจนประการหนึ่งปรากฏขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นคือ การที่สหรัฐอเมริกาอย่างซึ่งจะเข้ามาแทรกอยู่ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น โดยในการเยือนจีนของประธานาธิบดีคลินตันเมื่อไม่นานมานี้ โดยที่ไม่มีการแวะเยือนญี่ปุ่นซึ่งถือได้ว่าเป็นหามิตรของสหรัฐามาเป็นระยะเวลาเกินกว่า 50 ปี รวมทั้งการที่ท่าทีของสหรัฐที่มีต่อจีนในทางที่ชื่นชมในประเด็นเรื่องความพยายามตรึงค่าเงินของจีน และถึงพยายามที่จะผลักดันอนาคตของเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียไว้กับจีน ในขณะที่ตัวกันสหรัฐกลับเฝ้าระวังต่อให้ญี่ปุ่นใช้ความพยายามในให้มากขึ้นในการแก้ไขปัญหาดังเศรษฐกิจภายในประเทศ ทั้งๆที่ญี่ปุ่นเองรู้สึกว่ามันเองก็ได้พยายามอย่างเต็มที่แล้ว ท่าทีที่สหรัฐแสดงออกเหล่านี้ดูเหมือนเป็นการท้าทายญี่ปุ่นซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นมหาอำนาจแห่งภูมิภาคเอเชียอย่างรุนแรง แต่ถ้าหากมองในอีกด้านหนึ่งแล้วจะพบว่าสหรัฐเองก็คงไม่ได้มีเจตนาที่จะทำให้ญี่ปุ่นรู้สึกไปในทางนั้น เพราะว่าสหรัฐเองก็คงจะหวาดกลัวการก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจของจีนในอนาคตพอๆกับที่สหรัฐเคยรู้สึกอย่างเดียวกันกับญี่ปุ่นมาแล้ว ดังนั้นสหรัฐคงจะพยายามที่จะมาแทรกแซงระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น โดยที่สหรัฐก็คงจะสานความสัมพันธ์กับจีนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในขณะที่ตัวกันก็พยายามที่จะรักษาความสัมพันธ์กับพันธมิตรดั้งเดิมกับญี่ปุ่นเอาไว้ ด้วยเหตุผลของนโยบายทางด้านความมั่นคง เพราะว่าต้องการที่จะร่วมมือกับญี่ปุ่นในสิ่งที่ป้องปรามภัยที่อาจเกิดขึ้นจากการรุกคืบของจีน และในขณะที่ตัวกันก็สามารถเป็นพันธมิตรกันกับจีนและญี่ปุ่นจะสานความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นจนอาจจะกลายเป็นพันธมิตรกันแล้วหันมาต่อต้านกับสหรัฐได้ในอนาคต

5.3 จีน กับ สหภาพยุโรป

ในอดีตที่ผ่านมาโดยเฉพาะในช่วงที่จีนยังไม่ได้เปิดตัวกับชาวโลก การค้าระหว่างจีน กับ สหภาพยุโรปยังไม่ค่อยมีความสำคัญมากนัก โดยจะสามารถเห็นได้จากมูลค่าการค้าระหว่างจีน และสหภาพยุโรป (ดูตารางที่ 6.10)

แต่ในระยะเวลา 4-5 ปีที่ผ่านมา จะพบว่าบทบาทของสหภาพยุโรปที่มีต่อจีนมีมากขึ้น โดยเฉพาะบทบาททางด้านการค้า ซึ่งจะเห็นได้จากมูลค่าการค้าในช่วงเวลาตั้งแต่ ปี 1975 ถึง ปี 1993 โดยมูลค่าสินค้าที่สหภาพยุโรปนำเข้าจากจีนได้เพิ่มสูงขึ้นกว่า 20 เท่าตัว ทำให้เห็นภาพที่แสดงว่าบทบาทของสหภาพยุโรปในฐานะของตลาดรองรับสินค้าจากจีนมีมากขึ้น และจากมูลค่า

สินค้าที่สหภาพยุโรปส่งออกมายังจีนในช่วงเวลาเดียวกันนี้ก็เพิ่มขึ้นประมาณ 10 เท่าตัว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจีนมีการพึ่งพิงสินค้าจากสหภาพยุโรปมากขึ้น(ดูตารางที่ 6.10)

เมื่อเป็นเช่นนี้สหภาพยุโรปจึงเห็นว่าจีนจะเข้ามาในระบบเศรษฐกิจการเมืองโลกอย่างจริงจังมากขึ้น จนถึงศตวรรษที่ 21 ที่จะถึงนี้ สหภาพยุโรปจึงได้ทวีความสำคัญในบทบาทของตนในจีนมากขึ้น²¹ โดยสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในระหว่างที่ความสัมพันธ์กับจีนและสหรัฐอเมริกา ยังมีช่องว่างอยู่ ที่สำคัญก็คือ สหภาพยุโรปได้กำหนดกลยุทธ์ความสัมพันธ์กับประเทศเอเชีย โดยการประชุมสุดยอดผู้นำยุโรป-เอเชีย (Asia-Europe Meeting : ASEM) และจีนก็เป็นประเทศที่สำคัญที่สหภาพยุโรปต้องการสร้างความสัมพันธ์ในระดับทวิภาคีโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตามก็เชื่อว่า สหภาพยุโรปและจีนจะมีความสัมพันธ์ราบรื่นในโลกปัจจุบัน ทั้งนี้สหภาพยุโรปเป็นกลุ่มประเทศพัฒนาที่เน้นแนวทางประชาธิปไตย และเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในขณะที่จีนยังเป็นประเทศกำลังพัฒนา และกำลังปรับเปลี่ยนระบบจากสังคมนิยมดั้งเดิมมาสู่ระบบเศรษฐกิจใหม่ที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจโลก ดังนั้นความแตกต่างที่ทั้งสองอยู่จึงสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาหลายเรื่องที่เป็นปัญหาคงค้างในลักษณะเดียวกันกับที่จีนมีกับสหรัฐอเมริกา เช่น เหตุการณ์ของเลียดที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน การทุจริตแรงงานของจีน สิทธิทรัพย์สินทางปัญญาที่ยังเป็นปัญหาในหลายๆ สินค้า ตลอดจนการพิทักษ์รักษาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่จีนเติบโตรวดเร็วทางเศรษฐกิจ

โดยสรุป หลายมิติของความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพยุโรปกับจีนจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งต่อไป เนื่องจากมิติต่างๆ เหล่านี้ต่างแทรกซ้อนในหลายระดับความสัมพันธ์ที่จะต้องวิเคราะห์ให้เห็นทางที่แน่ชัดต่อไประหว่างความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพยุโรปกับจีน

5.4 จีนกับภูมิภาคนิยมในเอเชีย

ภูมิภาคเอเชียไม่ได้มีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจอย่างเป็นทางการก่อนหน้าทศวรรษที่ 1990 ที่กระแสมิภาคนิยมมีความหมายสำคัญในระบบเศรษฐกิจโลก ดังนั้นภูมิภาคนิยมของเอเชียที่เกิดขึ้นมาในระยะหลังนี้จึงค่อนข้างเป็นการตอบสนองต่อแรงกดดันของภูมิภาคนิยมที่กระทำกันในภูมิภาคอื่นๆ ปัจจุบันในระดับกว้างที่สุด ความร่วมมือทางเศรษฐกิจของเอเชียแปซิฟิกหรือเอเปค (Asia-Pacific Economic Cooperation : APEC) ถือเป็นการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกมาร่วมมือกับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกโดยรวม นอกจากนี้ก็มีการประชุมเอเชีย-ยุโรปหรือแอสเอ็ม (Asia-Europe Meeting : ASEM) ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นระหว่างภูมิภาคเอเชียและภูมิภาคยุโรป สำหรับความริเริ่มการรวมกลุ่มเฉพาะประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงหรือที่เรียกย่อว่า อี เอ ซี ซี (East-Asian Economic Caucus : EAEC) นี้ ที่นายกรัฐมนตรีมาเลเซีย นาซอมฮาลีร์ เสนอนั้นยังไม่ได้เป็นที่ยอมรับกันนัก ที่เหลือที่เป็นกลุ่มอาเซียนที่มีบทบาทสำคัญเฉพาะพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กลุ่มซาร์กที่มีความหมายเฉพาะเอเชียใต้

²¹ Snyder, Francis(1996), Legal Aspects of Trade Between The European Union and China: Preliminary Reflections

และเหลี่ยมเศรษฐกิจต่าง ๆ ซึ่งถือยุทธศาสตร์การพัฒนาสำคัญที่เน้นพื้นที่และอาณาบริเวณที่เชื่อมติดต่อกันระหว่างประเทศถึงสงครามเย็น

จีนในฐานะที่เปิดตัวรับทันการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจโลกย่อมไม่พ้นที่จะต้องมีการปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เอเปคหรือความร่วมมือทางเศรษฐกิจของเอเชียแปซิฟิกได้นำเอาจีน สมอง และใต้หวัน หรือ “สามจีน” เข้ามาเป็นเศรษฐกิจสมาชิก (member economies) พร้อมเพรียงกัน เพราะเอเปคเน้นการเปิดเสรีเศรษฐกิจการค้าและความร่วมมือทางวิชาการเป็นหลักโดยสิ่งที่จะยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางการเมืองทำให้จีนยอมรับบทบาทของ “สามจีน” ในเอเปคได้ ซึ่งปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าเป็นเวทีหนึ่งที่ทำให้จีนเริ่มต้นเคยกับการปรับตัวในระบบเศรษฐกิจโลกก่อนที่จะเข้าเป็นสมาชิกถาวรขององค์การการค้าโลก ซึ่งจีนยังมีปัญหาอยู่เกี่ยวกับประเทศมหาอำนาจเป็นสำคัญ ภูมิภาคนิคมจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จีนจำเป็นต้องใช้กลยุทธ์ในการเปิดตัวเข้ากับตลาดโลก การเปิดความสัมพันธ์ทวิภาคีกับประเทศเพื่อนบ้านเช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ไม่เป็นเรื่องที่ง่ายเพราะมีปัญหาเรื่องการแบ่งแยกมาแต่ประวัติศาสตร์ สำหรับอาเซียนเองในเวลานี้ก็มีเวียดนามเข้ามาเป็นสมาชิกก็อาจทำให้อาเซียนต้องระมัดระวังจีนในเรื่องการกระทบกระทั่งทางการเมืองที่อาจมีผลต่อเศรษฐกิจได้ ในที่สุดจีนก็ได้ใช้กลยุทธ์ที่เกี่ยวกับเหลี่ยมเศรษฐกิจดึงดูดกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านจนได้รับความสำเร็จค่อนข้างสูงในปัจจุบันโดยเน้นเฉพาะส่วนที่เชื่อมติดต่อกันประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศ ภูมิภาคนิคมโดยเหลี่ยมเศรษฐกิจนี้ก็คือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของจีนในการแผ่ขยายปรับตัวเข้ามาในระบบเศรษฐกิจโลก

สำหรับภูมิภาคที่เป็นพื้นที่ตอนในของจีนที่มีพรมแดนติดต่อกับทางตะวันตกโดยเฉพาะอดีตสหภาพโซเวียต มองโกเลีย ในเส้นทางสายไหม(Silk Road)นั้นอาจกล่าวได้ว่าจีนได้ใช้ประโยชน์ในการขายของสินค้าที่ผลิตในจีนให้กับผู้บริโภคในประเทศเหล่านั้นมาก^{๒๒} เนื่องจากพรมแดนเหล่านั้นออกทะเลได้ยาก (landlocked areas) ทำให้จีนมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการที่จะขยับขยายไปขายสินค้า พม่าตอนเหนือและเนปาลซึ่งตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจีนที่ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน อย่างไรก็ตามการติดต่อทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาคต่อภูมิภาคของประเทศเหล่านี้กับจีนยังเป็นห่วงอภิปหูลทางเศรษฐกิจของจีนทำให้ประเทศเหล่านี้พยายามที่จะขยับขยายไปมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับโลกภายนอก ความหวาดกลัวอิทธิพลของจีนอย่างเป็นทางการเป็นหลักฐานแตกต่างไปจากเหตุผลต่าง ๆ ของจีนในชายฝั่งตะวันออกของประเทศด้วยเหตุนี้ จีนยังมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความเชื่อมั่นในเชิงนโยบายให้กับประเทศต่าง ๆ ที่อยู่รอบๆ จีน

สิ่งที่ยังไม่แน่ชัดในเรื่องภูมิภาคนิคมของจีนก็คือ จีนได้มีนโยบายในเรื่องนี้อย่างไร เพราะที่ผ่านมาแนวทางที่มาจากเบื้องบน(top-down approach)ก็น่าจะมีความสำคัญมากและมักเป็น

^{๒๒} เฉพาะรัฐคาซัคสถาน (Kazakhstan) ซึ่งเป็นรัฐใหญ่มากและอยู่ติดกับจีนได้นำสินค้าเข้าเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 4 ของสินค้านำเข้ารวมในปี 1990 มาเป็นร้อยละ 40 ของการนำเข้ารวมในปี 1992 ซึ่งถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมาก ดูPrintfert, Richard (1996), "Regionalism in Asia and the Role of China", Paper prepared for the Fifth Convention of the East-Asian Economic Association in Bangkok, Oct.25-26, (mimeograph).

หลักปฏิบัติอยู่แล้วในจีน แต่ในขณะเดียวกันแนวทางที่มาจากเบื้องล่าง(bottom-up approach) ก็มักเกิดขึ้นมาให้เห็นบ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ในมณฑลต่าง ๆ เช่น กวางตุ้ง ไหหลำ และยูนนาน เป็นต้นว่าในกรณีของมณฑลยูนนานนั้นก็มีความรู้สึว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจของตนต่อไปก็คือการผูกสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านทางตอนใต้โดยเฉพาะไทย ไทยเองก็ได้มีการขยายขยายแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจกับมณฑลยูนนานโดยใช้ภูมิภาคนิยมในความหมายแหล่ยมเศรษฐกิจครอบคลุมถึงลาว พม่า และสามารถขยายเข้าไปในขอบข่ายของโครงการลุ่มแม่น้ำโขง(Mekong Basin Project) ไม่ว่ารัฐบาลกลางของจีนจะเห็นด้วยหรือไม่กับการดำเนินการเหล่านี้ ปัจจุบันก็เป็นการศึกษาที่จะกล่าวหาว่ารัฐบาลจีนจะปล่อยให้การค้าเสรีโดยมณฑลต่าง ๆ โดยลำพังต่อไปอีกเป็นเวลานานเพียงใด โดยปราศจากการแทรกแซงในระดับหนึ่งจากรัฐบาลกลาง ประเด็นเหล่านี้ยังเป็นคำถามที่จะต้องเห็นคำตอบชัดเจนขึ้นในอนาคต

6. จีนกับวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินของเอเชียครั้งล่าสุด

นับตั้งแต่การเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในประเทศไทยในปี ค.ศ. 1997 เป็นต้นมาซึ่งถือได้ว่าการเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจครั้งนี้เป็นสัญญาณของการเริ่มต้นของการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชีย การเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในประเทศไทยอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งประกอบกับการที่ค่าเงินบาทถูกโจมตีอย่างรุนแรงและต่อเนื่องโดยนักลงทุนจากต่างประเทศ ทำให้องค์การแห่งประเทศไทยต้องพยายามปกป้องค่าเงินบาท จนในที่สุดแล้วธนาคารแห่งประเทศไทยต้องยินยอมประกาศปล่อยลอยตัวค่าเงินบาท ส่งผลให้ค่าเงินบาทของไทยมีค่าอ่อนตัวลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้ภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศไทยประสบปัญหาอย่างรุนแรง และในที่สุดรัฐบาลไทยต้องยินยอมขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) และในเวลาต่อมา อินโดนีเซีย และเกาหลีใต้ก็ต้องประสบปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้น และในที่สุดก็ต้องเดินตามเส้นทางเดียวกับประเทศไทย คือขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศเช่นกัน ซึ่งผลของการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบไปยังประเทศต่างๆในภูมิภาคเอเชียด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการที่ประเทศต่างๆในภูมิภาคเอเชียจะวันออกเฉียงใต้ หรือแม้แต่ฮ่องกงซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศจีนไปแล้ว

นับเป็นเวลาร่วมทศวรรษที่ญี่ปุ่นได้มีบทบาทอย่างมากในภูมิภาคเอเชีย ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของการค้า การลงทุน รวมถึงการให้เงินช่วยเหลือ และเงินกู้แก่ประเทศต่างๆในภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการลงทุนนั้น นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1993 เป็นต้นมา การลงทุนจากญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียได้อยู่ในระดับที่สูงมาโดยตลอด แต่ผลจากการที่ญี่ปุ่นมีบทบาททางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียเช่นนี้เองที่ทำให้ญี่ปุ่นก็ต้องได้รับผลกระทบจากการที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินในภูมิภาคเอเชีย นอกเหนือจากญี่ปุ่นแล้ว จีนเองก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจอย่างมากในภูมิภาคเอเชียโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการค้า แต่จาก

การที่จีนมีบทบาทในภูมิภาคนี้ ประกอบกับการที่ฮ่องกงได้รับผลกระทบจากวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินโล่งเรื่องมาตั้งแต่การเกิดวิกฤตในประเทศไทย อินโดนีเซีย และ เกาหลีใต้ ซึ่งในที่สุดแล้วฮ่องกงเองก็ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาทางเศรษฐกิจเช่นกัน ทำให้จีนต้องได้รับผลกระทบจากวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินในครั้งนี้ค่อนข้างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ถ้าหากมองในอีกด้านหนึ่งนั้น จีนเองก็เป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุในการเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิกฤตในประเทศไทยและอินโดนีเซีย ทั้งนี้เนื่องจากการที่จีนมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสินค้าที่มีการใช้แรงงานอย่างเข้มข้น เพราะว่าจีนมีจำนวนประชากรมากจึงทำให้จีนเป็นประเทศที่มีจำนวนแรงงานโดยเฉพาะแรงงานราคาถูกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นสินค้าส่งออกประเภทที่มีการใช้แรงงานอย่างเข้มข้นของจีนจึงมีราคาถูก ส่งผลให้การส่งออกสินค้าประเภทเดียวกันของประเทศไทย และอินโดนีเซียรวมทั้งประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียประสบปัญหา ซึ่งในที่สุดแล้วก็ได้ส่งผลต่อเนื่องจนกระทั่งเกิดเป็นวิกฤตการณ์ขึ้น

ผลที่เกิดจากวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินของหลาย ๆ ประเทศในภูมิภาคเอเชียประการหนึ่งซึ่งเป็นที่สนใจอย่างกว้างขวางคือ การอ่อนตัวลงอย่างรุนแรงและต่อเนื่องของค่าเงินสกุลต่างๆ ในภูมิภาคเอเชีย ไม่ว่าจะเป็นเงินบาทของไทย เงินเปโซของอินโดนีเซีย แม้แต่ประเทศมหาอำนาจในเอเชียอย่างญี่ปุ่นที่ค่าเงินเยนอ่อนตัวลงอย่างไม่น่าเชื่อ และในปัจจุบันประเทศไทยก็กลายเป็นความหวังในภูมิภาคเอเชียในอันที่จะเป็นผู้นำในการฟื้นฟ่ววิกฤตเศรษฐกิจและการเงินก็คือประเทศจีน เงิน Renminbi ของจีนกลายเป็นเงินสกุลแห่งความหวังมีการจับตามองกันว่าจีนจะสามารถรักษาค่าเงินของตนไว้ได้ไหม และอีกนานเท่าไร เป็นประเด็นที่กลายเป็นที่สนใจอย่างกว้างขวางว่าจีนจะมีท่าทีที่จะยินยอมปล่อยให้เงิน Renminbi ของตนอ่อนค่าลงหรือไม่

มีแนวความคิดในการคาดการณ์เกี่ยวกับทิศทางที่จีนจะจัดการกับสกุลเงิน Renminbi ของตนในอนาคตอย่างไรในสองแนวทาง แนวความคิดแรกคาดการณ์ว่าจีนน่าจะปล่อยให้ค่าเงินของตนอ่อนตัวลงในอนาคตอย่างแน่นอน เนื่องจากมีสัญญาณทางเศรษฐกิจหลายประการที่แสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจจีนเริ่มเผชิญหน้ากับปัญหามากขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นมูลค่าการส่งออกที่ลดลง อัตราการขยายตัวของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศมีค่าลดลงเหลือเพียงประมาณร้อยละ 7-8 หลังจากที่จีนมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 ติดต่อกันมาเป็นระยะเวลานาน รวมถึงมูลค่าการลงทุนที่เกิดขึ้นภายในประเทศที่มีค่าลดลงเนื่องมาจากปัญหภายในจีนเอง สำหรับแนวความคิดที่สองคือ ไม่เชื่อว่าจีนจะทำการปล่อยให้ค่าเงินของตนอ่อนตัวลง เนื่องจากเชื่อกันว่าจีนเองน่าจะได้เห็นกรณีของประเทศไทยเป็นตัวอย่างแล้วว่าการที่ค่าเงินอ่อนตัวลงไม่มีความจำเป็นที่การส่งออกของประเทศจะได้รับการกระตุ้น ถึงแม้ว่าทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์จะเชื่อว่าค่าเงินอ่อนตัวลงจะสามารถส่งผลต่อการส่งออกของประเทศได้

แต่อย่างไรก็ตามก็ยังไม่มีการสามารถชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าจีนจะปรับตัวไปในทิศทางใดในระยะสั้น กล่าวคือจีนจะปล่อยให้ค่าเงิน Renminbi อ่อนตัวลงหรือไม่เนื่องจากในระยะเวลาสั้น ๆ นี้จีนยังคงสามารถรอดพ้นจากการได้รับผลกระทบของวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินไปได้ ด้วยเหตุผลหลักสองประการซึ่งนับได้ว่าเป็นความโชคดีของจีนเอง ประการแรกคือจีนยังคงมีเงิน

สดสำรองอยู่เป็นจำนวนมาก ประมาณ 140 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และประการที่สองคือ การที่จีนยังไม่ได้เปิดเสรีตลาดการเงิน ซึ่งนับเป็นความโชคดีของจีนแม้จะเป็นเพียงช่วงเวลาสั้นๆ เพราะการที่ตลาดการเงินของจีนไม่เปิดเสรีนี้เองที่ทำให้ไม่มีการไหลออกของเงินทุนภายในประเทศอย่างรุนแรงดังเช่นกรณีของประเทศไทย

แต่การที่จีนโชคดีสามารถรอดพ้นจากภาวะวิกฤตเช่นนี้ในระยะสั้นก็ไม่ได้หมายความว่าจีนจะไม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจเลยและไม่ได้หมายความว่าจีนจะสามารถรอดพ้นวิกฤตการณ์นี้ไปได้ในระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดสิ่งที่ทำให้จีนโชคดีในปัจจุบันคือการที่จีนยังไม่ได้เปิดเสรีทางการเงินจะกลับมากเป็นผลเสียแก่จีนเองในอนาคต ด้วยเหตุที่ว่าการที่จีนยังไม่เปิดเสรีในตลาดการเงินจึงทำให้เสถียรทางการเงินของจีนยังคงถูกควบคุมจากทางการจีนอย่างเข้มงวดซึ่งก่อให้เกิดความไม่สะดวกต่อการลงทุนอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาแห่งกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) นอกจากนี้จีนยังมีปัญหาอีกหลายประการที่เป็นต้นเหตุที่ทำให้การลงทุนในจีนลดลงอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่นการที่สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานภายในจีนยังไม่ได้พอซึ่งนำไปสู่ปัญหาต้นทุนการขนส่งของแต่ละอุตสาหกรรมสูงขึ้น รวมทั้งการที่กฎหมายและกฎเกณฑ์ภายในประเทศจีนเองก็ยังไม่มีความชัดเจนและโปร่งใสจึงเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อนักลงทุน นอกจากนี้การที่เทคโนโลยีและวิทยาการทางด้านการจัดการและการผลิตของจีนก็ยังคงมีความล้าหลังทำให้ต้นทุนการผลิตสูง และในปัจจุบันถึงแม้จีนจะมีบริษัทขนาดใหญ่จำนวนมากแต่ก็ล้วนแล้วแต่เป็นกิจการของรัฐเสียส่วนใหญ่ นอกจากนี้ถึงแม้กิจการเหล่านั้นจะถูกเรียกว่าเป็นกิจการขนาดใหญ่ก็ยังคงเป็นขนาดใหญ่ตามมาตรฐานของจีนเองซึ่งไม่สามารถเปรียบเทียบกับองค์กรลักษณะเดียวกันในต่างประเทศได้เลย

ดังนั้นจีนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมองแนวทางการแก้ปัญหาไปในระยะยาวโดยจะต้องเป็นการวางแผนนโยบายในระยะยาวอย่างชัดเจนและในรายละเอียดของนโยบายระยะยาวนั้นต้องสามารถครอบคลุมการแก้ปัญหาที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น สิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งของจีนคือการเปิดตัวทางการเงินเข้าหาเวทีในระดับนานาชาติ โดยการเปิดตลาดเงินตราต่างประเทศจีนยังต้องทำการจัดระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานให้ดีขึ้นเพื่อสร้างความสะดวกแก่การลงทุน รวมไปถึงการวางกฎหมายและกฎเกณฑ์ที่มีความชัดเจนและโปร่งใส เพื่อเอื้ออำนวยแก่การลงทุนภายในประเทศ ปัญหาทางด้านความล้าสมัยของเทคโนโลยีและวิทยาการทางด้านการจัดการและการผลิตก็มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการแก้ไข นอกจากนี้การปฏิรูปองค์กรก็เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างมาก

สำหรับในเวทีการค้าโลกถึงแม้จีนจะสามารถเพิ่มการมีส่วนร่วมกับระบบเศรษฐกิจโลกได้มากขึ้น อันเป็นผลเนื่องมาจากกระบวนการปฏิรูปและการเปิดประเทศ (Reform and Opening Process) ของประเทศจีนในระยะเวลากว่า 2 ทศวรรษที่ผ่านมา แต่อย่างไรก็ตามจีนยังคงถูกจัดเป็น “คนนอก (Outsider)” ในระดับนานาชาติ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่จีนเองได้ปฏิเสธทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะเข้าร่วมในบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ขั้นพื้นฐานในระดับสากล โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือประเด็นเรื่องได้วันซึ่งทางการปักกิ่งได้ปฏิเสธอย่างชัดเจนและหนักแน่นที่จะยุติการ

ใช้กำลังเข้าแก้ปัญหา และในประเด็นเรื่องการควบคุมอาวุธนั้น จีนแสดงให้เห็นถึงความไม่รับผิดชอบ โดยการส่งออกอาวุธไปยังประเทศต่าง ๆ เช่น ปากีสถาน, ซิเรีย และอิหร่าน

นอกเหนือจากนี้การที่จีนมักจะมีข้อเสียในทางที่ไม่ดีนักเกี่ยวกับประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน เช่น การใช้แรงงานเด็กในการผลิตสินค้าบางประเภท รวมถึงการที่จีนไม่สามารถปรับมาตรฐานบางประการให้สอดคล้องกับเงื่อนไขการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization ; WTO) ได้ ทำให้จีนยังคงเป็นประเทศที่ไม่อยู่ภายในระบบเดียวกับประเทศอื่น ๆ จึงมีผลให้สินค้าส่งออกของจีนถูกกีดกันทางการค้าโดยมาตรการที่ไม่ใช่ภาษีและศุลกากร เช่น การไม่ยอมรับสินค้าของจีนด้วยเหตุผลที่ว่าจีนมีการละเมิดสิทธิมนุษยชน, มีการใช้แรงงานเด็ก และมีการทำลายสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่าพัฒนาการของ WTO จะมีรากฐานมาจากข้อตกลงว่าด้วยการค้าและภาษีศุลกากร (GATT) ซึ่งเป็นข้อตกลงที่ว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศอย่างเสรี แต่ก็ได้มีการนักวิชาการหลายฝ่ายได้เสนอแนวความคิดว่าโดยเนื้อหาที่แท้จริงแล้วการค้าระหว่างประเทศที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ขององค์การการค้าโลกก็ยังไม่เป็นการค้าเสรีที่แท้จริง อย่างน้อยก็ปรากฏให้เห็นได้จากการที่ยังคงมีการกีดกันทางการค้ากับประเทศที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก ด้วยเหตุผลที่เกี่ยวกับมาตรฐานบางประการที่ไม่สอดคล้องกับเงื่อนไขขององค์การการค้าโลก และจีนเองก็คงตระหนักถึงปัญหาเช่นนี้ที่ตนจะต้องเผชิญอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นจีนจึงมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องปรับมาตรฐานบางประการของตนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางองค์การการค้าโลกกำหนด และนี่ก็เป็นเหตุผลหนึ่งในการเดินทางมาเยือนประเทศจีนของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาในครั้งล่าสุดนี้

7. สรุป

จากการที่ได้กล่าวมาเป็นการศึกษาขั้นต้น จีนจะเป็นมหาอำนาจที่ชัดเจนในระบบเศรษฐกิจการเมืองโลกในศตวรรษที่ 21 ที่จะต้องมีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจีนเพื่อทราบถึงบทบาทของจีนที่จะมีต่อระบบเศรษฐกิจการเมืองโลกจึงเป็นสิ่งจำเป็น ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้อาจจะแตกต่างกันไปไม่ว่าจะเป็นประเทศมหาอำนาจ ประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศกำลังพัฒนาโดยทั่วไป ด้วยเหตุนี้ประเทศต่าง ๆ จึงให้ความสำคัญกับการจัดบทบาทของตนที่มีกับจีนในระบบเศรษฐกิจสังคมที่จีนกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

เพราะการปฏิรูปที่เกิดขึ้นในปลายทศวรรษที่ 1970 โดยประธานาธิบดี เลี้ยว ผิง ทำให้เห็นภาพลักษณ์ของระบบเศรษฐกิจใหม่ที่จีนต้องการดำเนินการในอนาคต ชาวโลกต้องใช้เวลาหลายปีกกว่าจะเห็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วของจีนและความสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไปรวดเร็วเช่นกันในระบบเศรษฐกิจโลก ในปัจจุบันการขยายตัวของเศรษฐกิจของจีนสูงถึงกว่าร้อยละ 10 สร้างความกดดันในการดำเนินนโยบายสำหรับรัฐบาลกลาง

ความสำเร็จทางการพัฒนาเศรษฐกิจสะท้อนให้เห็นจากการขยายการประกอบการภายในประเทศที่ยาวตัวเพิ่มขึ้น การขยายตัวของการลงทุนจากต่างประเทศเข้าจีนทำให้จีนกลายเป็นแหล่งลงทุนอันดับสองของโลกในเวลานี้ การขยายตัวทางการค้ารวดเร็วมากกว่า 10 เท่าตัวในช่วงเวลาประมาณ 1 ทศวรรษ การขยายตัวการบริโภคสินค้าในจีนจากรายได้ที่สูงขึ้นทำให้ตลาดจีนเป็นตลาดที่น่าสนใจที่สุดตลาดหนึ่งของโลกเศรษฐกิจในเวลานี้จนถึงต้นทศวรรษหน้าอย่างไม่ต้องสงสัย ทั้งนี้ไม่รวมไปถึงมิติของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในอีกหลาย ๆ ด้านที่เกิดขึ้น

สำหรับบทบาทของจีนที่มีกับโลกภายนอกนั้น ปรากฏว่าจีนต้องดำเนินการสัมพันธ์กับประเทศหลัก ๆ ที่เป็นประเทศมหาอำนาจอย่างเข้มข้นขึ้น ในกรณีความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา นั้นจีนมีการปะทะกันทางความคิด ในเรื่องเศรษฐกิจการเมืองกับ สหรัฐฯ ในหลายเรื่องและเห็นเด่นชัดในเวทีเศรษฐกิจการเมืองโลกมากที่สุด สำหรับความสัมพันธ์กับสหภาพยุโรปนั้นก็มีความขัดแย้งคล้ายคลึงกับสหรัฐฯ ซึ่งมีหลายประเด็นที่จีนยังไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ในกรณีความสัมพันธ์กับประเทศญี่ปุ่นนั้นเนื่องจากความระหองระแหงทางประวัติศาสตร์ ทำให้ความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นเป็นไปค่อนข้างลำบากและไม่เห็นเด่นชัด แต่ในภาพรวมแล้วมหาอำนาจเหล่านี้มองเห็นการทะยานขึ้นทางบทบาทเศรษฐกิจการเมืองของจีนในโลก ทำให้มหาอำนาจเหล่านี้ต้องมีการจัดบทบาทของตนในการมีความสัมพันธ์กับจีน เป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง

ในเมื่อจีนยังไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกในประชาคมโลกได้อย่างเต็มที่ สังเกตได้จากการที่จีนยังไม่เป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก(WTO) ทำให้จีนต้องปรับบทบาทของตนในหลายเรื่อง ที่สำคัญในภูมิภาคก็คือจีนได้เริ่มใช้ประโยชน์จากภูมิภาคนี้ชม โดยเฉพาะประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่นี้ติดต่อและสัมพันธ์กับจีน รวมไปถึงชาวจีนโพ้นทะเล โดยเฉพาะการสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่ระบบของตนและสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน จนเป็นที่ปรากฏในหลายเรื่อง เช่นในด้านการค้าการลงทุนตั้งที่กล่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ตามการก้าวกระโดดและโตเร็วทางเศรษฐกิจของจีนนี้ได้สร้างปัญหาตามมา โดยเฉพาะการที่จะต้องปรับตัวกับระบบเศรษฐกิจใหม่ที่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโลก โครงสร้างพื้นฐานของจีนในเวลานี้จะต้องมีการขยายไปอีกมาก ธนาคารโลกได้คาดการณ์ความต้องการในการสร้างสาธารณูปโภคในจีน คิดเป็นประมาณครึ่งหนึ่งของความต้องการการลงทุนสาธารณูปโภคในเอเชียตะวันออก จีนเริ่มมีการขาดแคลนพลังงานอย่างหนักจากการพัฒนาอุตสาหกรรมรวดเร็ว ทำให้แหล่งพลังงานในประเทศที่มีอยู่โดยเฉพาะถ่านหินและน้ำมันไม่เพียงพออีกต่อไปและกลายเป็นผู้นำในการใช้พลังงานที่สำคัญของโลกในเวลานี้

รายได้ประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปจากการมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจโลกภายนอกนี้ สร้างความแตกต่างทางรายได้มากขึ้น โดยเฉพาะระหว่างผู้ประกอบการกับผู้ให้แรงงาน ระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างชนชั้นกลางฝั่กับชนชั้นที่อยู่ทางตอนในของประเทศ ความตึงเครียดทางสังคมมีระดับสูงขึ้นสังเกตได้จากการเคลื่อนย้ายแรงงานมหาศาลนับ 100 ล้านคนที่เกิดขึ้นในจีนในเวลานี้ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่มีมาก่อนตั้งแต่จีนมีการปฏิวัติหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา

นอกจากนี้ ประสิทธิภาพและความสามารถในการบริหารของรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นในหลาย ๆ ด้านยังเป็นสิ่งที่ไม่เห็นภาพชัดเจนว่าจะดำเนินไปในทิศทางใดต่อไปในอนาคต ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือการใช้นโยบายการจัดเก็บภาษีในรูปแบบต่างๆ ของรัฐบาลกลางและของมณฑลต่างๆ ที่ดำเนินอยู่ในเวลานี้

ความไม่แน่นอนดังกล่าวข้างต้นในสายตาของรัฐบาลจีนคิดว่าสามารถปรับเปลี่ยนได้ ตราบเท่าที่จีนยังมีการขยายตัวรวดเร็วทำให้จีนสามารถปรับเปลี่ยนนโยบายที่จะไม่กระทบถึงกลุ่มบุคคลต่างๆ อย่างรุนแรงนัก รายได้ที่เพิ่มสูงขึ้นของประชากรโดยรวมในขณะนี้ทำให้เกิดการฟุ้งเฟ้อบริโภคสินค้าใหม่ๆ มากมาย สร้างโอกาสการขยายตัวเพื่อตอบสนองของการผลิตและจำหน่ายสินค้าให้กับประชาชน ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการในประเทศหรือจากต่างประเทศ จากการคาดการณ์ของหลายสำนักต่างเห็นพ้องต้องกันว่าเพราะจีนทำให้การขยายตัวของตลาดสินค้าของเอเชียตะวันออกในปลายทศวรรษหน้าเท่ากับการขยายตัวของตลาดสินค้าใน สหภาพยุโรป และสหรัฐอเมริกา

ที่สำคัญโลกจะไม่ควรสร้างให้จีนเกิดภาวะโดดเดี่ยวในอนาคต ซึ่งก็หมายความว่าในมุมกลับเช่นกันว่า จีนไม่ควรจะทำตนโดดเดี่ยวในโลกอนาคตเช่นกัน เพราะไม่เช่นนั้นแล้วจีนมีโอกาสที่จะสร้างความไม่แน่นอนให้เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจการเมืองโลกได้มาก สิ่งที่สำคัญก็คือหากจีนโดดเดี่ยวตนเองในยุคนี้ ในขณะที่จีนมีความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโลกอย่างมีนัยสำคัญในยุคนี้ ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศต่างๆ ได้มาก โดยเฉพาะประเทศต่างๆ ที่อยู่ในภูมิภาคเอเชีย เมื่อเป็นเช่นนี้ก็คงต้องมาพิจารณาสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไปในเรื่องการจัดบทบาทของจีนในระบบเศรษฐกิจการเมืองโลกที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการเงินครั้งล่าสุดในเอเชีย มีส่วนในการที่จะกระทบถึงประเทศจีนได้ ทั้งนี้จีนมีการค้าขายและการลงทุนตลอดจนมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านต่างๆ กับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคค่อนข้างมาก การหดตัวทางเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชีย รวมไปถึงการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจได้เริ่มมาตั้งแต่ในประเทศไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และอีกหลายประเทศ จึงย่อมที่จะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจจีนไม่มากนัก ซึ่งวิกฤตการณ์นี้จะยังคงส่งผลไปยังประเทศต่างๆ ในภูมิภาค เอเชียอย่างน้อยถึงทศวรรษที่ 21 เมื่อเป็นเช่นนี้ ค่าเงินRenminbiของจีนก็อาจจะผันผวนได้ ซึ่งไม่แน่ว่าจะต้องทำการลดค่าเงินหรือไม่ดังที่เป็นประเด็นถกเถียงกันสำหรับผู้ดำเนินนโยบายในเรื่องนี้ เพราะถ้าหากเศรษฐกิจภายนอกของจีนเช่นทางด้านการลงทุน ไม่แข็งแกร่งเพียงพอ และเศรษฐกิจภายในที่เริ่มมีตัวลง กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ควบคุมโดยรัฐมีปัญหาเช่น การเงินการธนาคาร ตลอดจนปัญหาทางด้านการคลัง และปัญหาทางด้านโครงสร้างอื่นๆ ซึ่งปัญหาเหล่านี้มีความเกี่ยวโยงกันอย่างมากกับประเด็นเรื่องค่าเงินของจีน จึงจำเป็นจะต้องติดตามความผันผวนของวิกฤตทางเศรษฐกิจทั้งของภูมิภาคและของจีนเอง ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงค่าเงินของจีน ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งนี้

Table 6.1: Annual Growth Rates of Real GDP in East Asia
1961-1994

	1961-70	1971-80	1981-90	1991-94	1961-94
World	5.6	5.6	2.9	1.1	3.7
East Asia	8.9	5.0	5.0	4.5	6.4
Japan	11.0	4.0	4.2	1.4	5.9
China	3.4	5.8	8.0	12.4	6.7
Hong Kong	9.4	9.8	6.7	5.7	8.1
Korea	8.4	8.6	9.3	6.9	8.5
Taiwan	9.7	9.8	7.9	6.8	8.8
Singapore	8.8	8.9	7.0	8.2	8.3
Malaysia	6.5	7.9	6.0	8.4	7.0
Thailand	8.3	6.7	7.8	8.1	7.7
Philippines	5.2	6.8	1.8	1.3	3.8
Indonesia	3.8	7.2	5.8	8.8	6.7

Sources: International Economic Data Bank, The Australian National University, Canberra, data compiled from the World Bank's World Tables 1992; Asia-Pacific Economists Group, 1995, Asia-Pacific 1995; The Australian National University, cited from Drysdale & Huang, "Growth, Energy and the Environment: new challenges for the Asian-Pacific economy, *Asian-Pacific Economic Literature*, Vol. 9, No. 2, Nov. 1995, p. 2

Table 6.2 : The Township and Village Enterprises in China (1978-1994)

	1978	1983	1988	1990	1994
Enterprises (Thousand Units)	1,524.2	1,346.4	18,881.0	18,504.0	24,045.2
Employee (Thousand Persons)	28,265.6	32,346.4	91,454.3	92,547.3	120,182.0
Gross Output Value (Billions of Yuan)	49.3	101.7	649.6	846.2	4,258.9

Sources : China Yearbook of Statistics

Table 6.3 : The Employment & Output of Township & Village Enterprises

	Total	Agriculture	Industry	Construction	Commerce & Food service
Employee (Thousand Units)	120,182.0	2,608.0	69,616.0	16,218.0	24,483.0
Output Value (Billions of Yuan)	4,258.9	57.56	3,233.61	91.24	66.93

Sources : China Yearbook of Statistics

ตารางที่ 6.4 : แบบแผนความเป็นเจ้าของในอุตสาหกรรมและการค้าของเงิน

หน่วย : ร้อยละ

	รัฐเป็นเจ้าของ	เจ้าของร่วม	เอกชนและอื่นๆ
ผลิตอุตสาหกรรม			
1980	76	23	1
1990	58	35	9
1992	48	38	14
การค้าปลีก			
1980	51	45	4
1990	39	34	27

ที่มา : China's Economic Yearbook, Statistical Yearbook of China

Table 6.5: China's Trade with the World, 1975-94

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Exports	9.8	13.8	18.1	22.0	22.3	22.3	24.3	27.4	30.9	39.4	47.5	52.8	62.1	71.8	86.0	91.8	115.2
Imports	11.1	13.6	18.9	22.0	19.3	21.4	26.2	42.3	42.3	42.2	44.3	39.7	53.3	63.8	80.6	104	122.6

Source: IMF (1994)

Table 6.6: China's Trade Share in Terms of GDP

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
X/GDP	9.4	9.8	13.4	4.4	4.8	6.4	5.1	8.4	7.8	8.7	10.5	11.2	16.4	19.8	21.4		
M/GDP	2.7	6.3	5.8	4.4	4.2	4.4	5.1	9.9	10.9	10.8	12.5	12.5	14.1	17.4	20.2		
(X+M)/GDP	6.1	8.1	7.3	8.8	8.8	8.8	10.5	16.3	18.4	20.3	23.8	23.7	30.5	37.0	41.7		

Source: IMF (1994)

Fig. 6.1 : China's Trade with the world, 1978-94

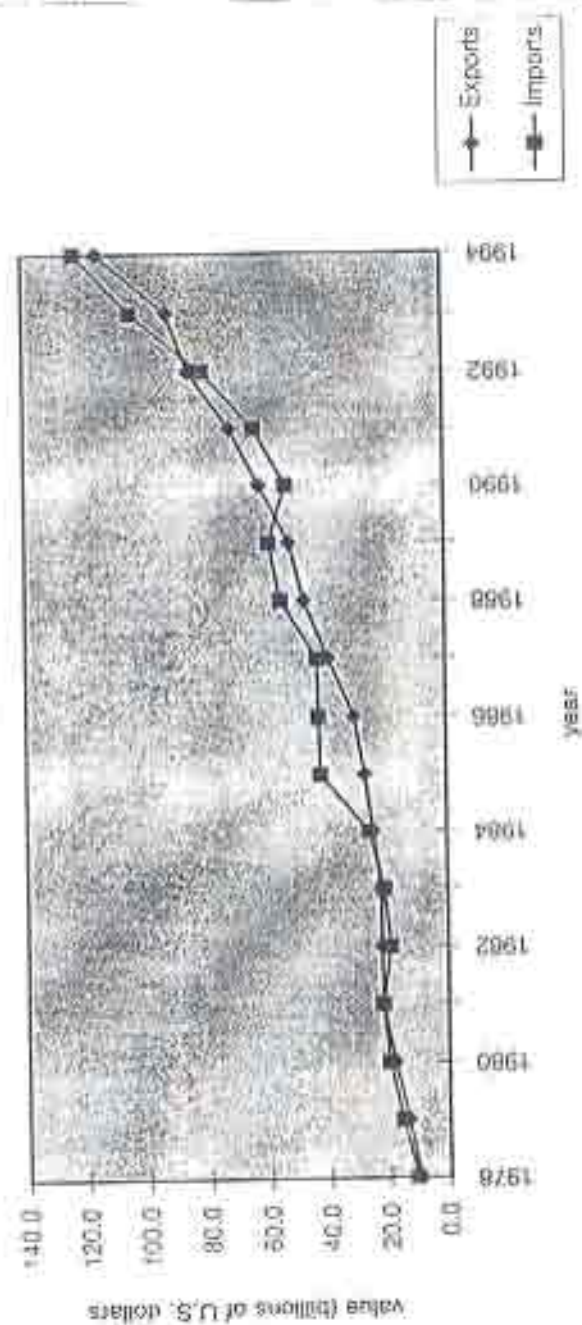

Fig. 6.2 : China's Trade Share in Terms of GDP

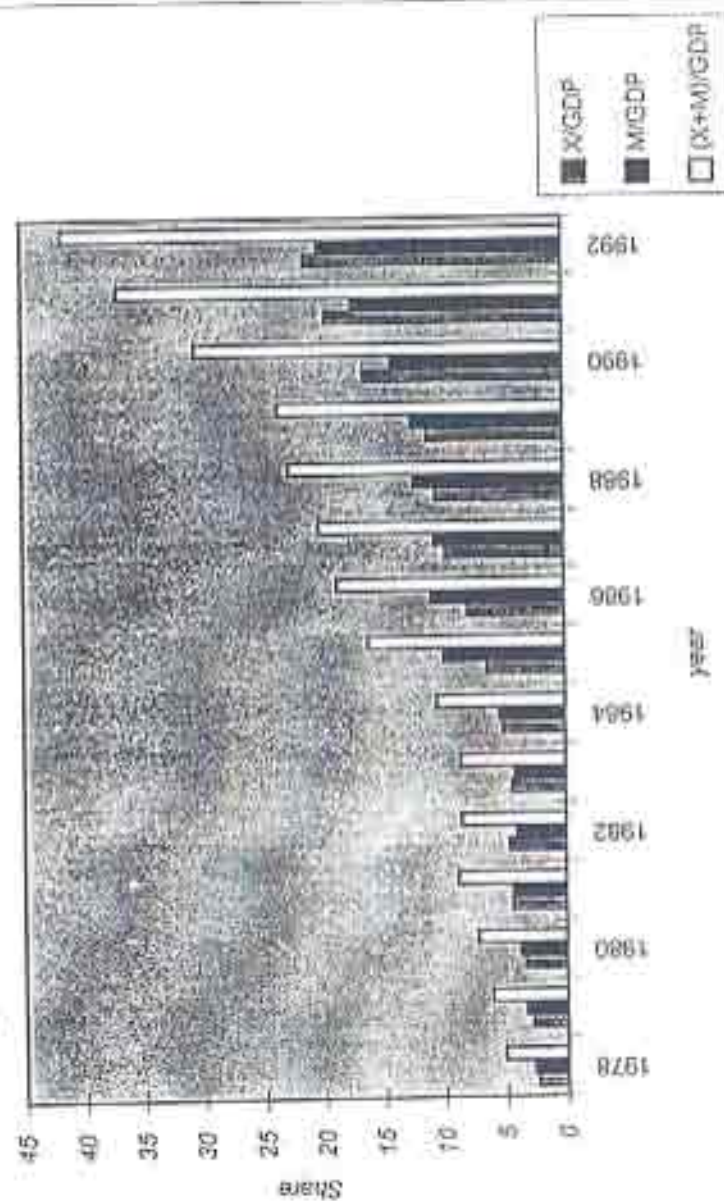

Table 8.7 : Chinese Major Trading Partners

Unit : Percentage

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Exports															
Total (Billion U.S. Dollars)	9.7	10.1	10.1	91.8	81.9	23.0	24.3	27.3	31.4	28.3	95.6	52.8	84.0	71.9	82.0
Total (Percentage)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1. Hong Kong	20.6	24.3	24.3	24.7	22.7	25.4	25.8	25.4	21.3	24.9	28.2	41.4	42.2	46.0	44.1
2. Japan	17.5	20.1	20.1	21.0	21.8	20.6	21.0	21.3	18.2	18.2	16.8	15.6	14.2	14.3	13.8
3. United States	3.1	4.4	4.4	7.0	8.3	7.7	9.2	8.4	6.3	7.4	7.1	8.3	6.3	6.8	10.1
4. Germany	2.1	1.9	1.7	0.9	0.8	1.4	1.4	1.7	3.9	3.0	2.2	3.4	3.1	3.3	3.2
5. U.S.S.R. (Europe)	3.1	1.8	1.9	3.7	8.7	8.1	3.2	2.8	2.2	1.0	2.5	3.0	3.1	3.3	2.8
6. Korea	0.9	0.0	0.0	3.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8	3.1	2.8
7. Canada	2.1	2.0	2.2	3.2	2.7	2.7	4.8	7.1	2.3	3.9	2.3	3.2	3.1	3.0	2.4
8. Italy	0.0	0.7	1.2	2.3	1.4	1.4	1.3	1.1	1.6	1.5	1.6	1.5	1.4	1.2	1.4
9. Australia	8.1	2.0	3.2	1.4	0.0	0.9	1.2	1.1	1.3	1.8	1.8	1.2	1.4	1.2	1.2
10. Indonesia	4.1	3.8	3.3	1.8	1.4	2.7	1.2	1.5	4.2	1.2	1.8	1.1	1.1	1.0	1.1
Imports															
Total (Billion U.S. Dollars)	10.9	16.7	19.5	21.8	18.8	21.9	29	42.3	41.2	42.2	95.8	89.1	54.4	84	80.8
Total (Percentage)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1. Hong Kong	0.8	1.3	3.1	8.8	8.8	8.0	10.8	11.3	11.0	18.4	21.9	21.2	20.8	21.5	23.4
2. Japan	92.4	34.0	26.7	20.7	20.8	25.2	31.2	22.9	23.9	22.2	20.0	17.8	14.2	15.9	14.0
3. United States	6.4	10.1	19.0	21.8	22.8	17.1	14.8	12.3	10.9	11.1	11.9	13.4	12.1	12.5	11.0
4. Germany	5.2	10.3	6.7	8.0	6.3	8.8	8.0	6.7	8.5	7.2	6.3	5.8	6.3	6.7	5.0
5. U.S.S.R. (Europe)	1.8	1.9	1.6	0.8	1.1	1.3	2.2	3.4	5.5	5.0	5.3	7.9	9.0	5.3	4.8
6. Korea	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4	1.7	3.2
7. Canada	2.8	3.8	8.1	8.8	8.3	7.8	4.2	3.8	3.2	3.2	2.4	1.8	2.8	2.2	2.4
8. Italy	1.0	1.0	1.0	1.4	1.6	1.4	1.5	2.1	2.8	2.6	2.9	3.8	2.0	2.9	3.1
9. Australia	5.4	8.4	3.6	2.5	4.8	2.8	3.8	3.7	3.2	3.0	2.0	2.8	2.8	2.8	3.1
10. Indonesia	0.004	0.0	0.002	0.2	1.1	0.5	0.8	0.3	0.7	1.4	1.3	1.0	1.1	1.1	2.0

Source : IMF (1994)

Table 6.8 : Foreign Direct Investment to East Asian Countries

Unit : Billions of U.S. Dollars

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
China	1.7	1.9	2.3	3.2	3.4	3.5	4.4	11.2	27.5	33.8
Japan	0.6	0.2	1.2	-0.5	-1.1	1.8	1.4	2.7	0.1	0.1
NICS										
Korea	0.2	0.4	0.6	0.9	0.8	0.7	1.1	0.6	0.5	1.3
Taiwan	0.3	0.5	0.7	1.0	2.4	2.3	1.8	1.5	1.2	1.6
Hong Kong	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.3	0.3	0.3
ASEAN										
Indonesia	0.3	0.3	0.4	0.6	0.7	1.1	1.5	1.8	2.0	4.0
Malaysia	0.7	0.5	0.4	0.7	1.7	2.3	4.0	5.2	5.2	5.1
Philippines		0.1	0.3	0.9	0.6	0.5	0.5	0.2	0.8	1.7
Singapore	1.0	1.7	2.8	3.7	2.9	5.6	4.9	6.7	6.8	5.5
Thailand	0.2	0.3	0.4	1.1	1.8	2.4	2.0	2.1	1.7	2.2
Vietnam	-	-	-	-	0.2	-	0.7	0.7	1.0	1.4
Total	5.3	6.2	9.4	11.9	13.7	20.5	22.5	33.0	47.1	57.0

Source : Asia-Pacific Economics Group, "Asia-Pacific profiles," Australian National University, 1995.

Fig. 6.3 : Foreign Direct Investment to East Asian Countries

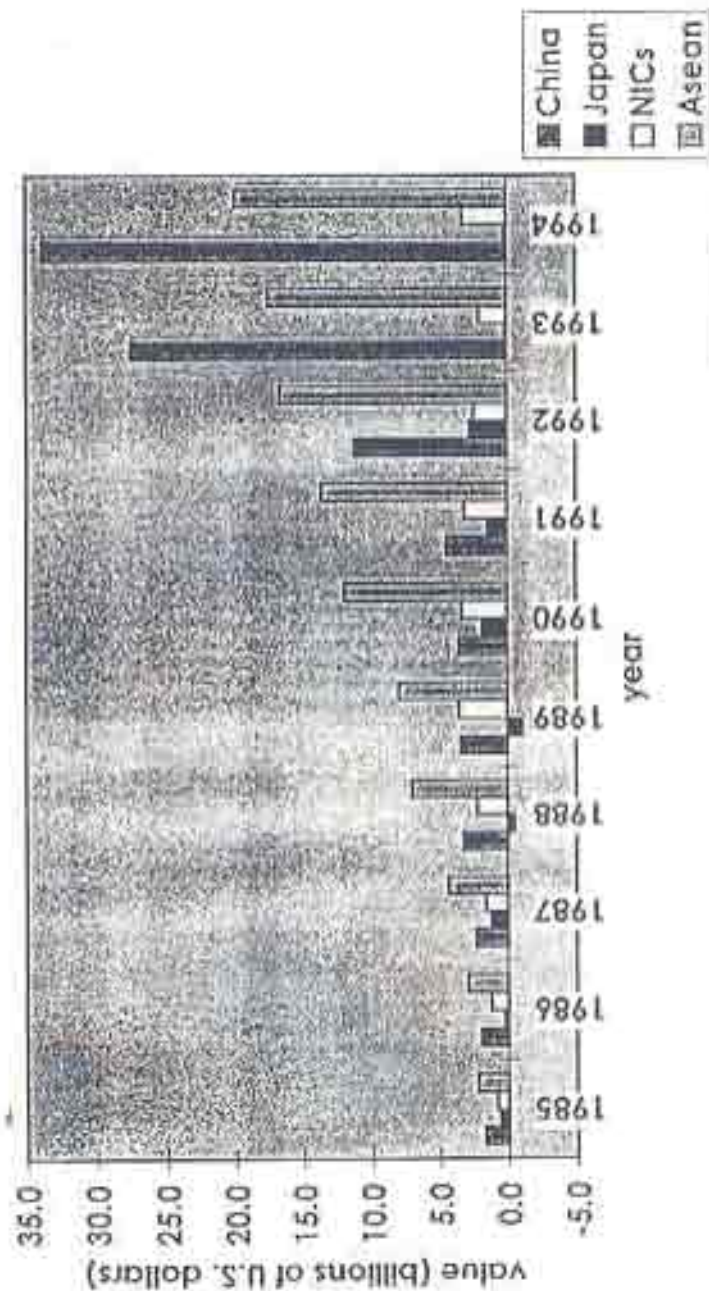

Table 6.9 : Recent Change in Foreign Direct Investment Approval

Unit : Billions of U.S. Dollars

	1991	1992	1993
China, People's Rep. of	12	58.1	110.9
Indonesia	8.8	10.3	7.6
Korea	1.4	0.9	0.9
Malaysia	2.3	2.1	0.8
Philippines	0.8	0.3	0.4
Singapore	1.7	2.1	2.4
Taipei, China	1.8	1.5	0.9
Thailand	5	10	4.1
Total	33.7	85.4	127.9

Source : Japan External Trade Organization (Petri 1994)

Table 6. 10 : EU's trade with China, 1970-93

year	(ecu bn)	X (ecu bn)	trade balance	M/T (%)	X/T (%)
1970	0.3	0.5	0.1	0.6	0.8
1975	0.7	1.2	0.5	0.5	1.0
1978	1.0	1.5	0.5	0.5	0.9
1979	1.4	2.2	0.8	0.6	1.8
1980	2.0	1.8	-0.2	0.7	0.8
1981	2.4	2.0	-0.4	0.8	0.8
1982	2.4	2.2	-0.3	0.7	0.8
1983	2.8	2.9	0.1	0.9	1.0
1984	3.3	3.8	0.4	0.8	1.1
1985	3.9	7.2	3.2	1.0	1.9
1986	4.2	6.5	2.3	1.3	1.9
1987	5.2	5.5	0.3	1.5	1.6
1988	7.0	5.8	-1.2	1.8	1.6
1989	9.1	6.4	-2.8	2.0	1.5
1990	10.6	5.3	-5.3	2.3	1.3
1991	15.0	5.8	-9.4	3.0	1.3
1992	16.8	6.9	-9.9	3.4	1.6
1993	19.5	11.3	8.2	4.0	2.3

M/T = imports from China over total EU imports.

X/T = exports to China over total EU exports

Source : Eurostat, various sources; Eurostat (1991, 4.1.1.1, 23)

Table 6.11 : Changes in Chinese Export and Import Shares

	Exports		Imports	
	1980	1994	1980	1994
Food and live animals	0.15	0.07	0.15	0.02
Beverages and tobacco	0.00	0.01	0.00	0.01
Crude material, inedible, except fuels	0.09	0.03	0.06	0.06
Mineral fuels, lubricants and related materials	0.21	0.03	0.01	0.02
Animal and vegetable oils, fats and waxes	0.00	0.00	0.03	0.00
Chemicals and related products	0.08	0.04	0.10	0.11
Manufactured goods (classified by primary material)	0.20	0.16	0.25	0.27
Machinery and transport equipments	0.03	0.19	0.26	0.42
Miscellaneous manufactured articles*	0.16	0.47	0.03	0.06
Others	0.09	0.00	0.01	0.02
TOTAL	1.00	1.00	1.00	1.00

*includes textile and apparel

Source : Statistics Canada, World Trade Database 1980-1994

Table 6.12 : US-China Bilateral Trade Balances

	US Data	Chinese Data	Adjusted US Data	Adjusted Chinese Data
1989	-6.2	1.5	-4.9	-3.7
1990	-10.4	1.4	-9.1	-7.8
1991	-12.7	1.8	-11	-9.9
1992	-18.3	0.3	-15.9	-15.4
1993	-22.8	-6.3	-19.5	-24.9
1994	-29.5	-7.5	-25.8	-29.1
1995	-33.8	-8.6	-28.9	-31.2

Source : K.C. Fung and Lawrence J. Lau, *The China-U.S. Bilateral Trade Balances : How Big Is It Really?*

Department of Economics, Stanford University, Stanford California, April 1996

Table 6. 13 : Bilateral US-Chinese Economic Area Trade Balance

Unit : Billions of U.S. dollars

	Chinese Economic Area	PRC	Hong Kong	Taiwan
1987	-25.9	-2.8	-5.9	-17.2
1988	-20.6	-3.5	-4.6	-12.6
1989	-22.6	-6.2	-3.4	-13.0
1990	-24.4	-10.4	-2.8	-11.2
1991	-23.7	-12.7	-1.1	-9.8
1992	-28.4	-18.3	-0.7	-9.3
1993	-31.4	-22.8	0.3	-8.9
1994	-37.4	-29.5	1.7	-9.6
1995	-39.6	-33.8	3.0	-9.7

Note : Customs Valuation.

Source : Department of Commerce

Table 6.14 : China's National Share in GNP, 1978-94

Unit : Billions of Yuan

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
GNP by industrial origin	301.0	333.0	366.8	394.1	423.8	472.6	545.2	702.0	781.9	881.3	1119	1318	1438.4	1685.3	1804.3	2420.4	
Agriculture	98.6	102.6	132.6	136.9	172.8	192.1	233.1	245.2	272.0	312.8	382.8	420.0	500.0	536.8	579.2	681.7	
Industrial	148.7	182.8	185.4	184.0	194.8	212.8	231.8	318.3	351.3	422.3	541.8	624.1	811.0	770.8	960.5	1295.2	
Commerce	29.4	34.6	34.7	32.8	32.1	31.6	31.2	39.2	79.2	57.8	128.1	140.5	114.8	168.8	181.9	215.5	
Construction	12.3	13.0	16.0	19.0	20.9	33.8	50.3	80.9	31.4	82.7	78.3	77.4	88.9	190.8	147.5	208.4	
Transport & Communication	11.3	12.1	12.5	13.1	14.7	16.8	20.3	25.0	22.0	38.4	45.0	54.2	78.7	86.7	85.3	111.2	
GNP	355.8	390.8	441.0	477.3	519.3	560.8	638.3	855.3	968.8	1136.1	1407	1599	1789.5	2023.8	2403.6		

Source : IMF

บทที่ 7

ความสัมพันธ์ไทย-จีน : กระแสพัฒนาการบนความขัดแย้งใน ภูมิภาคจากห้วงสองทศวรรษ (ค.ศ. 1975-1995)

สารสิน วีระผล

1. ความนำ

ภาพรวมเท่าที่ปรากฏให้เห็นในทุกวันนี้ แทบทุกคนมักจะยอมรับเป็นเสียงเดียวกันว่า ความสัมพันธ์ไทย-จีนนับแต่ที่มีการสถาปนาทางการทูต เมื่อปี 1975 เป็นต้นมานั้น เป็นภาพรวมของความสมานฉันท์แน่นแฟ้น ภาพเหล่านั้นสะท้อนออกมาให้เห็นโดยผ่านความร่วมมือทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ภาพรวมที่ดีนี้คงยากที่ใครจะปฏิเสธความจริงและคงยากอยู่ไม่น้อยเช่นกันที่จะศึกษาว่า ภาพรวมที่ดีนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร มีเงื่อนไขปัจจัยอะไรที่เอื้อให้เกิดขึ้นบ้าง และมีอุปสรรคกันใดบ้างที่ขัดขวางภาพรวมที่ดีดังกล่าว คำถามเช่นนี้คงบอกอยู่ในตัวว่า ความสัมพันธ์ที่ดูดีระหว่างไทยกับจีนนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างลอยๆ เหตุฉะนั้น การพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ที่แวดล้อมไทยและจีนในแต่ละช่วงจึงเป็นสิ่งจำเป็น อีกทั้งยังเป็นปัจจัยที่ครอบคลุมทั้งสภาพภายในและภายนอกของทั้งสองประเทศอีกด้วย บทความชิ้นนี้ถือเป็นความพยายามด้านหนึ่งที่จะศึกษาถึงเงื่อนไขปัจจัยดังกล่าวบนพื้นฐานทางวิชาการประกอบด้วยประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ไทย-จีนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอีกชุดหนึ่งที่ผู้ศึกษามีอยู่

บทความหรือรายงานการศึกษาชิ้นนี้เกิดขึ้นบนข้อจำกัดทางด้านเวลาเป็นอย่างมาก วิธีการผลิตบทความจึงเป็นไปโดย วรสิทธิ์ มหิทธิโนบล ในฐานะผู้ประสานงานโครงการและบรรณาธิการทำร่างเค้าโครงของบทความที่ผ่านการพิจารณาเห็นชอบของสารสิน วีระผล แล้วหลังจากนั้น จึงใช้วิธีสัมภาษณ์สารสิน วีระผล ตามเค้าโครงดังกล่าวและถอดคำสัมภาษณ์จากแถบบันทึกเสียงมาเป็นต้นร่างบทความอีกครั้งหนึ่ง การเป็นต้นฉบับที่สมบูรณ์ในที่นี้เป็นไปโดยการเรียบเรียง แก้ไข เพิ่มเติม โดย บรรณาธิการ ทั้งนี้ ได้ผ่านการพิจารณาจาก สารสิน วีระผล มาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว บทความหรือรายงานการศึกษาชิ้นนี้ แม้จะเกิดขึ้นบนวิธีการดังกล่าว แต่ความคิดและสาระสำคัญทั้งหมดล้วนเป็นของสารสิน วีระผล แต่เพียงผู้เดียว ส่วนเรื่องของบทความชิ้นนี้จึงไม่เกี่ยวข้องกับบรรณาธิการแต่ประการใด อนึ่ง ควรเข้าใจว่าต้นร่างแรกของบทความซึ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียบเรียงของบรรณาธิการนั้น เป็นการดำเนินการโดย พวรรณศิริ หาดหมื่นทุม นักวิจัยประจำสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาฯ หากไม่ได้ต้นร่างครั้งแรกจากความกรุณาของเธอ บทความหรือรายงานชิ้นนี้คงยากที่จะสำเร็จโดยสมบูรณ์ จึงใคร่ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

2. สถานการณ์ความสัมพันธ์ไทย-จีนก่อนปี 1975

2.1 สภาพทั่วไปของความสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ถ้าจะกล่าวถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 คงต้องหมายความว่า ตั้งแต่ยุครัตนโกสินทร์ (San Yot Sen : 1866-1925) เข้ามาปลุกกระตุ้นคนจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ในช่วงนั้นแม้ว่าชาวจีนในไทยจะมีบทบาทที่ค่อนข้างสั้น แต่ก็เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของตร.ทุนเกิดขึ้น ซึ่งมีฐานะเป็นบิดาของการปฏิวัติอยู่ไม่น้อย ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์วันวาทะภายในจีนขึ้น มีการแบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ไทยได้ให้การรับรองจีนคณะชาติที่อยู่นานกิง ภายใต้การนำของนายพลเจียงไคเช็ค และได้ให้การรับรองมาตลอดทั้งในช่วงสงครามและระหว่างสงคราม

ในประเด็นที่เกี่ยวกับชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งมีทั้งกลุ่มที่เข้ากับก๊กมินตั๋งหรือก๊กมินตั๋ง และเข้ากับพรรคคอมมิวนิสต์จีนสาขาประเทศไทย ในส่วนหลังนี้มีผลกระทบต่อนโยบายไทย-จีน แต่จะกระทบมากน้อยขึ้นอยู่กับว่าประเทศไทยในขณะนั้นมีรัฐบาลทหารหรือรัฐบาลพลเรือน แต่ไทยทั่วไปแล้ว ไทยจะพยายามไม่ไปเกี่ยวข้องกับกิจการภายในของจีน แม้ว่าในทางปฏิบัติไทยจะรับรองรัฐบาลหนานกิง หรือนานกิง และในช่วงที่มีการรับรองรัฐบาลนานกิงนี้ไทยก็มีทูตประจำอยู่ที่จีนทั้งในช่วงระหว่างสงครามและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยประจำอยู่ที่ฉงชิ่งหรือฉงกิง นครพลซื่อชว่น หรือเสฉวน

สำหรับสถานการณ์ในจีนระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงการยึดอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในปี 1949 ในช่วงสงครามระหว่างก๊กมินตั๋งหรือรัฐบาลที่นานกิง กับพรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตง ซึ่งถูกขับไล่ไปตั้งฐานที่มั่นอยู่ที่เหียนอัน ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือได้ร่วมมือกันเพื่อต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังเกิดเหตุการณ์ที่ซีอาน¹ เป็นเหตุที่ทำให้เจียงไคเช็ครับปากว่าจะร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน แต่หลังจากได้ชัยชนะเหนือญี่ปุ่นในปี 1945 แล้ว ความร่วมมือนี้ก็กลับไปสู่สภาพของการต่อสู้กันอีกครั้งเดิม และได้ทำสงครามกลางเมืองกันตั้งแต่ปี 1946 จนถึง 1949 ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์ได้รับชัยชนะ ขณะนั้นรัฐบาลไทยรับรองรัฐบาลเจียงไคเช็ค ถึงแม้ว่าจะไม่มีบทบาทในทางการทูตอย่าง

¹ เหตุการณ์ที่ซีอานในปี หมายถึง "กรณีซีอาน" เป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ช่วงหนึ่งของจีน และเกิดขึ้นในช่วงที่เจียงไคเช็คยังเรืองอำนาจอยู่ในจีนแผ่นดินใหญ่ก่อนปี 1949 เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อนายพลจางเสวี่เหอเหลียง หรือ Zhang Xuehou แม่ทัพพลรบของจีนได้ทำการควบคุมตัวเจียงไคเช็คไว้เป็นตัวประกันเพื่อต่อรองให้เจียงไคเช็คเลิกปราบปรามพวกคอมมิวนิสต์ และหันมาต่อต้านญี่ปุ่นซึ่งกำลังรุกรานจีนอยู่ในขณะนั้นแทน ภายหลังการควบคุมตัวไปไม่กี่วัน เจียงไคเช็คก็ไม่ได้ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาของเขาเลย อนึ่ง "กรณีซีอาน" ตามที่ได้กล่าวมานี้ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเดือนธันวาคม 1936 หลังจากนั้นอีกประมาณครึ่งปี ญี่ปุ่นก็รุกรานเข้ารุกรานจีนในวันที่ 7 กรกฎาคม 1937 อันเป็นจุดเริ่มต้นจาก "สงครามจีน-ญี่ปุ่น" (ค.ศ. 1937-1945) ในเวลาต่อมา - บรรณาธิการ

มากมายก็ตาม แต่การที่ไทยไม่ได้รับรองรัฐบาลใหม่ที่ปกครองจีนแผ่นดินใหญ่ ก็เพราะประการแรก จีนแผ่นดินใหญ่มีพรรคคอมมิวนิสต์เป็นรัฐบาล ประการต่อมา ด้วยอุดมการณ์ที่ต่างกัน ทำให้ไทยไม่สนับสนุน และประการที่สาม เจียงไคเช็คเป็นรัฐบาลของประเทศมหาอำนาจที่ประสบชัยชนะในสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคง ซึ่งหมายถึงการเป็นมหาอำนาจ 1 ใน 5 ของโลก

2.2 สภาพทั่วไปของความสัมพันธ์ไทย-จีน ช่วงสงครามเย็นถึงปี 1975

ประเด็นแรกจะกล่าวถึงความแตกต่างทางอุดมการณ์ในฐานะที่เป็นอุปสรรคของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่างๆในโลก คือ ในช่วงหลังปี 1949 (อันที่จริงอาจจะก่อนหน้านั้นไม่กี่ปี) โลกถูกแบ่งออกเป็น 2 ขั้ว คือ ขั้วทุนนิยมที่มีสหรัฐฯเป็นผู้นำ และขั้วสังคมนิยมที่มีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ การถูกแบ่งดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามเย็น จากนั้นประเทศต่างๆ ก็เริ่มเลือกที่จะเข้าอยู่กับขั้วใดอย่างใดก็ตาม ได้มีกลุ่มประเทศที่ประกาศตัวเป็นประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ซึ่งก็มีสมาชิกมากพอสมควร แต่ประเทศไทยได้เลือกไปอยู่ในขั้วของสหรัฐอเมริกา หรือเรียกกันว่าประเทศโลกเสรี ประเทศไทยมีติดต่อกับฝ่ายสหรัฐฯ มาตลอด เพราะความผูกพันที่มีอยู่กัน สหรัฐฯ มาแต่เดิมประการหนึ่ง และจากเหตุการณ์ภายในประเทศไทยเองที่ทำให้ต้องต่อสู้กับขบวนการคอมมิวนิสต์ อีกประการหนึ่ง อย่างไรก็ตาม แม้ไทยจะไม่เห็นด้วยกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ แต่อุดมการณ์ก็ไม่ใช่ว่าแปรที่สำคัญที่สุดในการตัดสินใจว่าจะอยู่ข้างไหน

ในกรณีของไทย ช่วงหลังปี 1947 ซึ่งเป็นช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กลับมามีอำนาจอีกครั้งหนึ่ง (หลังจากต้องตกเป็นอาชญากรสงครามอยู่ระยะหนึ่ง) ในช่วงแรกจอมพล ป. มีบทบาทในการต่อต้านอุดมการณ์คอมมิวนิสต์อยู่ค่อนข้างสูง แต่ในช่วงปลายสมัยจอมพล ป. ได้มีการกระทำบางอย่างที่มีลักษณะแปลกในการเริ่มติดต่อกับจีน ถ้าจะกล่าวถึงจุดยืนของไทยที่จะมีความสัมพันธ์กับจีนซึ่งมีความแตกต่างกันทางอุดมการณ์แล้ว ปัจจัยของเรื่องนี้ก็คือ การที่จีนมีสัญญาณมาตลอดว่าไม่ได้ถือไทยเป็นคู่วิหรือปรปักษ์ อันที่จริงแล้วไทยไม่ได้อยู่ในสภาพที่จีนจะมองว่าเป็นพวกหรือไม่เป็นพวกตัวเข้าไป สำหรับความกลัวเกรงที่ว่าจะมีการปฏิวัติโลกของขบวนการคอมมิวนิสต์ เพื่อให้คอมมิวนิสต์ได้ครองโลกนั้น เป็นเรื่องของขบวนการโฆษณาชวนเชื่อทางอุดมการณ์เท่านั้น นอกจากนี้พรรคคอมมิวนิสต์จีนยังให้ความสำคัญในการรวบรวมประเทศจีนให้เป็นปึกแผ่นหลังจากชนะสงครามกลางเมือง และได้ขึ้นครองอำนาจในจีนอย่างสมบูรณ์มากกว่า

ส่วนประเทศไทยนั้นนับว่ามีลักษณะทางการทูตเฉพาะตนพอสมควรกล่าวคือ มีการติดต่อบนแบบไม่เป็นทางการกับจีนมาตลอด สิ่งนี้เป็นลักษณะพิเศษของผู้นำไทยประการหนึ่ง ในอันที่จะไม่ปิดประตูของตนทั้งหมด เพราะการเป็นศัตรูกับจีนนั้นจะเป็นอันตรายสำหรับไทยเอง โดยเฉพาะเมื่อไทยเองก็มีพรรคคอมมิวนิสต์อยู่ในประเทศของตนและจีนก็ให้การสนับสนุนอยู่ไม่น้อย ส่วนจีนเองก็คล้ายกับไทยคือ ไม่ปิดประตูสำหรับไทย และพร้อมที่จะเปิดเช่นกัน

การที่จะกล่าวว่าช่วงนั้นจีนเริ่มมีนโยบายต่างประเทศเฉพาะในภูมิภาค ที่ใช้หลักการแบบพรรคต่อพรรค รัฐต่อรัฐ นั้น เป็นสิ่งที่ยังไม่ชัดเจน แม้จีนจะมีความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ตาม แต่ก็ยังไม่ถึงขั้นแบ่งแยกออกเป็นพรรคต่อพรรค รัฐต่อรัฐ

สถานการณ์ที่เป็นปัจจัยนำไปสู่การเปิดความสัมพันธ์ไทย-จีน ก่อนที่จะมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ หรือช่วงที่ไทยเริ่มส่งพลจิตอาสาติชช ชูณหะวัณ (ยศ ในขณะนั้น) ไปจีน นั้น มีสถานการณ์บางอย่างที่ทำให้ไทยตัดสินใจที่จะเปิดความสัมพันธ์กับจีน นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายของสหรัฐอเมริกาต่อภูมิภาคนี้ เมื่อสหรัฐอเมริกาพยายามจะถอนตัวออกจากสงครามเวียดนามถึงขั้นประกาศ Nixon Doctrine ว่าประเทศในเอเชียต้องช่วยตัวเองมากขึ้นในเรื่องการจัดการกับปัญหาความมั่นคง จนถึงท่าทีของสหรัฐฯ ที่เริ่มแสดงว่ากำลังหาทางปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีน ทั้งหมดนี้ ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจของผู้นำไทยเป็นอย่างมาก แม้ว่าขณะนั้นไทยจะมีรัฐบาลที่มาจากการทหารก็ตาม ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจของผู้นำไทยก็คือการที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ได้ประกาศท่าทีสงครามอย่างเปิดเผยกับชนชั้นปกครองไทย ในช่วงกลางทศวรรษ 1960 ซึ่งเป็นการประกาศสงครามแบบไร้อาวุธ ประเด็นสำคัญก็คือว่าไทยรู้มาโดยตลอด ว่าจีนเป็นผู้อยู่เบื้องหลังที่สำคัญในการให้การสนับสนุน ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เหตุฉะนั้น การที่ไทยจะหันมาพิจารณาเปิดความสัมพันธ์กับจีนจึงเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะต่อความเป็นไปได้ที่จะพยายามให้เกิดการแบ่งแยกแล้วปกครอง (divide and rule) ขึ้นระหว่างจีนกับ พคท. อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่สำคัญที่สุดที่ยังคงอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศของสหรัฐฯเอง

ไทยอาจกล่าวสรุปประเด็นพัฒนาการความสัมพันธ์ไทย-จีน ในแง่นี้ได้ว่า หลังจากที่ไทยเริ่มต้นติดต่อกับจีนแล้ว ไทยก็มีความหวังว่าจีนอาจจะเลิกสนับสนุน พคท. แต่นั่นยังไม่ใช่ประเด็นหลัก เพราะอย่างไรเสียไทยเองก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องให้ความสัมพันธ์กับจีน เพราะแม้แต่สหรัฐฯเอง ซึ่งเป็นมิตรสนิทของไทยก็ต้องหันเหี้ยวท ซึ่งความหมายในแง่นี้ก็ถือว่า การมีความสัมพันธ์กับจีนจะช่วยแก้ปัญหาด้านความมั่นคงของไทยได้หลายประการ

อย่างไรก็ตาม จากพัฒนาการความสัมพันธ์ดังกล่าว บทบาทของสังขี พัดโนทัย นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ตัวของสังขี พัดโนทัย นั้น มีบทบาทเป็นเสมียนตัวละครตัวหนึ่ง ซึ่งทำให้ต้องมองย้อนกลับไปในช่วงทศวรรษ 1950 ในสมัยจอมพล ป. ที่เขามีบทบาทเป็นสื่ออย่างไม่เป็นทางการกับทางจีน ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในการรักษาความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการกับ

¹นโยบายต่างประเทศแบบพรรคต่อพรรค รัฐต่อรัฐ เป็นนโยบายที่จีนใช้กับเพื่อนบ้านบางประเทศ กล่าวคือ ในแง่ของจีน จีนกับเพื่อนบ้านจะมีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน แต่ในขณะเดียวกัน ในแง่ของพรรค พรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ยังคงให้ความสนับสนุนขบวนการฝ่ายซ้ายหรือพรรคคอมมิวนิสต์ของเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตอยู่กับจีน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ จีนแยกความสัมพันธ์ระหว่างรัฐออกจากความสัมพันธ์ระหว่างพรรค นโยบายนี้ใช้อยู่ระยะหนึ่ง จนถึงปี 1978 จึงเลิกไป - บรรณกิตติกร

จีน จนได้กลายเป็นรากฐานที่สำคัญให้แก่ความสัมพันธ์ที่เป็นทางการระหว่างไทยกับจีนในเวลาต่อมา

3. ความสัมพันธ์ไทย-จีนหลังปี 1975-1979

3.1 การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในปี 1975 กับกระแสความขัดแย้งด้านอุดมการณ์

ปัจจัยภายในประเทศในขณะนั้นยังไม่มีความสำคัญเท่ากับปัจจัยภายนอกที่เริ่มมองเห็นถึงชัยชนะของฝ่ายซ้ายในหลายตาของไทย และไทยเองก็ยังเห็นด้วยว่า ในภายหน้าไต้หวันเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของไทยมากที่สุด ภายในประเทศก็มีปัญหาผู้ก่อการร้ายเรื้อรัง หลายจังหวัดที่อยู่ภายใต้การควบคุมของพคท. ยังไม่นับว่าวิตกเท่ากับกับภาพที่เวียดนามขณะสงครามในภูมิภาคนี้ด้วยเหตุนี้ โอภาสก็จะเผชิญกับทั้งศึกภายในและภายนอกพร้อมกันจึงมีมาก ในเวลานั้น ไทยจึงจำเป็นต้องรับหาทางสานต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวเอาไว้ และหนทางหนึ่งก็คือการทวิความพยายามในการเข้าไปหาจีน

ก่อนการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนอย่างเป็นทางการ ในชนชั้นนำของไทยเองก็ถูกแบ่งเป็น 2 กลุ่มความคิด โดยกลุ่มหนึ่งอยู่ในสภาพความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) มีความคิดว่าไทยยังไม่ควรมีความสัมพันธ์กับจีน เพราะจีนเป็นคอมมิวนิสต์ คอมมิวนิสต์ไม่มีความจริงจัง กลุ่มความคิดนี้มีความเป็นปฏิปักษ์กับคอมมิวนิสต์อยู่ค่อนข้างสูง เนื่องจากมีความเชื่อและความเคยชินรวมทั้งการที่ถูกป้อนข้อมูลจากสหรัฐฯ ให้รับรู้ถึงความเลวร้ายของคอมมิวนิสต์ นอกจาก สมช. แล้ว ยังมีกลุ่มในสำนักข่าวกรอง ปรากฏการณ์ดังกล่าวนับเป็นเรื่องธรรมดาที่การเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัยมักจะต้องมีผู้คัดค้านหรือต่อต้านอยู่เสมอ แต่อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์นี้ไม่ได้หมายความว่า มีการแบ่งขั้วถึงขนาดเป็นสายเหยี่ยว หรือสายพิราบ ดังที่มีการพูดถึงอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวแต่ประการใด ส่วนอีกกลุ่มความคิดหนึ่งเป็นกลุ่มก้าวหน้าและมักจะสังกัดอยู่ในกระทรวงการต่างประเทศ กลุ่มความคิดนี้เห็นว่าสิ่งสำคัญคือการเข้าไปใช้ประโยชน์จากกระแสด้วยการเข้าไปตามกระแสเพื่อให้ทันการ

เหตุผลที่ทำให้กลุ่มก้าวหน้าซึ่งต้องการเปิดความสัมพันธ์กับจีนเป็นกลุ่มที่ได้รับชัยชนะ ก็คือการตั้งคำถามที่ว่าถ้าหากไทยไม่ทำเช่นนั้นจะเกิดผลอย่างไรต่อความมั่นคงของประเทศ เพราะในเมื่อประเทศในอินโดจีนต่างก็ตกอยู่ในภาวะที่จะถูกยึดครองโดยฝ่ายคอมมิวนิสต์ไปแล้ว และกระแสความนิยมคอมมิวนิสต์เองก็กำลังขึ้นสูงอย่างมาก เห็นได้ชัดว่า ไทยมีความจำเป็นต้องหาจีนเข้ามาเป็นกลุ่มเพื่อคานประเทศอินโดจีนภายใต้ความเป็นจริงที่ว่า สหรัฐอเมริกากำลังจะทิ้งความรับผิดชอบ ฉะนั้น ไทยจึงไม่มีทางเลือก

อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวด้วยว่า แม้ปัจจัยภายในจะไม่สำคัญเท่ากับปัจจัยภายนอกก็ตาม แต่ความเข้าใจที่ว่า ปัจจัยภายในที่ว่าด้วยความขัดแย้งระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาหลังปี 1973 ที่ถูกมองกันว่า จีนมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วยนั้น คงไม่อาจนับได้ว่าเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องมากนัก ซึ่งที่ไม่น่าคาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงก็คือว่า กระแสจีนนั้นเป็นกระแสที่นำที่หลัง ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนดังกล่าวว่าจะมีมูลเหตุมาจากเมื่อฝ่ายขวาของไทยขัดแย้งกับฝ่ายซ้ายอย่างรุนแรงจนนำไปสู่การปราบปรามในปี 1976 แม้ว่าขณะนั้นฝ่ายปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ. 1966-1976) ฝ่ายซ้ายจัด จะยังอยู่ในกระแสหลักในจีน และนายพลหลินเปียวที่ถูกมองว่าเป็นทายาททางการเมืองของเหมาเจ๋อตงในขณะนั้นก็เคยประกาศถึงการสนับสนุนการต่อสู้ด้วยอาวุธในระหว่างการปฏิวัติวัฒนธรรม ซึ่งได้พูดพาดพิงมาถึงไทยด้วยนั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว ไทยไม่ได้เป็นเป้า ไทยกับจีนอยู่ไกลกันมาก ห่างจากการเป็นเป้าของจีนที่จะมาใช้อาวุธ แม้ว่าไทยจะอยู่ในข่ายของจีนคือ มีการพูดถึงการปฏิวัติของประชาชนหรือสงครามประชาชน เพราะมี พลท. หรือ ถิ่นชัยหนึ่งมีลักษณะที่สมบูรณ์ พร้อมจะทำการปฏิวัติได้ก็ตาม แต่ในส่วนลึกแล้วไทยไม่ใช่อุปสรรค และการที่ไทยไม่ใช่อุปสรรคในสายตาของจีนนี้เองที่ชี้ให้เห็นว่าไทยเป็นประโยชน์ในแง่ยุทธศาสตร์ให้กับจีนนั่นเอง แม้จนกระทั่งทุกวันนี้ก็ยังเป็นเช่นนั้นอยู่ แต่ไม่ได้หมายความว่า จะต้องใช้ทุกวิถีทางในการเข้ามาทำให้ประเทศไทยกลายเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นเพียงความต้องการให้ไทยให้มีคุณค่าทางยุทธศาสตร์ไม่ว่าไทยจะเป็น “ขาว” หรือ “แดง”

ส่วนปัจจัยภายในจีนที่จีนกลางจะได้จากการเปิดความสัมพันธ์กับไทย ก็คือ เรื่องของปัจจัยภายนอก ที่รู้สึกว่าการตัวเองกำลังถูกโอบล้อมคุกคามมากกว่าอะไรอื่น จะเห็นได้ว่า จีนกลัว เพราะพูดถึงเรื่องนี้ตลอดเวลา ความรู้สึกที่ว่าตนกำลังถูกโดดเดี่ยวในช่วงปลายของการปฏิวัติวัฒนธรรม และการที่กลัวโซเวียตจะคุกคาม เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้จีนหันมาให้ความสำคัญกับประเทศในภูมิภาคนี้ เช่น ไทย โดยยก่อนหน้าไทยก็คือฟิลิปปินส์และประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค ทั้งนี้รวมทั้งสหรัฐอเมริกาด้วย

อย่างที่ทราบกันแล้วว่า การปฏิวัติวัฒนธรรมในจีนมีอยู่ 2 พับของกลุ่มการเมือง แต่ช่วงปลายทศวรรษ 1970 ฝ่ายที่ moderate ก็ได้กลับเข้ามายึดอำนาจคืนได้พอสมควร ในการแบ่งเป็น 2 ขั้วนั้น ขั้วหนึ่งคือ เจียงชิง ภริยาของเหมาเจ๋อตงและคณะ หรือแก๊งค์ 4 คน (Gang of Four) ซึ่งมีลักษณะชัดเจนในเรื่องของการเป็นนักทฤษฎี ส่วนขั้วหนึ่งคือ โจวเอินไหล หรือเติ้ง เสี่ยวผิง ซึ่งมีความชัดเจนในเรื่องของการเป็นนักปฏิบัติทั้ง 2 ขั้วต่างมีทัศนะต่อโซเวียตอย่างที่ไม่เห็นได้จากการโฆษณาชวนเชื่อ และความจริงแล้ว เจียงชิงเองก็ประณามโซเวียตอย่างรุนแรงถึงความน่ากลัว เติ้งเสี่ยวผิงเองก็เคยถูกประณามว่านิยมโซเวียต ทั้งๆ ที่ตัวเขาเองและขั้วอื่นๆ คนอื่นๆ ก็ไม่เคยไว้วางใจโซเวียต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมนั้น จะเห็นว่าไม่มีกลุ่มไหนเข้ากับโซเวียต ทั้ง 2 กลุ่ม มีจุดร่วมกันในแง่นี้ในทางตรงข้าม อาจจะมีกลุ่มของเจียงชิงที่มองว่าโซเวียตเดินตามผิด ขณะที่กลุ่มโจวเอินไหลก็ไม่สนับสนุนโซเวียต ทั้งสองกลุ่มต่างก็มองว่าโซเวียตเป็นภัยคุกคาม อาจจะมีบทบาทของผู้ไปบางคนเท่านั้นที่คิดว่าจะพึ่งพาโซเวียตได้ เช่น หลินเปียว แต่เขาก็ไม่ได้ยอมสยบให้โซเวียต หรือนิยามหมกมุ่นโซเวียต การพยายามมุ่งไปสู่โซเวียตของเขาจน

นำมาสู่ความตาย เพราะเครื่องบินตกในปี 1973 นั้น เป็นผลของการตื่นตระหนกต่อภัยจากความล้มเหลวในการก่อการรัฐประหารมากกว่าอะไรอื่น ส่วนการปะทะกันระหว่างจีนกับโซเวียตตามชายแดนในปี 1969 ที่เกาะจินเป่า ก็ได้แสดงถึงความขัดแย้งระหว่างกันและกันในเรื่องเกี่ยวกับดินแดน ซึ่งไม่ใช่เรื่องของอุดมการณ์ที่ไม่สอดคล้องกัน ถ้าเรื่องอุดมการณ์แล้ว โซเวียตอาจเพียงแต่ถูกประกาศว่าเป็นพวกลัทธิแก๊งที่ไม่ได้ยึดถือลัทธิในลักษณะที่สมบูรณ์แบบเท่านั้น

3.2 ท่าทีหรือนโยบายที่มีต่อกันระหว่างไทย-จีน หลังปี 1975

สำหรับประเด็นทางการเมืองแล้ว ปัญหา พคท. ได้ทำให้ท่าทีของทั้งสองฝ่ายในช่วงนี้พัฒนาเป็นเรื่องของรัฐต่อรัฐ พรรคต่อพรรคแล้ว ในแถลงการณ์ร่วมปี 1975 ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการแก้ปัญหาของจีน ที่ยังคงรับรอง พคท. นั้น ซึ่งให้เหินถึงความขัดแย้งกันเองอย่างชัดเจน เมื่อจีนต้องมารับรองรัฐบาลไทยด้วย ทางออกที่ดีที่สุดขณะนั้นก็คือ การแยกความสัมพันธ์ใน 2 ระดับ ดังกล่าวให้ออกจากกัน โดยแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐออกจากพรรคต่อพรรค ซึ่งไทยก็เห็นด้วยว่า สุฉวนจะช่วยเหลือแก้ปัญหาไปได้ระยะหนึ่ง ขณะเดียวกัน ก็ตระหนักว่า จีนเริ่มให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์แบบรัฐต่อรัฐมากกว่า เนื่องจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัวจีน โดยเฉพาะภัยคุกคามจากโซเวียต ทำให้จีนมี priority หรือ emergency ที่สูงไม่มียก แต่ขณะเดียวกัน จีนก็ยังต้องรักษาสถาบันหรือภาพพจน์ที่ว่าจีนไม่ได้ทิ้งการต่อสู้เพื่อปลดแอกประชาชนในส่วนอื่นๆ เพราะในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมนั้น จีนทำตัวเป็น “พี่เบิ้ม” (champion) ของขบวนการปฏิวัติหรือเอกราชของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ละประเทศก็มีพรรคคอมมิวนิสต์เกิดขึ้น แล้วจีนก็ให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มเหล่านี้ในการต่อสู้ แม้จะเป็นการช่วยเหลือแบบเล็กน้อยไม่ได้จริงจังมากนักก็ตาม

ประเด็นต่อมาคือ ปัญหาชาวจีนโพ้นทะเลในไทย ซึ่งรวมถึงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย ประเด็นนี้เป็นปัญหาที่ขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยก่อนมีพรรคคอมมิวนิสต์จีน จีนยังถือว่าต้องปกป้องคนของตนที่อพยพไปอยู่ต่างประเทศ แม้จีนจะไม่ไว้วางใจคนพวกนี้มากนัก แต่อุดมการณ์ที่ว่าด้วยความเป็นจีน (Chineseness) จึงทำให้ต้องปกป้องชาวจีนเหล่านี้ไปด้วย และยังถือว่ามีสัญชาติจีน ต่อมา เพื่อพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นมาอำนาจทางการเมืองจีนก็เริ่มประกาศว่าชาวจีนที่อพยพไปอยู่ต่างประเทศ จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายท้องถิ่น และต้องเป็นคนของประเทศนั้นๆ คือไม่ให้ถือ 2 สัญชาติ แต่ถ้าเป็นคนจีนที่ไม่ได้มีสัญชาติอื่นก็ถือเป็นคนจีน จีนจะให้การปกป้อง ถ้าถือสัญชาติอื่นก็ถือว่าเป็นคนของชาตินั้น พรรคคอมมิวนิสต์หรือจีนแผ่นดินใหญ่เริ่มมีการกำหนดบทบาทของตนเป็นครั้งแรกว่า รัฐบาลจีนมีจุดยืนเกี่ยวกับเรื่องชาวจีนโพ้นทะเล (Overseas Chinese) อย่างไร

3.3 สถานการณ์ในภูมิภาคระหว่างปี 1975-1979 ที่ส่งผลสะท้อนต่อความสัมพันธ์ไทย-จีน

ระหว่างปี 1975-1979 เป็นช่วงที่จีนยังคงให้ความสำคัญสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ในกรณีของไทย ความสนับสนุนที่ว่อนน้อยลงไปเรื่อย ๆ เพราะจีนให้ความสำคัญต่อไทยมากขึ้น ว่าต้องการให้ไทยเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (strategic partner) ในรูปของความร่วมมือต่าง ๆ นั้นสะท้อนให้เห็นได้ว่าจีนมีการแสดงออกซึ่งความตั้งใจ (pragmatic) พอสมควร โดยเฉพาะถ้าหากจำเริญ จีนก็พร้อมที่จะเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐให้มากขึ้น ดังเช่นที่สามารถเห็นได้จากความสัมพันธ์ที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็วมาก แต่เนื่องจากได้เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 1976 ที่เกิดในไทยได้ทำให้เกิดความชะงักงันไป ซึ่งเป็นความชะงักงันอันเนื่องมาจากการกระทำของฝ่ายไทย ไม่ใช่จีน จีนเองยังคงพยายามรักษาความสัมพันธ์เอาไว้ แม้ว่าจะต้องลดบทบาท (low profile) ลงด้วยความอดทนก็ตาม จนกระทั่งปัญหาถูกแก้ไปด้วยตัวของมันเอง สำหรับประเทศไทย การกระทบกระทั่งในแง่ความสัมพันธ์มีไม่มาก แม้รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร จะต่อต้านคอมมิวนิสต์มากก็ตาม แต่ก็ไม่ได้เจาะจงหรือตั้งใจจะไปสร้างความขัดแย้งกับจีน ขณะเดียวกัน ก็ไม่คบค้ากับจีนเท่าที่ควร และก็ไม่ได้ไปประจานหรือคุกคามผลประโยชน์ของจีน อาจกล่าวได้ว่า ภายหลังจากปี 1976 นับไปอีกประมาณ 1 ปี ความสัมพันธ์ไทย-จีนได้ตกอยู่ในสภาพที่ถูกแช่แข็ง แต่หลังจากที่รัฐบาลธานินทร์ตกจากอำนาจไป การแช่แข็งนี้ก็เหมือนถูกจับเข้าเครื่องทำความร้อน (microwave) ที่ไม่ต้องรอให้น้ำแข็งละลาย รัฐบาลพล.เอ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ก็เหมือนเครื่องทำความร้อนที่ทำให้ไทยกลับเข้าสู่ความใกล้ชิดกับจีนอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดกรณีการยึดครองกัมพูชาของเวียดนามขึ้นในปลายปี 1978 ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเร่งให้กระบวนการความสัมพันธ์ไทย-จีนเกิดความกระชับแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

อาจกล่าวได้ว่าในกรณีของไทยระหว่างปี 1975-1979 นั้น สามารถแบ่งภาวะความสัมพันธ์กับจีนได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก อยู่ในช่วงปี 1975-1976 เป็นช่วงที่เริ่มมีการเจรจากันว่าจะเปิดความสัมพันธ์ในระดับปกติกันอย่างไร ทั้งในเรื่องการเมืองและเศรษฐกิจ จนกระทั่งความสัมพันธ์ที่เป็นทางการเกิดขึ้น ลักษณะที่สอง อยู่ในช่วงปี 1976-1978 เป็นช่วงที่ความสัมพันธ์ถูกแช่แข็ง การติดต่อเกิดขึ้นน้อยมาก และแทบจะไม่มีคณะผู้แทนของทั้งสองฝ่ายเดินทางมาเยือนซึ่งกันและกันเลย

กล่าวไว้ก็ตาม จีนได้แสดงความกังวลต่อปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ทุกขณะ ขณะเดียวกัน ก็แสดงความเห็นใจ และเข้าใจสถานการณ์ เมื่อรอรจนมรสุมดังกล่าวผ่านพ้นไปแล้ว ทุกวันนี้จีนก็ได้ประโยชน์ วิธีการของจีนได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความถูกต้อง เพราะแทนที่จะมาดกกระไดพลอยโจนกับไทย มาเกลียดหรือทะเลาะกับไทย จีนกลับไม่ได้ทำ

นับเป็นความบังเอิญอย่างยิ่งที่ในช่วงปี 1976 ที่ไทยมีการเปลี่ยนแปลง จีนก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวันที่ 8 ตุลาคม 1976 ทางด้านจีน หลังจากที่เขาเจ๋อตุง เสียชีวิตไปแล้ว (เหมาเจ๋อตุงเสียชีวิตในวันที่ 9 กันยายน 1976) ได้มีการจับแก๊งค์ 4 คนขึ้นในวันนั้น ทางไทยกลายเป็นการก้าวขึ้นมาเป็นอำนาจของฝ่ายขวาจัดในแง่ของรัฐบาลธานินทร์

ทริยวิเชียร ส่วนทางจีนได้มีการเปลี่ยนแปลงในแง่การฟื้นฟูให้สถานการณ์กลับคืนสู่ความปกติ จากการจัดเก็บมาเป็นช่วงผลิตเปลี่ยนสมัยว่าข้าวเฟื่อง และหลังจากนั้นอีกไม่นานต่อมา เติ้งเสี่ยวผิงก็กลับมามีอำนาจเต็มอีกครั้งหนึ่ง

แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงภายในจีน แต่ก็ยังเป็นเฉพาะระดับบน คือ รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศ เลี้ยวฉวนหั่ว ถูกเปลี่ยนมาเป็นหวงหัว ซึ่งไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับไทย และบุคลากรในส่วนที่ติดต่อกับไทยก็ไม่ได้เปลี่ยน จีนไม่เคยมองไทยในแง่ลบ จีนยังคงมองว่าประเทศไทยหรือคนไทยเป็นสิ่งที่ตนยังต้องการรักษาความสัมพันธ์เอาไว้ อย่างน้อยที่สุด ก็เป็นภาพที่จีนพยายามจะทำให้เห็น แม้ว่าในทางปฏิบัติจีนจะสนับสนุน พคท. แต่จีนเองก็ไม่เคยแสดงความหวังร้ายต่อรัฐบาลไทย ถึงแม้รัฐบาลในบางช่วงขณะจะเป็นรัฐบาลทหารก็ตาม

หลังจากฝ่ายขวาของไทยตกจากอำนาจไปในปี 1977 แล้ว ก็ในช่วงเดียวกับที่เติ้งเสี่ยวผิงเริ่มหวนกลับขึ้นมามีอำนาจเต็มในปี 1978 การเปลี่ยนแปลงที่เริ่มเห็นสางๆ ในช่วงนี้ก็คือ จีนเริ่มเปลี่ยนแปลงนโยบาย พรรคต่อพรรค รัฐต่อรัฐ มาเป็นสิ่งที่จีนประกาศว่า ไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศเพื่อนบ้าน อันที่จริงแล้ว การไม่แทรกแซงที่ว่านั้นได้ปรากฏอยู่ในแถลงการณ์ร่วมตั้งแต่ปี 1975 แล้วโดยหลักการ เพียงแต่คำว่า “ไม่แทรกแซง” ในที่นี้จีนแบ่งเป็น พรรคต่อพรรค รัฐต่อรัฐ พรรคก็ยังแทรกแซงได้ แต่รัฐแทรกแซงไม่ได้ เพียงแต่ไม่ได้กล่าวออกมาอย่างชัดเจนเท่านั้น สิ่งที่เกิดขึ้นในปีถัดมาคือปี 1979 ก็คือ น้ำหนักที่จีนให้กับพรรคแดงไปเป็นอย่างมาก แต่เชื่อว่ายังมีการสนับสนุนด้านการเงินหรือเรื่องอื่นๆ อยู่ ไม่ถึงกับตัดขาด การที่จีนไปเพิ่มความสัมพันธ์ รัฐต่อรัฐ มากขึ้นก็เพราะว่ามีกิจการที่ต้องทำร่วมกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อเวียดนามกวาดล้างทัพเจ้าก๊กกั๊กพูซาในปี 1978

เวียดนามนั้นเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่จีนรู้สึกว่าเป็นภัยคุกคามจากลัทธิครองความเป็นเจ้า ที่มีโฮเวียดเป็นผู้นำและมีวืววาร์เป็นเวียดนาม จีนขัดแย้งกับเวียดนามมาตลอด ทั้งเรื่องดินแดนและอื่นๆ ทุกวันนี้ก็ยังแก้ไขไม่ได้ ความขัดแย้งในเวลานั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างเด่นชัดมาก เพราะไม่มีผลประโยชน์อื่นใดมาปิดบัง เช่น เรื่องหมู่เกาะพาราเซล (Paracel) จีนก็ติดจากเวียดนามได้ในตอนนั้น นอกจากนี้ ยังมีเรื่องที่เวียดนามเรียกร้องจากจีนอีกไม่น้อย และนั่นก็เป็นมูลเหตุหนึ่งที่ทำให้เวียดนามไปเข้าด้วยกับโฮเวียดเพื่อสร้างแรงต่อต้านกับจีน

กรณีการยึดครองกัมพูชาของเวียดนามนั้น เป็นเหตุการณ์ที่ไปสอดคล้องกับความรู้สึกกลัวของจีนที่ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นแผนของโฮเวียดที่จะปิดล้อมจีน กรณีดังกล่าวเป็นที่ชัดเจนสำหรับจีน และความชัดเจนนี้ก็ไม่ใช่มาเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นอยู่ แต่ว่ารัฐบาลเกรียงศักดิ์ ได้ก้าวขึ้นมาในช่วงเวลาที่เวียดนามบุกยึดกัมพูชาพอดีในปี 1978 และเป็นความชัดเจนที่ทำให้เห็นว่าจีนมีความกลัวภัยจากโฮเวียด และด้วยความกลัวนี้เองที่ได้กลายเป็นมูลเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้จีนลดบทบาทความสัมพันธ์แบบ พรรคต่อพรรค จนแทบไม่เหลือให้เห็นอีกต่อไปในที่สุด

4. ความสัมพันธ์ไทย-จีน ระหว่างปี 1979-1995

4.1 ความสัมพันธ์ในทางการยึดครองกัมพูชาลงเวียดนาม

สถานการณ์ความสัมพันธ์ไทย-จีน ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาที่ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์ จะเห็นได้ชัดจากการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างไทยกับจีน ก่อนหน้านั้นจีนกับโซเวียตมีการกระทบกระทั่งกันในปี 1969 มีการรบกันที่ชายแดน และในช่วงต้นทศวรรษ 1970 ซึ่งจีนกำลังอยู่ในภาวะข้าวยากหมากแพงจากการปฏิวัติวัฒนธรรม กับจากโซเวียตขณะนั้น จึงยิ่งมีความรุนแรง จนทำให้ฝ่ายที่ประนีประนอม (moderate) ทางการเมืองได้กลับขึ้นมาสู่อำนาจได้ โดยเฉพาะการกลับเข้าปกครองประเทศลงโจวเินไหล โจวเินไหลสามารถควบคุมสถานการณ์ที่เลวร้ายจากการปฏิวัติวัฒนธรรมในประเทศได้มากขึ้น รวมทั้งการกำจัดหลินเปียวออกไป

ปัจจัยที่สำคัญในการกลับเข้าสู่อำนาจอันเนื่องมาจากภัยคุกคามของโซเวียตนี้ ทำให้เริ่มมีนโยบายที่หมกมุ่นว่า "จีนต้องหลุดจากเงื้อมมือของโซเวียตได้ และต้องต่อต้านลัทธิครองความเป็นเจ้า" นโยบายดังกล่าวมีความสำคัญต่อการที่คนจีนทั้งหลายได้เข้ามารวมเป็นกลุ่มเป็นก้อนอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้จะมีความแตกแยกเรื่องปฏิวัติวัฒนธรรมก็ตาม แต่ก็เป็นเรื่องมากใน

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกที่ดำรงอยู่ตลอดทศวรรษ 1970 เกี่ยวกับการต่อต้านโซเวียตในเอง ที่ได้อัปเดตให้โซเวียตเริ่มสร้างแสนยานุภาพทางทหารมากขึ้น เพื่อแข่งกับสหรัฐฯ ซึ่งก็ส่งผลกระทบในแง่เป็นภัยคุกคามต่อจีนโดยตรง ทำให้จับกลัวโซเวียตมากขึ้น และทั้งโซเวียตก็หวั่นเวียดนามด้วยแล้ว ก็เท่ากับเป็นการเปิดอีกแนวทางที่ต่อต้านจีนขึ้นมา ซึ่งส่งผลให้จีนกับไทยหันเข้ามาหากันได้เร็วมากขึ้น ร่วมมือกันได้เร็วยิ่งขึ้น และเป็นเหตุผลที่อธิบายได้ว่า ทำไมหลังจากเวียดนามรุกรานกัมพูชา จีนกับไทยจึงร่วมมือกันได้อย่างใกล้ชิดในการคัดค้านเวียดนาม โดยจีนทุ่มให้ทุกอย่างเพื่อป้องกันไม่ให้เวียดนามเป็นใหญ่ขึ้นมาได้ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะกับการลงทุนรุกรานเวียดนามในปี 1979 หรือที่เรียกว่า "สงครามสังขุ" ซึ่งเป็นสัญญาณให้เวียดนามเห็นว่า จีนมีภาวะกักขังอยู่ตรงนี้ ผลที่ออกมาอย่างน้อยก็ทำให้เวียดนามเป็นห่วงถึงกับตั้งคำถามว่าร้อยละ 60 ทั่วประเทศเหนือ ซึ่งนับเป็นเรื่องใหญ่ที่ทำให้เวียดนามไม่สามารถเข้ามายึดครองกัมพูชาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้ไทยรอดไปด้วย การกดดันเวียดนามทางเหนือเป็นส่วนที่ช่วยไทยได้เป็นอย่างมาก

ในการร่วมมือระหว่างไทยกับจีนนั้น เป็นเรื่องที่ยากจะยากกว่าใครเป็นฝ่ายเริ่มก่อน ในสมัยรัฐบาลเกรียงศักดิ์ได้มีการเจรจากับเติ้งเสี่ยวผิงค่อนข้างจะชัดเจนในเรื่องของความร่วมมือ โดยปัญหาเกิดจากความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา สำหรับประโยชน์ของไทยก็คือ จีนก็พยายามเข้ามาใกล้ชิดกับกลุ่มเขมรแดงให้รวมขอมกับไทย ซึ่งเขมรแดงเคยมีปัญหาขัดแย้งมาก่อนหน้าที่จะถูกเวียดนามยึดครอง โดยจีนก็ให้เขมรแดงเห็นว่าปัญหาใหญ่ที่เขมรจะเผชิญไม่ใช่ไทย หากแต่คือเวียดนาม แต่เขมรแดงก็ไม่ได้คล้อยตามการใกล้ชิดของจีนมากนัก) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงมีความเป็นตัวของตัวเองสูง เขมรแดงไม่ฟังแม้แต่จีนที่ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ทั้งๆ

4. ความสัมพันธ์ไทย-จีน ระหว่างปี 1979-1995

4.1 ความสัมพันธ์ในห้วงการขัดครองกัมพูชาของเวียดนาม

สถานการณ์ความสัมพันธ์ไทย-จีน ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาที่ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์ จะเห็นได้ชัดจากการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างไทยกับจีน ก่อนหน้านั้นจีนกับโซเวียตมีการกระทบกระทั่งกันในปี 1969 มีการรบกันที่ชายแดน และในช่วงต้นทศวรรษ 1970 ซึ่งจีนกำลังอยู่ในภาวะถดถอยจากการปฏิวัติวัฒนธรรม ก็จากโซเวียตขณะนั้น จึงยังมีความรุนแรง จนทำให้ฝ่ายที่ประนีประนอม (moderate) ทางการเมืองได้กลับขึ้นมาสู่อำนาจได้ โดยเฉพาะการกลับเข้ามาปกครองประเทศของโจวเียนไหล โจวเียนไหลสามารถควบคุมสถานการณ์ที่เสียหายจากการปฏิวัติวัฒนธรรมในประเทศได้มากขึ้น รวมทั้งการกำจัดหลินเปียวออกไป

ปัจจัยที่สำคัญในการกลับเข้าสู่อำนาจขึ้นเนื่องมาจากภัยคุกคามของโซเวียตนี้ ทำให้เริ่มมีนโยบายที่หมกมุ่นว่า “จีนต้องหลุดอุโมงค์มืด ต้องสำรวจเส้นทางได้ และต้องต่อต้านลัทธิครอบงำความเป็นเจ้า” นโยบายดังกล่าวมีความสำคัญต่อการที่จีนทั้งหลายได้เข้าร่วมเป็นกลุ่มเป็นก้อนอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้จะมีความแตกแยกเรื่องปฏิวัติวัฒนธรรมก็ตาม แต่ก็เป็นเรื่องภายใน

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกที่ดำรงอยู่ตลอดทศวรรษ 1970 เกี่ยวกับการต่อต้านโซเวียตนั้นเอง ที่ได้ผลักดันให้โซเวียตเริ่มสร้างแสนยานุภาพทางทหารมากขึ้น เพื่อแข่งกับสหรัฐฯ ซึ่งก็ส่งผลกระทบต่อจีนโดยตรง ทำให้จีนกลัวโซเวียตมากขึ้น และยิ่งโซเวียตถือท้ายเวียดนามด้วยแล้ว ก็เท่ากับเป็นการเปิดอีกแนวหนึ่งต่อด้านจีนขึ้นมา ซึ่งส่งผลให้จีนกับไทยหันเข้ามาหากันได้เร็วมากขึ้น ร่วมมือกันได้เร็วยิ่งขึ้น และเป็นเหตุผลที่อธิบายได้ว่า ทำไมหลังจากเวียดนามถูกรุกรานกัมพูชา จีนกับไทยจึงร่วมมือกันได้อย่างใกล้ชิดในการคัดค้านเวียดนาม โดยจีนทุ่มให้ทุกอย่างเพื่อป้องกันไม่ให้เวียดนามเป็นใหญ่ขึ้นมาได้ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะกับการลงทุนรุกรานเวียดนามในปี 1979 หรือที่เรียกว่า “สงครามสังขม” ซึ่งเป็นสัญญาณให้เวียดนามเห็นว่า จีนมีภาระกิจอยู่ตรงนี้ ผลที่ออกมาอย่างน้อยก็ทำให้เวียดนามเป็นห่วงถึงกับตรึงกำลังกว่าร้อยละ 60 ไว้ทางภาคเหนือ ซึ่งนับเป็นเรื่องใหญ่ที่ทำให้เวียดนามไม่สามารถเข้ามาขัดครองกัมพูชาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้ไทยรอดไปด้วย การกดดันเวียดนามทางเหนือเป็นส่วนที่ช่วยไทยได้เป็นอย่างมาก

ในการร่วมมือระหว่างไทยกับจีนนั้น เป็นเรื่องที่ถูกกล่าวได้ยากว่าใครเป็นฝ่ายเริ่มก่อน ในสมัยรัฐบาลเกรียงศักดิ์ได้มีการเจรจากับเติ้งเสี่ยวผิงค่อนข้างจะชัดเจนในเรื่องของความร่วมมือ โดยปัญหาเกิดจากความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา สำหรับประโยชน์ของไทยก็คือ จีนก็พยายามเข้ามาใกล้เกลือกลุ่มเขมรแดงให้รวมชอมกับไทย ซึ่งเขมรแดงเคยมีปัญหาคัดแย้งมาก่อนหน้าที่จะถูกเวียดนามยึดครอง โดยจีนชี้ให้เขมรแดงเห็นว่าปัญหาใหญ่ที่เขมรจะเผชิญไม่ใช่ไทย หากแต่คือเวียดนาม แต่เขมรแดงก็ไม่ได้คล้อยตามการใกล้ชิดของจีนมากนัก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นตัวของตัวเองสูง เขมรแดงไม่พึ่งแม้แต่จีนที่ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ทั้งอา

บุรุษไทยปกรณต่าง ๆ เขมรแดงเคยมีประวัติศาสตร์เป็นพวกบ้าอำนาจ และคิดแต่ว่าอุดมการณ์ของตนเป็นสิ่งที่น่าพิศวงมาสู่ตนเอง จีนเองก็เคยแสดงความวิตกในแง่ที่ว่า เขมรแดงเป็นพวกที่มีความเชื่อคล้าย ๆ กับแก๊งค์ 4 คน อันเป็นความติดที่กลุ่มของเติ้งเสี่ยวผิงรับไม่ได้ เพราะเป็นความคิดความเชื่อที่มองข้ามการปฏิบัติ จีนจึงอดอัดใจไม่น้อยที่เปลี่ยนเขมรแดงไม่ได้ แต่ก็ต้องประทับประคอง ในขณะเดียวกัน จีนก็ต้องยอมรับว่าปัญหาการคุกคามจากเวียดนามดังกล่าว ส่วนหนึ่งมาจากการที่ระบอบการปกครองของเขมรแดงได้นำมาซึ่งการสูญเสียของชีวิตและทรัพย์สินอันประณีตค่าไม่ได้ โดยเฉพาะกับนโยบายการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ภายหลังการปฏิวัติ ซึ่งเขมรแดงจะต้องรับผิดชอบในส่วนนี้ด้วย

แต่กล่าวสำหรับในความขัดแย้งระหว่างเขมรกับเวียดนามแล้ว คงกล่าวไม่ได้ว่าใครเป็นตัวหลักตัวรอง หรือใครเป็นฝ่ายเริ่มก่อนเริ่มหลัง ความรับผิดชอบก็คงไม่ตกกับเวียดนามทั้งหมด แต่ตอนนั้นเวียดนามก็เสียหิวพอสมควร ต้องการให้ใครต่อใครสยบและเชื่องเวียดนาม แต่การรุกรานนั้นเกิดจากการที่เขมรแดงเป็นฝ่ายเข้าไปกระทบกระทั่งเวียดนามตรงบริเวณชายแดนจนเวียดนามทนไม่ได้ ปัญหาสำคัญที่สุดใบ้ของเวียดนาม จึงอยู่ตรงความเสมอภาค โดยเฉพาะในหมู่ประเทศลัทธิสังคมนิยมด้วยกัน เพราะเวียดนามติดอยู่เสมอว่า ตนมีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งอินโดจีนอยู่ และในพรรคนั้นก็มีความมาขึ้นต่ออยู่ด้วย

หลังจากเวียดนามบุกกัมพูชาแล้ว ความร่วมมือระหว่างไทยกับจีนก็เกิดในรูปของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน บุคคลที่มีบทบาทสูงที่สุดในขณะนั้นต้องเริ่มจากรัฐบาลเกรียงศักดิ์ เพราะเป็นช่วงที่เวียดนามบุกกัมพูชา ในปลายปี 1978 ในระหว่างวันที่ 25-26 ธันวาคม จากนั้นก็มาถึงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในอีกหลายปีต่อมา

กล่าวสำหรับลักษณะพิเศษของไทยที่ทำให้จีนมองแล้วรู้สึกพอใจที่จะสัมพันธ์ด้วยก็คือ 1) ไทยกับจีนไม่เคยมีการกระทบกระทั่งกัน 2) ตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ของไทยมีความหมายต่อจีน และไทยเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่จีนเจรจาได้ยากกว่าประเทศอื่น ๆ ที่สำคัญคือในเวลานั้นไทยเป็นประเทศหน้าด่านของอาเซียน บทบาททำของจีนต่อไทยไม่ใช่เฉพาะเรื่องการต่อต้านเวียดนามในกรณีของกัมพูชา เพราะนั่นเป็นความบังเอิญที่ไทยมีพรมแดนติดกับกัมพูชาเท่านั้น แต่กล่าวเฉพาะในเรื่องภูมิศาสตร์ของไทยในภูมิภาคนี้แล้ว ไทยเป็นเสมือนสะพานที่ทอดไปสู่อาเซียนอื่น ๆ และบทบาทที่เป็น "สะพาน" นี้เองที่ได้กลายเป็นที่มาของยุทธศาสตร์ของเติ้งเสี่ยวผิงในเวลาต่อมา

ทั้งนี้ เป็นที่รู้กันดีว่าในเวลานั้นจีนเองเมื่อจะเปิดความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็มีความยากลำบากอยู่ไม่น้อยในการที่จะอธิบายเรื่องการเปลี่ยนนโยบายพรรคต่อพรรค รัฐต่อรัฐ มาเป็นนโยบายที่ไม่แทรกแซงกิจการภายในประเทศอื่น เพราะเห็นอยู่อย่างชัดเจนว่าจีนยังคงสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ต่าง ๆ อยู่ แต่กรณีของไทยนั้น ความร่วมมือระหว่างกันเป็นตัว

ผลักดันให้ขยายความสัมพันธ์ไปสู่ประเทศอื่นๆ ในอาเซียน ซึ่งกว่าจะประสบผลสำเร็จก็ต้องใช้เวลาที่ยาวนานพอสมควร

อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวด้วยว่า การที่จีนเปลี่ยนแปลงนโยบายนั้น นอกจากเรื่องของโซเวียตแล้ว นโยบายไม่แทรกแซงหรือไม่สนับสนุนฝ่ายใดในประเทศอื่นๆ ก็มีผลมาจากการเริ่มปฏิรูปภายในของจีนเองด้วย เพราะถ้าจีนต้องการจะมีมิตรจากต่างประเทศมากขึ้นก็ต้องปรับปรุงนโยบาย หากไม่แล้ว การปฏิรูปของจีนก็อาจจะไม่บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางเอาไว้

4.2 ความสัมพันธ์ในระหว่างและหลังจากเวียดนามถอนกองกำลังออกจากกัมพูชา

เหตุการณ์ความสัมพันธ์ไทย-จีนยังคงดำเนินต่อไปจากที่กล่าวมา กระทั่งวันหนึ่งการเปลี่ยนแปลงก็มาถึง เมื่อพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ในสมัยของรัฐบาลชาติชาตินั้น การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเมื่อมีการตั้งเขาเขมรฝ่ายที่ 4 คือเฮง สัมริน เข้ามาอยู่ในการเจรจา จีนมองพลเอกชาติชายว่าเป็นคนที่ประนีประนอมให้กับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนมากกว่า เพราะเป็นผู้ที่เข้าไปบุกเบิกการติดต่อกับจีน และเป็นผลให้ มรว.तिकฤทธี ปราโมช นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น (1975) ได้เข้าไปสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ตอนนั้นบทบาทของพลเอกชาติชายมีอยู่สูงและคนจีนรู้จักพลเอกชาติชายผ่านบทบาทดังกล่าวมากกว่าอะไรอื่น จีนซึ่งมีลักษณะที่ยึดถือตัวบุคคลอยู่ไม่น้อย จึงพูดถึงประโยชน์ที่พลเอกชาติชายได้ทำให้ตนตลอดเวลา ดังนั้น เมื่อพลเอกชาติชาย ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี แล้วประกาศนโยบายที่แปลกออกไป จีนจึงอดที่จะถึงไม่น้อย เพราะ 1) ไม่มีการทวิ่กับจีนล่วงหน้า และ 2) พลเอกชาติชายพยายามไปโน้มน้าวจีนให้เปลี่ยนนโยบาย

สำหรับจีนแล้ว การเปลี่ยนแปลงนโยบายต้องใช้เวลาพอสมควร และยิ่งเห็นว่เวียดนามกำลังใกล้จะพังทลายเต็มทีแล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เรื่องยังไม่จบสิ้น ต้องกวาดล้างให้หมดไป ซึ่งนั่นเป็นลักษณะพิเศษอันหนึ่งของจีน ดังนั้น เมื่อรัฐบาลพลเอกชาติชายเสนอสิ่งที่จีนคิดว่าอาจจะส่งผลกระทบต่อความพยายามทั้งหมดของจีนที่ร่วมกับไทยต่อต้านลัทธิครองความเป็นเจ้า ด้วยการให้โอกาสเวียดนามที่เงินจนสามารถหลุดพ้นจากภาวะที่ถูกกดดันอย่างมากได้ จึงเป็นสิ่งที่จีนยอมรับไม่ได้ แต่ด้วยความที่ยังมีความรู้สึกเกรงใจพลเอกชาติชายอยู่มาก จีนจึงสนใจต่อการรวบรวมบทบาทของตนต่อกรณีนี้ขึ้นมาและเป็นที่มาให้ต้องหันไปแก้ไขปัญหาโดยใช้เวทีสากลมากขึ้น เช่นการประชุมที่ปารีส ซึ่งแม้ว่าจีนจะไม่ได้คัดค้านแนวทางของรัฐบาลพลเอกชาติชายอย่างสุดหัวใจ แต่จีนก็ถือว่า ในแง่ของระยะเวลานั้นไม่ถูกต้องที่ไปเพิ่มโอกาสให้แก่เวียดนาม ที่เป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความวิตกกังวลของจีนที่ว่า จีนมีลัทธิสุภาพบุรุษอยู่กับเขมรแดง ถ้ามีเขมรฝ่ายที่ 4 ขึ้นมาจะทำให้เวียดนามได้โอกาส จีนอาจจะรู้สึกเหมือนกับทอดทิ้งเขมรแดง เพราะความชอบธรรมที่จะให้กับเขมรฝ่ายที่ 4 จะต้องเกิดขึ้นแน่ ตราบจนกระทั่งสิ่งที่จีนคิดไม่ใช่เรื่องความท่วงโย เขมรแดงมากไปกว่าการเปิดโอกาสให้เวียดนามทุกวันนี้ความรู้สึกของจีนคือเวียดนามก็ยังคงมีความระแวงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง

5. แนวโน้มในทศวรรษที่ 3 ของความสัมพันธ์ไทย-จีน

จากที่ได้กล่าวมาโดยตลอดจะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งภายในภูมิภาคมีผลอย่างมากที่ทำให้ความสัมพันธ์ไทย-จีนกระเดื่องขึ้น เป็นธรรมดาที่ความสัมพันธ์จะต้องพัฒนาในสถานการณ์ที่ไม่ปกติ จะเลวร้ายลงหรือจะดีขึ้นมาก ก็ต้องพึ่งสถานการณ์ที่ไม่ปกติ ถ้าปกติ ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็คงเกิดแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่เวลาที่ไม่ปกติ ความสัมพันธ์ของ 2 ประเทศก็อาจจะสูงขึ้นหรือลดต่ำลงอย่างรวดเร็ว แต่เฉพาะกรณีของไทยกับจีนแล้วกลับมีลักษณะที่กระเดื่องขึ้นอย่างรวดเร็วกว่า เพราะพื้นฐานของทั้ง 2 ประเทศมีลักษณะที่ค่อนข้างจะมั่นคงในแง่ของความรู้สึกต่อกันที่ว่าไม่มีอะไรเลวร้าย ในอดีตอาจจะไม่ได้ใกล้ชิดหรือระแวงกัน แต่ก็ไม่ได้ถึงกับขัดแย้งในแง่ของผลประโยชน์ อาจจะมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง แต่ก็มีความรู้สึกที่เป็นพี่น้องกัน ซึ่งมีส่วนช่วยกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นอย่างรวดเร็วด้วย แต่ไทยจะยึดถือเพียงแค่นั้นไม่ได้ เพราะความสัมพันธ์ที่จะพัฒนาไปอย่างต่อเนื่องและมีความหมายจริง ๆ นั้น ยังอยู่ที่ทุกฝ่ายต้องช่วยกันศึกษาด้วยกันพัฒนา ให้ความมั่นคงยิ่งขึ้นต่อไป ซึ่งจีนเห็นชัดถึงยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ในอันที่จะพัฒนาความสัมพันธ์กับไทย แต่ไทยเองบางครั้งไม่ได้ให้ความสนใจที่จะศึกษาอย่างละเอียดและใกล้ชิดถึงผลประโยชน์ และแนวโน้มของความสัมพันธ์ เพราะไทยเป็นประเทศที่หลายครั้งมักถูกมองว่าโหดเหี้ยมเข้าข้าง ไทยจะเอาตัวรอดได้ตลอดมา หรืออาศัยความรู้สึกว่า ถ้าหากยึดสายกลางและการประนีประนอม ไทยก็จะอยู่รอด ซึ่งเหตุผลนี้อาจจะใช้ได้ถึงจุดหนึ่ง แต่ก็มีปัญหาในแง่ไม่สามารถทำให้ไทยมองปัญหาหรืออนาคตได้อย่างมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน ว่าความสัมพันธ์ในลักษณะนี้จะพัฒนาไปในแนวทางใด จึงจะได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ซึ่งตรงนี้เป็นจุดอ่อนที่ไทยควรปรับปรุง

ในแง่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ไทยเวียดนามเวียดนามไม่ได้คิดต่ำกว่าจีนในเรื่องการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ แต่คงเป็นเพราะความจำเป็นที่จีนประสบเมื่อต้องมีการสถาปนานโยบาย 4 ทันสมัยขึ้น สิ่งนี้ต้องนับเป็นการเล็งการณ์ไกลของผู้นำเช่น โจวเินไหล เจิ้งเสี่ยวผิง เพราะนโยบายดังกล่าวสอดคล้องกับผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของจีน จีนต้องเผชิญกับมรสุมความรุนแรงถึงขั้นเป็นอันตรายต่อความอยู่รอดอันเนื่องมาจากการปฏิวัติวัฒนธรรม รวมทั้งภัยคุกคามจากโซเวียตด้วย การที่เจิ้งเสี่ยวผิงประกาศนโยบาย 4 ทันสมัยนั้น เขาเองก็ยังไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น เขาไม่ได้สนใจที่จะนำความคิดแบบประชาธิปไตยมาเผยแพร่ เพราะเขาเป็นคอมมิวนิสต์มาตั้งแต่แรก เขาเชื่อถือเรื่องเผด็จการในนามของประชาชน เผด็จการนั้นจะชั่วหรือชาก็ไม่ได้ต่างกัน ในแง่ของวิธีการ แต่จุดมุ่งหมายอาจจะต่างกัน ฝ่ายคอมมิวนิสต์อาจจะบอกว่าทำเพื่อประชาชน อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้เสนอว่าทำเพื่อประชาชน แต่วิธีการเหมือนกัน เจิ้งเสี่ยวผิงก็ยึดถือตลอดเวลาว่าวิธีการก็คือเรื่องของเผด็จการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายที่เขาตั้งไว้ แล้วพยายามที่จะปฏิรูปทางเศรษฐกิจ ความจริงไทยอาจจะเห็นว่าการพัฒนาต้องควบคู่ไปกับเสรีภาพหรือประชาธิปไตย แต่สำหรับผู้นำจีนแล้วกลับถือว่าการพัฒนานั้น 1) ต้องเดินไปด้วยความเรียบร้อย หมายถึงทุกคนต้องเชื่อฟัง และ 2) ต้องมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนคือ ปฏิรูประบบเศรษฐกิจให้อยู่ในสภาวะที่บรรลุผลได้ ยุทธวิธีนี้ หลักการนี้ จีนยึดถือมาตลอด ส่วนการจะถามว่า ทำไมจีนสามารถทำก่อน

เวียดนาม ทำก่อนโซเวียต เป็นเรื่องเปรียบเทียบได้ยาก เพราะโซเวียตไม่ได้อยู่ในลักษณะเช่นที่จีนเป็นอยู่ หรือการปฏิรูปในเวียดนามนั้นก็มาทีหลัง เพราะเวียดนามไปถึงโซเวียตมานานพอสมควร แล้วเวียดนามเองก็ไม่มีเวลา เนื่องจากหมกหมุ่นอยู่แต่การใช้การทหารในการแก้ไขปัญหาคความมั่นคงมาตลอด กระทั่งมาถึงระยะหลังๆ นี้เอง จึงเริ่มมาคิดถึงนโยบายปฏิรูปทางเศรษฐกิจ ส่วนโซเวียตนั้นอยู่ในสภาพที่ยากกว่าจีน เพราะจีนไม่ใช่ต้นตำรับ ถ้าจีนเป็นต้นตำรับของสังคมนิยม เหมือนกับโซเวียต จีนก็คงอยู่ในฐานะเหมือนกับโซเวียต คือ เปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่จีนแบบครึ่งๆ กลางๆ แม้จะยึดถืออุดมการณ์มาร์กซ์-เลนิน แต่ก็ได้ให้ความสำคัญว่าจีนจะเลือกรูปแบบเศรษฐกิจแบบมาร์กซ์-เลนิน เป็นระบบเศรษฐกิจที่ดีที่สุด เพราะจีนเองก็เห็นว่าระบบดังกล่าวมีปัญหาพอสมควร ด้วยเหตุที่จีนมีลักษณะค่อนข้างจะหลากหลายพอสมควร จีนจึงมีลักษณะพิเศษคือ เข้าใจเศรษฐกิจได้ดีกว่าประเทศอื่น กล่าวอีกแง่หนึ่งก็คือ เป็นเรื่องที่ติดตัวมาและอยู่ในสายเลือดของคนจีนมานาน นอกจากนี้ จีนเองก็มีปัญหาประชากรของตนที่มีอยู่เป็นพันล้านคนที่ต้องดูแล มีปัญหาเรื่องปากท้องความเป็นอยู่ของชาวกิน ดังนั้น ปัญหาเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่ต้องแก้ไข ปัจจัยนอกเหนือจากนี้ที่อยู่ตรงที่จีนไม่ได้อยู่ในฐานะเช่นเดียวกับโซเวียตที่จะต้องแข่งขันทางด้านแสนยานุภาพกับสหรัฐอเมริกาอีกด้วย

ในเรื่องของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนที่ต้องอาศัยสายสัมพันธ์ (connection) ซึ่งนับว่ามีความสำคัญนั้น ถือว่าเป็นลักษณะหนึ่งของธุรกิจในเอเชีย ไม่ใช่จีนประเทศเดียว ทั้งเกาหลี ญี่ปุ่น ฯลฯ โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจในจีนที่มีลักษณะเป็นระบบที่มีการควบคุมพอสมควร ยิ่งทำให้ลักษณะ สายสัมพันธ์มีความสำคัญ ประเทศไหนที่มีการผูกขาด ประเทศไหนที่มีการควบคุมทำให้สัมพันธ์ก็ต้องมี ความที่ (guanxi เป็นคำจีน หมายถึง สายสัมพันธ์) ถ้าปล่อยเสรีเต็มที่ ความที่ก็ไม่จำเป็น แต่ลักษณะของประเทศเอเชียทั่วไปไม่ได้เป็นเช่นนั้น ยังมีลักษณะที่เป็นการควบคุมพอสมควร นอกจากนี้ นิสัยของคนเอเชียที่เห็นความสำคัญของกลุ่มมากกว่าบุคคล สายสัมพันธ์จึงเป็นสิ่งที่มีความหมายทั้งแง่ลบและแง่บวก ถ้าไทยมีความใกล้ชิด เราไม่มีการติดต่อประสานงาน (dealing) ต่อกันมากขึ้น ในแง่นี้จึงไม่จำเป็นต้องคอร์รัปชั่น (หมายถึงในกรณีที่อาจจะมิชอบที่ระลึก หรือของกำนัลพิเศษ เป็นต้น ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของคนเอเชียมาแต่อดีต แต่สำหรับวัฒนธรรมตะวันตกแล้ว อาจจะหมายถึงการคอร์รัปชั่น - บรรณาธิการ) แต่ลักษณะที่เกิดขึ้นก็ทำให้รู้สึกเช่นนั้นคือ เป็นเรื่องของความรู้สึกส่วนตัวไปหมด

6. ความลงท้าย

ความสัมพันธ์ไทย-จีน หากจะนับแต่อดีตกาลนับเป็นร้อยปีขึ้นไป เราอาจจะแบ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวได้เป็น 2 ระดับ คือ ระหว่างรัฐกับรัฐ และระหว่างประชาชนกับประชาชน ในระดับแรกนับเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นอยู่แล้วในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ในระดับหลังแล้วออกจะเป็นกรณีพิเศษสำหรับสังคมไทย เพราะบรรดาชาวจีนโพ้นทะเลที่เดินทางเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในไทยนั้น ได้มีบทบาทที่เกี่ยวพันกับความสัมพันธ์ไทย-จีนอยู่ไม่น้อย บทบาทดังกล่าวบางครั้งก็

ส่งผลด้านลบ บางครั้งก็ส่งผลด้านบวก แต่ไม่ว่าด้านใด ต่างล้วนมีความสลับซับซ้อนของประเด็นปัญหาดำรงอยู่

๒ ทศวรรษที่ผ่านมาของความสัมพันธ์ไทย-จีนที่เป็นไปอย่างราบรื่นในระดับรัฐต่อรัฐ และไม่นำไปสู่ระดับประชาชนต่อประชาชนด้วยนั้น ส่วนหนึ่งจึงแยกไม่ออกจากพัฒนาการของความสัมพันธ์ก่อนหน้านั้น และโดย ๒ ทศวรรษที่ผ่านมาอันเองที่ได้บ่งชี้ให้เราเห็นเงื่อนไขปัจจัยภายในและภายนอกที่ดำรงอยู่ที่ในไทยและจีนได้มีส่วนเชื่อมโยงให้แกกันและกันได้อยู่ไม่น้อย ไทยมีฐานะไม่ต่างจากพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ในการต่อต้านโซเวียตในสมัยหนึ่งในสายตาของจีน ส่วนจีนเองก็ถูกไทยเลกเอาการเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ด้วยการให้จีนแก้ปัญหาการค้าการร้ายในสายตาของไทย ฐานะที่แตกต่างกันแต่อิงประโยชน์ซึ่งกันและกันดังกล่าวนี้แม้จะเกิดขึ้นและดำรงอยู่มาตลอดห่วงสงครามเย็นก็ตาม แต่ภายหลังการสิ้นสุดสงครามเย็นไปแล้ว ก็ไม่ได้ทำให้ฐานะดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป เป็นอยู่แต่ว่า เนื้อหาที่เคยวางจุดหนักอยู่ที่ความมั่นคงทางการเมืองได้ถูกโยกย้ายมาเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจเท่านั้น ทั้งนี้ โดยที่บทบาทของชาวจีนโพ้นทะเลก็ยังคงหนุนเสริมเข้ามาให้ฐานะที่ว่านั้นถูกดอกงำด้วยรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

สภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้ จะยังคงดำรงอยู่ต่อไปอย่างค่อนข้างแน่นอนจนสำหรับทศวรรษที่ 3 ของความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศ ประเด็นปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ บนความสัมพันธ์ที่ว่านี้ สำหรับจีนแล้วย่อมไม่มีปัญหาต่อการศึกษาความเป็นจริงของไทยมากนัก เพราะประสบการณ์จากที่ผ่านมาจนถึงทุกวันนี้ ชี้ให้เห็นเป็นอย่างดีว่า จีนให้ความสำคัญต่อไทยอย่างไร และด้วยเหตุผลใด แต่ต่อไทยแล้ว การเรียนรู้หรือศึกษาจีนอย่างลุ่มลึกยังเกิดขึ้นน้อยมาก และโดยที่ความจริงมีอยู่ว่า จีนนั้นมิใช่ฐานะของความเป็นมหาอำนาจดำรงอยู่ด้วย จึงเป็นความจำเป็นที่ไทยจะต้องให้ความสำคัญต่อการศึกษาจีนอย่างรู้เท่าทันเพิ่มมากขึ้น หากไม่แล้วความสัมพันธ์ที่ราบรื่นก็อาจจะเกิดผลกระทบขึ้นมาในทศวรรษที่ 3 นี้ก็เป็นได้

บทที่ 8

ไทย-จีนกับเหลี่ยมเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ไพฑูรย์ วิบูลสุตติกุล

1. คำนำ

ก่อนการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในเอเชียในปี 1997 ประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนต่างมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอัตราสูง โดยขณะเดียวกันความสัมพันธ์ทางการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศทั้งสองก็ขยายตัวเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามการเจริญเติบโตและความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างสองประเทศกระจุกตัวอยู่บริเวณเมืองหลวงหรือพื้นที่ตามชายฝั่งทะเล ในขณะที่การกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจไปสู่ผืนแผ่นดินใหญ่และพื้นที่ชายแดนของประเทศส่วนในเป็นไปได้ช้า

การที่ประเทศจีนมีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลและมีประชากรจำนวนมากกว่าประเทศไทยหลายเท่าตัว ทำให้จีนประสบปัญหาด้านการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคมากกว่าประเทศไทย ถึงแม้จะเห็นได้จากขุนนาง มณฑลทางตอนใต้ของประเทศจีนซึ่งไม่มีทางออกสู่ทะเล (landlocked) อยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงและมณฑลชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกหลายพันกิโลเมตร สภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและที่ราบสูง ทำให้ไม่สะดวกในการติดต่อคมนาคมกับมณฑลอื่น ๆ และจึงทำให้ประชากรของมณฑลขุนนางมีรายได้ต่อหัวต่ำกว่าประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองหลวง เมืองท่า หรือมณฑลซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของประเทศเป็นอย่างมาก

ถึงทั้งนี้จริงประเทศจีนมีเป้าหมายและนโยบายในการที่จะกระจายความเจริญไปสู่ชนบทต่าง ๆ ของประเทศให้ได้อย่างทั่วถึงกันมาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งรวมถึงการกระจายความเจริญไปสู่ชนบทขุนนางด้วย แต่ในอดีตนโยบายการกระจายความเจริญเติบโตไปสู่ภูมิภาคหรือพื้นที่ที่มีเศรษฐกิจล้าหลังมักใช้เวลานานหรือประสบผลสำเร็จได้ในระดับที่ไม่น่าพอใจ ในสภาพปัจจุบันเป็นยุคเศรษฐกิจไร้พรมแดน ประเทศมีทางเลือกมากขึ้นในการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค ทางเลือกหนึ่งในการดำเนินนโยบายดังกล่าวคือ การอาศัยความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศสำหรับในกรณีของประเทศจีนนั้น มณฑลขุนนางซึ่งอยู่ทางตอนใต้จะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจให้รวดเร็วขึ้นได้ โดยการสนับสนุนนโยบายเปิดประตูสู่ใต้ (The Great Southwest Project) ตลอดจนโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านของขุนนางอื่นได้แก่ พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และไทย ให้ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากมณฑลขุนนางมีพรมแดนส่วนใหญ่ติดต่อกับประเทศเหล่านี้ อีกทั้งเส้นทางคมนาคมจากขุนนางมาออกสู่ทะเลที่อ่าวไทยโดยการล่องเรือตามแม่น้ำโขงจะมีความ

สะดวกมากกว่าการติดต่อกับเมืองท่าทางด้านชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของประเทศจีนเอง ส่วนในกรณีของประเทศไทยซึ่งมีพื้นที่ทางภาคเหนือติดต่อกับพม่า ลาว และมณฑลยูนนานจะได้รับประโยชน์จากการร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้เช่นกัน โดยนอกจากจะทำให้การค้าและการลงทุนร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มขึ้นแล้ว ประเทศไทยยังจะได้รับประโยชน์จากการกระจายความเจริญไปสู่จังหวัดทางชายแดนภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วย

ในปัจจุบันประเทศไทยได้ร่วมมือกับมณฑลยูนนาน ในโครงการหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ ซึ่งมีประกอบด้วยสมาชิก 6 ประเทศคือ ประเทศไทย มณฑลยูนนาน และประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนอันได้แก่ ลาว พม่า เวียดนาม และกัมพูชา ทุกประเทศในกลุ่มเป็นเพื่อนบ้านกัน มีภาษาและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน และมีแม่น้ำโขงไหลผ่านพื้นที่ของทุกประเทศ ซึ่งแต่ละประเทศในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจมีเจตนาตรงกันที่จะร่วมมือทางเศรษฐกิจกันอย่างใกล้ชิด เพื่อส่งเสริมการค้าและการลงทุนข้ามพรมแดน อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ

เนื้อหาในบทนี้ประกอบด้วย 6 หัวข้อ หัวข้อแรกเป็นคำนำ หัวข้อที่ 2 อธิบายถึงการรวมกลุ่มประเทศเป็นเหลี่ยมเศรษฐกิจว่ามีลักษณะและความหมายเช่นใด หลังจากนั้นจึงจะกล่าวถึงเหลี่ยมเศรษฐกิจที่ได้ดำเนินการไปแล้วในภูมิภาคเอเชียคือเหลี่ยมเศรษฐกิจ SUOKI (ประกอบด้วยประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย) และเขตเศรษฐกิจบริเวณชายฝั่งทะเลจีนใต้ (ประกอบด้วยประเทศจีน ฮองกง และไต้หวัน) ทั้งนี้เพื่อสังเคราะห์บทเรียนและปัจจัยที่จะช่วยให้การรวมกลุ่มเป็นเหลี่ยมเศรษฐกิจประสบผลสำเร็จ หัวข้อที่ 3 และที่ 4 เป็นการวิเคราะห์ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความเป็นไปได้ที่ประเทศไทยจะสร้างเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับสาธารณรัฐประชาชนจีนให้แน่นแฟ้นขึ้นโดยอาศัยหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ หัวข้อที่ 5 จะประเมินความก้าวหน้าและอุปสรรคของการดำเนินโครงการหกเหลี่ยมเศรษฐกิจก่อนวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในเอเชียในปี 1997 รวมทั้งตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับผลกระทบของวิกฤตการณ์ดังกล่าวต่อความร่วมมือในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจภายหลังปี 1997 สำหรับหัวข้อสุดท้ายที่ 6 จะเป็นการสรุปความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับจีนในปัจจุบันโดยอาศัยหกเหลี่ยมเศรษฐกิจเป็นกลไกหลัก¹

¹ ส่วนที่ 2 ถึง 4 ของรายงานวิจัยนี้ปรับปรุงและเพิ่มเติมข้อมูลเนื้อหาจากบทที่ 8 และบางส่วนของบทที่ 9 และ 10 ในรายงานการวิจัยเรื่อง ความเป็นไปได้และประโยชน์ของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย เสนอต่อกรมเศรษฐกิจ กระทรวงการต่างประเทศ โดยศูนย์เศรษฐกิจระหว่างประเทศ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กันยายน 2537 ขอขอบคุณ กรมเศรษฐกิจที่อนุญาตให้นำข้อมูลและการวิเคราะห์ของผู้เขียนมาปรับปรุงในรายงานวิจัย นอกจากนี้ผู้เขียนขอขอบคุณ บรรณาธิการ อาจารย์วรศักดิ์ นัทธอนันต์ ผู้เข้าร่วมสัมมนาในโครงการวิจัย "การปฏิรูปจีนกับทศวรรษที่ 3 ของความสัมพันธ์ไทย" เมื่อเดือนสิงหาคม 2541 ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งแต่งตั้งโดย สกส. เพื่อประเมินผลงานวิจัยบทนี้ ที่กรุณาให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้เขียนในการปรับปรุงรายงานฉบับร่างมาเป็นรายงานฉบับสุดท้าย และท้ายที่สุด ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณประวีตร พานธุรงค์ และคุณพิมพ์พร จึงสวนินนท์ ในการช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลและตรวจทานต้นฉบับของรายงาน

2. การรวมกลุ่มในลักษณะเหลื่อมเศรษฐกิจ

2.1 ความหมาย

การรวมกลุ่มเป็นเหลื่อมเศรษฐกิจหมายถึง การที่ประเทศสมาชิกสามารถทำการค้าและการลงทุนข้ามพรมแดนได้โดยเสรี แต่การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามพรมแดนระหว่างประเทศยังคงมีข้อจำกัดตามปกติ¹ โดยทั่วไปการรวมกลุ่มเป็นเหลื่อมเศรษฐกิจอำนวยความสะดวกสองประการ คือ

ประการแรก เป็นการช่วยลดต้นทุนและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของสินค้าส่งออกโดยวิธีการรวมปัจจัยการผลิตของแต่ละประเทศเข้าด้วยกันเสมือนหนึ่งว่าเป็นปัจจัยการผลิตของกลุ่ม (Pooling Resources)

ประการที่สอง ช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคของประเทศสมาชิก โดยกระตุ้นให้เกิดการลงทุน การจ้างงาน ตลอดจนการถ่ายทอดเทคโนโลยีไปยังภูมิภาคที่ห่างไกลจากเมืองหลวง หลายประเทศจึงได้นำการรวมกลุ่มเป็นเหลื่อมเศรษฐกิจนี้มาใช้เป็นมาตรการในการสนับสนุนนโยบายการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคควบคู่กันไปด้วย

เมื่อเปรียบเทียบการรวมกลุ่มเป็นเหลื่อมเศรษฐกิจกับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในลักษณะอื่น ๆ เช่น เขตการค้าเสรีและสหภาพศุลกากรแล้ว จะมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันหลายประการ กล่าวคือ คล้ายคลึงกันในส่วนของการที่ประเทศในกลุ่มมีความร่วมมือกันทางการค้าและการลงทุนอย่างมากเป็นพิเศษ สำหรับในส่วนความแตกต่างมีหลายประการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ประการแรก เหลื่อมเศรษฐกิจเน้นการส่งเสริมการลงทุนข้ามประเทศในภูมิภาคเป็นหลัก โดยมีผลกระทบต่อการขยายตัวทางการค้าเป็นผลพลอยได้

ประการที่สอง บทบาทของรัฐบาลในเหลื่อมเศรษฐกิจอาจจะมีมากหรือน้อยก็ได้ แต่โดยทั่วไปแล้ว ในระยะแรกของความร่วมมือ รัฐบาลจะทำหน้าที่เจรจาและอำนวยความสะดวก ตลอดจนสร้างบรรยากาศการลงทุน และในที่สุดเอกชนจะเป็นแกนหลักในการดำเนินโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

ประการที่สาม ในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ แต่ละประเทศมิได้กำหนดมาตรการทางการค้าหรือการลงทุนใดให้เป็นสิทธิประโยชน์พิเศษเพื่อประเทศสมาชิกในกลุ่มเป็นการเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้ว ประเทศในกลุ่มอาจมีข้อได้เปรียบเหนือ

¹ดูความหมายและการศึกษาเรื่องเหลื่อมเศรษฐกิจหรืออีกชื่อหนึ่งว่า เขตเศรษฐกิจอนุภูมิภาคระหว่างประเทศเพิ่มเติมได้จาก Chia, S.Y. and Lee T.Y. "Special Economic Zones: A New Motive Force in Asia-Pacific Development," in Bergsten C.F. and Noland, M. Eds. *Pacific Dynamism and The International Economic System*, Institute for International Economics, Washington D.C., 1983.

ประเทศนอกกลุ่มในด้านการค้าหรือการลงทุน ทั้งนี้เนื่องจากประเทศในเหลื่อม เศรษฐกิจมีพรมแดนติดต่อกัน มีวัฒนธรรมหรือภาษาที่คล้ายคลึงกันซึ่งทำให้สื่อสารกันได้โดยสะดวก หรืออาจมีประโยชน์อันเป็นผลพวงจากการร่วมลงทุนในการก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน หรือการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจตลอดจนเขตอุตสาหกรรม (Industrial Estate and Export Processing Zone) ระหว่างประเทศขึ้น⁴

ประการสุดท้าย โดยทั่วไปเหลื่อมเศรษฐกิจประกอบด้วยสมาชิกหลายประเภทซึ่งมีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจหรือมีทรัพยากรเพื่อการผลิตที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ประเภทแรกเป็นประเทศที่มีระดับการพัฒนาสูง มีรายได้ต่อหัวสูง ตลอดจนมีปัจจัยเงินลงทุนในปริมาณมาก แต่ประเทศเหล่านี้ขาดปัจจัยทางด้านแรงงาน ทำให้ไม่สามารถแข่งขันในสินค้าส่งออกผลิตโดยใช้แรงงานมาก ประเทศเหล่านี้มีทางเลือกของนโยบายการพัฒนาการค้าและอุตสาหกรรมได้สองทางเลือก ทางเลือกแรกคือการเร่งปรับปรุงโครงสร้างการผลิตและการส่งออกของอุตสาหกรรมโดยใช้ปัจจัยทุนและเทคโนโลยีให้สูงขึ้น ส่วนทางเลือกที่สองคือ การโยกย้ายฐานการผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานมากนี้ไปยังประเทศที่มีค่าแรงต่ำกว่า เพื่อลดต้นทุนการผลิตสินค้าส่งออกที่ใช้แรงงานมาก

สมาชิกอีกประเภทหนึ่งคือ ประเทศที่มีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าประเภทแรก โดยประเทศกลุ่มหลังนี้ขาดแคลนปัจจัยทุน และเทคโนโลยี แต่มีแรงงานมากมาย นอกจากนั้นยังต้องการส่งเสริมการส่งออกและพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มรายได้ เพื่อขยายการจ้างงาน ตลอดจนเพื่อสะสมเงินตราต่างประเทศ โดยทั่วไปแล้วมักมีการจัดตั้งเขตอุตสาหกรรม (Export Processing Zone) เพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศด้วย⁵

จะเห็นได้ว่า ความต้องการและนโยบายทางการค้าและการลงทุนของประเทศทั้งสองประเภท มีความสอดคล้องเกื้อกูลและส่งเสริมซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี จึงทำให้สามารถรวมตัวกันจัดตั้งเป็น

⁴ กลุ่มการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปมีได้มาในระดับ ซึ่งสามารถเรียงลำดับความเข้มข้นของการรวมตัวได้ดังนี้คือ เขตการค้าเสรี (Free Trade Area) สหภาพศุลกากร (Customs Union) และสหภาพเศรษฐกิจ (Economic Union) ถึงแม้ว่าการรวมกลุ่มเศรษฐกิจจะมีผลให้ประเทศสมาชิกกลุ่มได้รับสิทธิประโยชน์พิเศษด้านการค้าและการลงทุนเพื่อประเทศนอกกลุ่มและไม่ตรงกับหลักการของ GATT ที่ว่าด้วยการไม่เลือกปฏิบัติ (Most Favored Nation Treatment) แต่การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจได้รับการยกเว้นว่าไม่มีผิดกฎการค้าตาม Article 24 ดูรายละเอียดจาก Pomfret, R. *Unequal Trade: The Economics of Discriminatory Trade Policies*, Blackwell, Oxford, 1988, El-Agnaf, A.M. *The Theory and Measurement of International Economic Integration*, MacMillan Press, 1989, และ Bhagwati, J. *The World Trading System at Risk*, Princeton University Press, Princeton, 1991.

⁵ ดูการประเมินประโยชน์ของการลงทุนระหว่างประเทศในเขตอุตสาหกรรม และการวิเคราะห์การค้าสินค้าถึงสำเร็จรูปจาก Hotel F., J. Heinrich, and G. Kreye, *The New International Division of Labor*, Cambridge University Press, 1990 และ Sanyal K. and R.W. Jones, "The Theory of Trade in Middle Products," *American Economic Review*, 1982.

เหลี่ยมเศรษฐกิจขึ้นมาได้ รัฐบาลของประเทศสมาชิกอาจมีบทบาทแต่เพียงช่วยเหลือการเจรจาหรืออาจมีบทบาทในการร่วมลงทุนเพื่อการก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานหรือเพื่อจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมในเหลี่ยมเศรษฐกิจให้มีความสะดวกยิ่งขึ้น แต่ประการสำคัญคือ เอกชนของทุกประเทศจะต้องมีแรงจูงใจและมีความพร้อมที่จะร่วมมือกันในด้านการค้าและการลงทุนข้ามประเทศ

2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ

ความร่วมมือในลักษณะเหลี่ยมเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งได้ดำเนินการไปแล้วและประสบความสำเร็จคือ สามเหลี่ยมเศรษฐกิจ SJOR และเขตเศรษฐกิจชายฝั่งทะเลในบริเวณจินตอนใต้

สามเหลี่ยมเศรษฐกิจ SJOR เป็นเหลี่ยมเศรษฐกิจที่เกิดจากความร่วมมือกันระหว่างประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย โดย SJOR ประกอบด้วยพื้นที่ของสิงคโปร์ทั้งประเทศและพื้นที่บางส่วนของประเทศที่เหลือ ซึ่งก็คือรัฐยะโฮวในประเทศมาเลเซีย และหมู่เกาะเวียวของประเทศอินโดนีเซีย ในเหลี่ยมเศรษฐกิจนี้ประเทศสิงคโปร์มีระดับการพัฒนาสูง มีปัจจัยทุนมาก แต่ขาดแคลนแรงงานและที่ดิน ในขณะที่ตัวกันประเทศมาเลเซียและประเทศอินโดนีเซียมีแรงงานและที่ดินมาก และยังต้องการการลงทุนจากต่างประเทศ เพื่อส่งเสริมการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและการส่งออก โดยพื้นฐานแล้วประเทศในเหลี่ยมเศรษฐกิจนี้มีสภาพทางทรัพยากรและนโยบายเศรษฐกิจที่สอดคล้องกัน ทำให้เอกชนมีความพร้อมที่จะลงทุนและทำการค้าระหว่างกันตลอดเวลา โดยรัฐบาลมีบทบาทเพียงการจัดอุปสรรคต่อการลงทุนทั้งทางด้านการเมืองและทางด้านบริการสาธารณูปโภคพื้นฐาน^๖

เหลี่ยมเศรษฐกิจชายฝั่งทะเลในบริเวณจินตอนใต้ประกอบด้วย ส่องกง ไต้หวัน และมณฑลที่ติดทะเลทางตอนใต้ของประเทศจีน ซึ่งประเทศเหล่านี้มีการร่วมมือกันในทุกการค้าและการลงทุนเป็นอย่างมาก และขยายตัวมากขึ้นตามลำดับ ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลของแต่ละประเทศมิได้เข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องในการรวมตัวแต่อย่างใด รัฐบาลในเหลี่ยมเศรษฐกิจชายฝั่งทะเลในบริเวณจินตอนใต้ จึงมีบทบาทน้อยกว่าเหลี่ยมเศรษฐกิจ SJOR มาก นอกจากนั้นแล้วเหลี่ยมเศรษฐกิจทั้งสองมีข้อแตกต่างที่ชัดเจนอีกประการหนึ่งคือ รัฐบาลของประเทศในเหลี่ยมเศรษฐกิจจินตอนใต้มิได้มีโครงการความร่วมมือทางด้านการพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานร่วมกันมากนัก รัฐบาลเพียงแต่กำหนดนโยบายให้การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศเป็น

^๖ ดูรายละเอียดการศึกษาเรื่องสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ SJOR จาก Lee T.Y., Ed. *Growth Triangle : The Johore-Singapore-Riau Experience*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 1991 และ Anwar, D.F., 'SJOR: ASEAN's Southern Growth Triangle Problems and Prospective', *The Indonesian Quarterly*, First Quarter, 1994 เป็นต้น

ไปโดยเสรี และเน้นการส่งเสริมให้เอกชนมีบทบาทในดำเนินการความร่วมมือทางเศรษฐกิจด้วยตนเอง⁸ ส่วนรัฐบาลในสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ SUORI มีบทบาทเป็นอย่างมากในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อประโยชน์ต่อการลงทุนของประเทศสมาชิก

จากบทเรียนของสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ SUORI และเหลี่ยมเศรษฐกิจชายฝั่งทะเลในบริเวณจีนตอนใต้ พอสรุปปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เหลี่ยมเศรษฐกิจประสบความสำเร็จได้ดังนี้คือ

1. ความแตกต่างที่เกื้อกูลสนับสนุนกันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในกลุ่ม

เนื่องจากสินค้าและการลงทุนสามารถเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนได้โดยเสรี แต่ปัจจัยแรงงานและที่ดินไม่สามารถเคลื่อนย้ายข้ามประเทศได้ ดังนั้นจึงต้องการความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อให้การลงทุนข้ามพรมแดนจากประเทศที่มีค่าแรงและค่าเช่าที่ดินอยู่ในระดับสูงไปสู่ประเทศที่มีค่าแรงและค่าเช่าที่ดินอยู่ในระดับต่ำกว่าเป็นไปได้ด้วยความสะดวก โดยผลประโยชน์จะตกอยู่กับประเทศในกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ กัน กล่าวคือประเทศที่มีค่าแรงและค่าเช่าที่ดินสูงจะสามารถลดต้นทุนการผลิตได้โดยจากการย้ายฐานการผลิตไปประเทศที่มีต้นทุนปัจจัยการผลิตที่ต่ำกว่า ขณะเดียวกันประเทศที่รับการลงทุนจากต่างประเทศเพื่อเป็นฐานการผลิตสามารถขยายการผลิตและการจ้างงานในสินค้าและอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ซึ่งใช้ปัจจัยทุนมากและเทคโนโลยีสูง และในที่สุดทุกประเทศที่ร่วมมือกันจะได้รับประโยชน์โดยทั่วกันในด้านที่ทำให้รายได้ต่อหัวสูงขึ้น

ในกรณีของเหลี่ยมเศรษฐกิจบริเวณชายฝั่งทะเลในภูมิภาคจีนตอนใต้ ส่องกงมีความสมบูรณ์ทางด้านปัจจัยทุน แรงงานที่มีทักษะ ตลอดจนเทคโนโลยีการผลิต แต่ค่าจ้างแรงงานและค่าเช่าที่ดินในส่องกงมีระดับสูงมาก ในขณะที่ยวกันณฑลอานฮุยประเทศจีนซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับส่องกงมีค่าจ้างแรงงานและค่าเช่าที่ดินในระดับที่ต่ำกว่ามาก แต่ขาดแคลนปัจจัยทางด้านเงินลงทุน แรงงานที่มีฝีมือ ตลอดจนเทคโนโลยีการผลิต ความแตกต่างของปัจจัยการผลิตของส่องกงและจีน ทำให้การร่วมมือกันทางเศรษฐกิจมีศักยภาพที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ได้สูง โดยที่หากสามารถนำปัจจัยการผลิตมารวมกันได้แล้ว ต้นทุนของสินค้าที่ผลิตในกลุ่มจะลดลง กล่าวคือ เมื่อผู้ผลิตชาวส่องกงไปลงทุนผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานมาก เช่น เสื้อผ้าสำเร็จรูป สิ่งทอ นาฬิกา ของเด็กเล่น และผลิตภัณฑ์และ

⁸ คุยวและเกียตการดิ๊กหวาน Sung, Y.W. *The China-Hong Kong Connection: The Key to China's Open Door Policy*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, 1991. Sung, Y.W., *Non-Institutional Economic Integration Via cultural Affinity: The Case of Mainland China, Taiwan, and Hong Kong*, Occasional Paper No. 13, The Chinese University of Hong Kong, Hong Kong, 1992. และ Wong J. "Economic Integration of Hong Kong and Guangdong: Hong Kong's Outward Processing in China," *Interim Study Paper 2*, Institute of East Asian Political Economy, Singapore, 1991 เป็นต้น

เครื่องใช้อิเล็กทรอนิกส์ในเขตทอทางตั้งทางตอนใต้ของจีนซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ติดต่อกับฮ่องกงแล้ว ต้นทุนการผลิตจะลดลงเนื่องจากจีนมีค่าจ้างแรงงานที่ต่ำกว่าฮ่องกง

การย้ายฐานการผลิตของฮ่องกงเช่นนี้ จะทำให้การผลิตและการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมของฮ่องกงลดลง ในขณะที่การผลิตและการจ้างงานในบริเวณเขตทอทางตอนใต้ของประเทศจีนขยายตัวสูงขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ฮ่องกงยังคงสามารถรักษาตลาดส่งออกสินค้าที่ใช้แรงงานมากในประเทศสหรัฐอเมริกาและประชาคมยุโรปได้ โดยสินค้าส่งออกเหล่านี้อาจส่งออกจากประเทศจีนโดยตรงหรือทางส่งยอผ่านฮ่องกงเพื่อเป็นสินค้าส่งออกต่อ (Re-export) ไปยังประเทศที่สามก็ได้ นอกจากนี้ ฮ่องกงสามารถเปลี่ยนบทบาททางเศรษฐกิจจากการเป็นแหล่งที่ตั้งการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมไปเป็นศูนย์กลางทางการค้าและบริการซึ่งดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นประกอบด้วย การตลาด การนำเข้าและการส่งออก การบริหารธุรกิจ การวิจัยและพัฒนา ตลอดจนบริการอื่น ๆ เพื่อเกื้อกูลและสนับสนุนการผลิตของอุตสาหกรรมที่ย้ายไปตั้งฐานการผลิตในประเทศจีน ดังนั้นการย้ายฐานการผลิตจึงทำให้ ฮ่องกงได้รับผลประโยชน์เพิ่มเติมจากการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตจากภาคอุตสาหกรรมไปสู่ภาคบริการที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นอีกด้วย

กรณีของสิงคโปร์แตกต่างจากฮ่องกงที่ผู้ย้ายฐานการผลิตคือบริษัทข้ามชาติ บริษัทข้ามชาติซึ่งเคยใช้สิงคโปร์เป็นฐานการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมได้ย้ายฐานการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมาก ซึ่งส่วนใหญ่คือสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ไปยังเกาะ Batam ของอินโดนีเซียเพื่อเป็นการลดต้นทุนค่าใช้จ่ายทางด้านค่าแรงและค่าเช่าที่ดินเพื่อการผลิต ขณะเดียวกันบริษัทข้ามชาติเหล่านี้เปลี่ยนกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสิงคโปร์เป็นการวิจัยและพัฒนา หรือเป็นฐานการผลิตสินค้าที่ใช้เทคโนโลยีสูง อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าผลกระทบที่คล้ายคลึงกันของทั้งกรณีฮ่องกงและสิงคโปร์ภายหลังการย้ายฐานการผลิตอุตสาหกรรมคือ ประเทศที่มีค่าแรงและค่าเช่าที่ดินสูงจะเปลี่ยนบทบาททางเศรษฐกิจจากการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมไปเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าบริการที่ส่งเสริมสนับสนุนอุตสาหกรรมที่ย้ายฐานการผลิตออกไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือฮ่องกงและสิงคโปร์เปลี่ยนบทบาทจากประเทศผู้ผลิตกลายเป็นทำเลที่ตั้งของสำนักงานใหญ่หรือศูนย์กลางการบริหารของบริษัทข้ามชาติ (Headquarters) ซึ่งประกอบกิจกรรมต่าง ๆ อันได้แก่ การบริหารธุรกิจ การตลาด การเงิน การจัดการ การวิจัยและวางแผน ตลอดจนการติดต่อกับต่างประเทศด้านการค้าสินค้าและวัตถุดิบ เป็นต้น

2. ประเทศมีพรมแดนใกล้เคียงกัน

หากมองในด้านผู้รับการลงทุนจากต่างประเทศแล้ว นโยบายส่งเสริมเหลื่อมเศรษฐกิจมีความแตกต่างจากนโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศโดยทั่วไปตรงที่ว่า ในกรณีหลังรัฐบาล

ส่งเสริมผู้ลงทุนจากต่างประเทศทั่วโลก โดยไม่เน้นความสำคัญของแหล่งทุนว่ามาจากที่ใด ส่วนนโยบายความร่วมมือในเหลี่ยมเศรษฐกิจนั้น ประเทศในกลุ่มจะเน้นการร่วมมือกับประเทศในบริเวณพรมแดนใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เนื่องจากการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศเพื่อนบ้านมีลักษณะและประโยชน์พิเศษดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

หากมองในด้านผู้ไปลงทุนในต่างประเทศหรือประเทศผู้ย้ายฐานการผลิตแล้ว ประเทศเหล่านี้มักจะเลือกลงทุนในประเทศเพื่อนบ้านแทนที่จะไปลงทุนในประเทศห่างไกลออกไป ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางด้านการลดต้นทุนการขนส่งสินค้าและวัตถุดิบ ตลอดจนการถ่ายเทข้อมูล นอกจากนั้นประเทศที่มีพรมแดนติดกันมักมีภาษาและวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกันซึ่งสามารถอำนวยความสะดวกทางด้านการติดต่อสื่อสาร ความเข้าใจ ความไว้วางใจและความเชื่อถือได้ ดังนั้นการสร้างเครือข่ายสำหรับพัฒนาการคมนาคมขนส่งบริเวณพรมแดนระหว่างประเทศ และการผ่อนคลายกฎระเบียบและวิธีปฏิบัติทางศุลกากร ทำให้สินค้าและวัตถุดิบสามารถข้ามพรมแดนได้โดยสะดวก ตลอดจนการส่งเสริมความเข้าใจทางด้านภาษา วัฒนธรรม และสังคมของประชาชนระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน จะสามารถส่งเสริมการรวมตัวเป็นเหลี่ยมเศรษฐกิจได้เป็นอย่างมาก

3. นโยบายเศรษฐกิจที่ช่วยส่งเสริมการลงทุน

นโยบายเศรษฐกิจที่ดีจะช่วยเพิ่มอัตราผลตอบแทนการลงทุนได้ ซึ่งนโยบายที่สำคัญคือ ประการแรก ประเทศสามารถรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในด้านอัตราเงินเฟ้อ อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และค่าจ้างแรงงานมิให้ผันผวนไปมากนัก ประการที่สอง กฎระเบียบและวิธีปฏิบัติของรัฐบาลมีความแน่นอน มีความเป็นสากล และการบังคับใช้มีประสิทธิภาพ ประการที่สาม ประเทศมีนโยบายการค้าและการลงทุนที่เปิดเสรี สนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ รวมทั้งการไปลงทุนในต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อลดต้นทุนการผลิตทางด้านวัตถุดิบ สินค้าประเภททุน และต้นทุนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนข้ามประเทศ นอกจากนั้นผู้ลงทุนจากต่างประเทศควรได้รับการปฏิบัติในลักษณะเดียวกันกับผู้ลงทุนในท้องถิ่น

4. ความจริงใจและความสามารถของรัฐในการดำเนินนโยบายให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

เนื่องจากเหลี่ยมเศรษฐกิจเป็นการร่วมมือทางด้านการค้าและการลงทุน ตลอดจนกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ เพื่อพัฒนาภูมิภาคห่างไกลจากเมืองหลวง ดังนั้นรัฐบาลของแต่ละประเทศจึงมีบทบาทในด้านการเจรจาต่อรองและตกลงข้อสัญญาระหว่างประเทศ การกำหนดนโยบายและมาตรการ รวมทั้งการใช้จ่ายลงทุนในปัจจัยต่าง ๆ เพื่อดึงดูดให้มีการลงทุนข้ามพรมแดนอย่างจริงจัง ซึ่งกิจกรรมที่รัฐควรมีบทบาทในการดำเนินการได้แก่ การให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและรวดเร็ว การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ถนน รถไฟ โทรศัพท์ สนามบิน ท่าเรือ เป็นต้น ซึ่ง

ก่อให้เกิดความสะดวกต่อการผลิตข้ามพรมแดน การกำหนดมาตรการและกฎหมายต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยต่อการลงทุนเช่น มาตรการทางด้านภาษีและไม่ใช้ภาษีศุลกากร กฎหมายการลงทุนระหว่างประเทศ กฎระเบียบวิธีปฏิบัติตลอดจนการตรวจคนเข้าเมือง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นอกจากว่ารัฐต้องมีความจริงจังในการส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อการลงทุนแล้ว รัฐควรมีความสามารถในการดำเนินนโยบายและมาตรการให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ทั้งนี้ถ้าหากการบริหารราชการและการใช้เครื่องมือกลไกของรัฐประสບอุปสรรคทางด้านการเมืองและการควบคุมการบริหารมาก การดำเนินนโยบายในทางปฏิบัติของรัฐบาลก็จะไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะทำให้มาตรการต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยความเชื่องช้า และในที่สุดอุปสรรคการลงทุนข้ามพรมแดนใด ๆ ซึ่งยังคงมีอยู่ จะไม่สามารถแก้ไขได้ และเหลี่ยมเศรษฐกิจจะกลายเป็นเพียงโครงการของรัฐซึ่งไม่สามารถเป็นจริงขึ้นมาได้

5. บทบาทของเอกชน

รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมการรวมกลุ่มในเหลี่ยมเศรษฐกิจโดยการสร้างบรรยากาศสิ่งแวดล้อมทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน ตลอดจนข้อมูลข่าวสารซึ่งเอื้ออำนวยต่อการลงทุน และต้อนรับการลงทุนข้ามพรมแดน แต่ในที่สุดผู้ที่มิบทบาทให้เหลี่ยมเศรษฐกิจบังเกิดผลในการขยายการผลิต การลงทุน และการจ้างงานที่แท้จริงได้คือภาคเอกชน ดังนั้นหากปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนทำให้เหลี่ยมเศรษฐกิจทั้งสี่ประการข้างต้นมีความพร้อม และเอกชนได้รับการกระตุ้นให้สามารถตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมดังกล่าวได้รวดเร็วแล้ว การร่วมมือทางเศรษฐกิจในกลุ่มก็จะก่อให้เกิดการขยายตัวทางด้านการลงทุน การผลิตและการจ้างงานทันที

3. ความสัมพันธ์ระหว่างไทย จีน และประเทศเพื่อนบ้านในทหเหลี่ยมเศรษฐกิจ

ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทย จีน และประเทศเพื่อนบ้านในทหเหลี่ยม เศรษฐกิจ มีประเด็นการพิจารณาในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้คือ สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปของแต่ละประเทศ การค้าระหว่างประเทศ การลงทุนระหว่างประเทศ ความร่วมมือทางด้านพลังงาน และความร่วมมือทางด้านการคมนาคมขนส่ง ตลอดจนความร่วมมือทางด้านการสื่อสารและโทรคมนาคม ซึ่งจะกล่าวอย่างละเอียดต่อไป

3.1 ลักษณะเศรษฐกิจของประเทศในทหเหลี่ยมเศรษฐกิจ

ลักษณะเศรษฐกิจของประเทศในทหเหลี่ยมมีความแตกต่างกัน แต่มีศักยภาพที่จะร่วมมือกันได้ มณฑลยูนนานของจีนและประเทศอื่นในทหเหลี่ยมเศรษฐกิจยกเว้นประเทศไทย อยู่ในระบบ

เศรษฐกิจและการเมืองแบบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ ตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศจีนเริ่มเปิดประเทศในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ส่วนประเทศอื่นที่เริ่มเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากเดิมมาเป็นระบบทุนนิยมหรือระบบการอาศัยกลไกตลาดในช่วงปลายทศวรรษ 1980 สภาพและโครงสร้างทางเศรษฐกิจของเกือบทุกประเทศดังกล่าวจึงอยู่ในระยะแรกเริ่มพัฒนา กล่าวคือประชากรทั่วไปมีรายได้ลดลงจนเกิดการยอมที่ต่ำ ประเทศต้องการความช่วยเหลือหรือความร่วมมือทางเศรษฐกิจในลักษณะต่าง ๆ จากต่างประเทศเพื่อลดอุปสรรคในการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนประเทศไทยนั้นมีความพร้อมที่จะร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากมีระยะเวลาการพัฒนาด้านระบบเศรษฐกิจเสรีและเปิดกว้างที่ยาวนานและต่อเนื่อง นอกจากนั้นประเทศไทยมีประสบการณ์ทางด้านการร่วมมือทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศในรูปแบบต่าง ๆ มาก ซึ่งทำให้สามารถจึงสังเกตเห็นประโยชน์อันเกิดจากการพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกับประเทศในกลุ่มซึ่งต่างมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเศรษฐกิจในอนาคต ดังนั้นทั้งหกประเทศจึงเกิดแนวความคิดที่จะร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในทางการค้าการลงทุน ตลอดจนพิจารณาถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ

ประเทศในกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจมีสภาพทางเศรษฐกิจที่พัฒนาช้ากว่าของประเทศไทย ทั้ง ๆ ที่มีปริมาณทรัพยากรการผลิตอย่างมหาศาล ทั้งนี้เนื่องจากประเทศเหล่านี้เพิ่งเปิดประเทศมาสู่ระบบตลาดได้ไม่นาน จากตารางที่ 8.1 จะพบว่าหากไม่รวมประเทศไทยในกลุ่มหกเหลี่ยมแล้ว ประเทศพม่ามีพื้นที่กว้างใหญ่ที่สุด ติดตามด้วยมณฑลยูนนานซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศเวียดนาม ประเทศลาว และประเทศกัมพูชา ตามลำดับ สำหรับจำนวนประชากรนั้นประเทศเวียดนามมีประชากรสูงสุดคือ 74 ล้านคน พม่าและมณฑลยูนนานมีจำนวนประชากรใกล้เคียงกันคือเกือบ 40 ล้านคน กัมพูชามี 10 ล้านคน และลาวมีเพียง 4 ล้านคน แสดงให้เห็นว่าเวียดนามเป็นประเทศที่มีประชากรต่อขนาดพื้นที่หนาแน่นที่สุด และประเทศลาวมีประชากรน้อยและเบาบางที่สุดในกลุ่ม

สำหรับผลผลิตมวลรวมนั้น ประเทศเวียดนามมีมูลค่าผลผลิตมวลรวมสูงสุดรองลงมาคือ พม่า มณฑลยูนนาน กัมพูชา และลาว ตามลำดับ ทั้งนี้หากเมื่อเปรียบเทียบรายได้โดยเฉลี่ยต่อจำนวนประชากรของแต่ละประเทศแล้ว ปรากฏว่าทุกประเทศมีรายได้ต่อหัวใกล้เคียงกันคือประมาณ 200 เหรียญสหรัฐ โดยประเทศลาวมีรายได้ต่อหัวต่ำที่สุด ในขณะที่ประเทศเวียดนามมีรายได้ต่อหัวสูงสุด อย่างไรก็ตาม โดยเฉลี่ยแล้วประเทศเหล่านี้ล้วนมีรายได้ต่อหัวไม่ถึง 1 ใน 10 ส่วนของรายได้ต่อหัวของประเทศไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในกลุ่มยังช้ากว่าของประเทศไทยมาก นอกจากนั้นเกือบทุกประเทศในกลุ่มล้วนมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยเฉลี่ยต่ำกว่าของประเทศไทยระหว่างช่วงทศวรรษก่อนวิกฤตเศรษฐกิจในเอเชีย การที่ประเทศในกลุ่มมีอัตราการขยายตัวที่ยังไม่สูงนัก ทั้ง ๆ ที่ทรัพยากรการผลิตมีมาก และฐานการ

ผลิตยังเล็กลงนั้น สืบเนื่องมาจากการที่ประเทศเหล่านี้กำลังอยู่ในระยะการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตขั้นพื้นฐาน และปัญหาทางด้านการขาดแคลนเงินทุนเพื่อฟื้นฟูบูรณะประเทศรวมทั้งปรับปรุงสิ่งสาธารณูปโภคที่ยังมิได้รับการแก้ไขอย่างเต็มที่

3.2 การค้าระหว่างประเทศ

ประเทศในกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจส่วนมีนโยบายการค้าสอดคล้องกับประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือพยายามเปิดประเทศเพื่อส่งเสริมการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ในปัจจุบันนอกจากประเทศไทยแล้วประเทศเวียดนามมีมูลค่าการค้าระหว่างประเทศโดยรวมสูงสุดในกลุ่ม และมีสัดส่วนการนำเข้าและการส่งออกสูงถึงร้อยละ 30 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ¹ สำหรับสินค้าส่งออกที่สำคัญยังคงเป็นสินค้าขั้นปฐม การส่งออกที่เป็นสินค้าเกษตรกรรมได้แก่ ข้าว ธาตุเหล็ก และยางพารา เป็นต้น ส่วนสินค้าส่งออกที่เป็นเหมืองแร่ได้แก่ ถ่านหิน น้ำมันดิบ และสังกะสี เป็นต้น โดยเฉพาะน้ำมันดิบนั้นประเทศเวียดนามมีการส่งออกรวมจากประเทศอื่นในภูมิภาคอาเซียนคือ บรูไน อินโดนีเซีย และมาเลเซีย

การนำเข้าที่สำคัญของประเทศเวียดนามคือสินค้าอุตสาหกรรม ได้แก่ ปู่ชี่ ซีเมนต์ เหล็ก และผลิตภัณฑ์เหล็ก เครื่องมือเครื่องจักร วัตถุดิบ อาหารแปรรูป แก๊สไฮโดรคาร์บอน และผลิตภัณฑ์น้ำมันปิโตรเลียม ประเทศคู่ค้าที่สำคัญในปัจจุบันคือ ญี่ปุ่น สิงคโปร์ จีน ไต้หวัน สหองเกาหลีใต้ และสหรัฐอเมริกา สำหรับการค้าระหว่างประเทศเวียดนามกับไทยยังต่ำกว่าการค้าระหว่างเวียดนามกับประเทศอื่นในอาเซียนคือสิงคโปร์² เนื่องจากประเทศสิงคโปร์มีนโยบายขยายการค้าและการลงทุนไปยังประเทศเวียดนามที่ชัดเจน และเป็นประเทศกลุ่มแรกเช่นเดียวกับญี่ปุ่น สหอง และไต้หวัน ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับเวียดนามตั้งแต่เวียดนามอยู่ในระยะแรกของการเปิดประเทศ นอกจากนั้นการค้าระหว่างประเทศไทยกับเวียดนามจำนวนหนึ่งกระทำผ่านประเทศลาว ซึ่งหากมีการรวมการค้าในกลุ่มที่ผ่านลาวนี้แล้ว ปริมาณการค้าระหว่างไทยกับเวียดนามจะสูงขึ้นกว่าที่ปรากฏ อย่างไรก็ตาม การค้าระหว่างประเทศไทยกับเวียดนามนับว่ามีปริมาณมากและขยายตัวอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ มูลค่าการค้าระหว่างประเทศทั้งสองเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 2 ของมูลค่าการนำเข้าและส่งออกรวมของเวียดนามในปี ค.ศ. 1988 ไปเป็นกว่าร้อยละ 10 ในต้นทศวรรษ 1990³ และแนวโน้มในอนาคตย่อมจะต้องสูงขึ้นอีก เนื่องจากโครงสร้างการผลิตและการค้าของไทยและเวียดนามส่วนใหญ่มีลักษณะเกื้อหนุน (complementary) กัน กล่าวคือ ประเทศไทยส่งออกสินค้าอุปโภคบริโภคเช่น อาหาร ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ เครื่องมือเครื่องจักร และผลิตภัณฑ์เคมีไปยังเวียดนาม

¹ Leipziger, D. W., "Awakening the Market," The World Bank Discussion Papers 157, (1992).

² ข้อมูลจากสภาหอการค้าและอุตสาหกรรมเวียดนาม

³ ข้อมูลจากสภาหอการค้าและอุตสาหกรรมเวียดนาม

ขณะที่ประเทศไทยนำเข้าสินค้าวัตถุดิบ เช่น ไม้และผลิตภัณฑ์ไม้ เหล็ก หนังสือพิมพ์ และเชื้อเพลิงจากเวียดนาม¹⁰

ประเทศลาวมีการค้าระหว่างประเทศสูงประมาณร้อยละ 20 ของมูลค่าผลผลิตรวมและมีการขยายตัวของการส่งออกในอัตราสูงถึงกว่าร้อยละ 25 ในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 1990 สินค้าส่งออกของลาวเป็นสินค้าขั้นปฐมไม่กี่ชนิด ขณะที่สินค้านำเข้าเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคและสินค้าอุตสาหกรรมต่าง ๆ ประเทศคู่ค้าที่สำคัญที่สุดของลาวคือประเทศไทยติดตามด้วยญี่ปุ่น จีน เวียดนาม และไต้หวัน ในต้นทศวรรษ 1990 ประเทศลาวนำเข้าจากไทยเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 70 ของมูลค่านำเข้ารวม และส่งออกไปถึงประเทศไทยเป็นสัดส่วนร้อยละ 40 ของมูลค่าการส่งออกรวม¹¹ ซึ่งในปริมาณการค้านี้ยังมิได้รวมการค้าข้ามพรมแดนของสินค้าเกษตรที่เป็นการลักลอบไม่ถูกต้องตามกฎหมาย มูลค่าการค้าระหว่างไทยและลาวที่แท้จริงจึงอาจจะสูงกว่าที่ปรากฏในข้อมูลที่เป็นทางการอย่างน้อย 2 เท่าตัว สินค้าส่งออกที่สำคัญของลาวไปยังประเทศไทยคือ ไฟฟ้าจากพลังน้ำ ไม้และไม้แปรรูป เงิน และอัญมณี เป็นต้น ส่วนสินค้านำเข้าจากไทยคือ สินค้าอุปโภคบริโภค เช่น อาหาร เสื้อผ้า สิ่งทอ เครื่องใช้ในบ้าน ยารักษาโรค เป็นต้น สำหรับสินค้าอุตสาหกรรมเช่น วัสดุก่อสร้าง เครื่องมือเครื่องจักร และยานพาหนะ เป็นต้น¹² เนื่องจากประเทศลาวเป็นประเทศที่ไม่มีทางออกทะเล (landlocked) จึงต้องอาศัยประเทศไทยเพื่อติดต่อการค้ากับประเทศที่สาม ประเทศไทยจึงอยู่ในสภาพที่เป็นประตูการค้า (Gateway) ของประเทศลาวได้เป็นอย่างดี

ประเทศไทยเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญที่สุดของประเทศพม่าเช่นเดียวกับประเทศลาว และกว่าร้อยละ 90 ของการค้ารวมระหว่างไทยและพม่าเป็นการค้าที่พรมแดน สินค้าสำคัญที่ส่งออกมายังไทยคือ ไม้สัก ไม้แปรรูป ยางธรรมชาติ หนังสือพิมพ์ สัตว์น้ำทะเล และอัญมณี ส่วนสินค้านำเข้าจากไทยคือสินค้าอุปโภคบริโภคและสินค้าอุตสาหกรรมที่คล้ายคลึงกันกับสินค้านำเข้าที่ไทยส่งออกไปประเทศลาว

ประเทศกัมพูชาเริ่มขยายตัวทางการค้ากับประเทศต่าง ๆ เช่น สิงคโปร์ ญี่ปุ่น ไต้หวันฮ่องกง และเกาหลีใต้ ภายหลังจากการเซ็นสัญญาสันติภาพที่กรุงปารีสในปี 1991 อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยเป็นคู่ค้าสำคัญที่สุดของกัมพูชาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 และการค้าระหว่างประเทศทั้งสองมี

¹⁰ รายละเอียดข้อมูลการค้าระหว่างประเทศไทยกับเวียดนาม ใน วิพงษ์ รามางกูร "ศักยภาพทางเศรษฐกิจของอินโดจีน" ใน วารสารเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์ ฉบับที่ 3, ธันวาคม 2534 และ ADB, Asian Development Outlook, 1997 and 1998, Manila, 1997.

¹¹ คำนวณจากข้อมูลใน IMF, Direction of Trade Statistics, 1993.

¹² ดูรายละเอียดข้อมูลการค้าระหว่างไทยกับลาวใน วิพงษ์ (1991), op.cit. และ Sasakawa Peace Foundation, *Indochina: the Path of Economic Development*, A Report, 1993, และ ADB, op.cit.

การขยายตัวเกือบ 3 เท่าตัวในช่วงปี 1992-1993 โดยมีปริมาณการค้ามากที่สุดที่ชายแดนระหว่างประเทศทั้งสอง และสินค้าที่ค้าขายระหว่างกันประกอบด้วยส่วนที่ผ่านพิธีการศุลกากรโดยการเสียภาษีอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และส่วนการลักลอบค้าขายซึ่งไม่ถูกต้องตามกฎหมาย สินค้าส่งออกของกัมพูชามายังประเทศไทยที่สำคัญคือ ไม้ อัญมณี และสินค้าเกษตรกรรมอื่นๆ เช่น ข้าวโพด เครื่องเทศ และสัตว์น้ำทะเลและน้ำจืด เป็นต้น สินค้านำเข้าจากไทยคือ สินค้าอุปโภคบริโภคประจำวัน บุหรี่ สุรา เครื่องไฟฟ้า รถจักรยานยนต์ และซีเมนต์¹³

ประเทศไทยและมณฑลยูนนานไม่มีพรมแดนติดต่อกันโดยตรง ดังนั้นการค้าส่วนใหญ่ระหว่างไทยกับมณฑลยูนนานจึงผ่านมาทางพม่าและลาว โดยทั่วไปสินค้าส่งออกที่สำคัญของมณฑลยูนนานคือ อาหารพืชผักเมืองหนาว ยาสูบ ผลิตภัณฑ์ไม้ สิ่งทอ ผลิตภัณฑ์โลหะ และเครื่องมือเครื่องจักรทางการเกษตร ส่วนสินค้านำเข้าที่สำคัญคือเครื่องมือเครื่องจักร และผลิตภัณฑ์เคมี สำหรับการค้ำระหว่างมณฑลยูนนานกับไทยนั้นส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าอุปโภคบริโภค เครื่องมือเครื่องจักรและเครื่องไฟฟ้าบางชนิด

เป็นที่น่าสังเกตว่าเนื่องจากมณฑลยูนนานเป็นมณฑลที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 7 ของสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่ไม่มีทางออกสู่ทะเล และสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและที่ราบสูง เป็นอุปสรรคต่อการคมนาคมขนส่งระหว่างยูนนานกับมณฑลทางภาคเหนือหรือชายฝั่งทะเลตะวันออกของสาธารณรัฐประชาชนจีน การค้ากับประเทศเพื่อนบ้านทางใต้โดยผ่านหลูเหลียนเศรษฐกิจจึงมีโอกาสและศักยภาพสูงมาก ทั้งนี้เนื่องจากเส้นทางคมนาคมลงสู่ใต้ของมณฑลยูนนานโดยผ่านพรมแดนของประเทศเพื่อนบ้านเพื่อออกสู่ทะเลนั้นสะดวกกว่าเส้นทางอื่นภายในประเทศจีนมาก¹⁴

3.3 การลงทุนระหว่างประเทศ

ทุกประเทศในกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจมีรายได้ต่อหัวและอัตราเงินออมต่ำ จึงต้องการการลงทุนจากต่างประเทศ เพื่อช่วยเหลืช่องว่างระหว่างเงินออมและเงินลงทุน แต่ถ้าหากมองทางด้านประเทศผู้ไปลงทุนจะพบว่า ประเทศเหล่านี้ยังมีปัญหาทางด้านความเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ตลอดจนสิ่งสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้นมาตรการทางเศรษฐกิจและกฎระเบียบวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ก็ยังเป็นอุปสรรคต่อการค้าและการลงทุนอยู่อย่างมาก อย่างไรก็ตามเนื่องจากประเทศเหล่านี้

¹³ ดูรายละเอียดข้อมูลการค้าระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชาใน วีรพงษ์ (1991), Sasakiwa Peace Foundation (1993), *ibid.*, และ ADB, *ibid.*

¹⁴ ดูรายละเอียดข้อมูลการค้าระหว่างมณฑลยูนนานกับประเทศไทย ลาว และพม่า จาก Sasakiwa Peace Foundation (1993), *ibid.* ส่วนอุปสรรคด้านคมนาคมดูจาก สมเกียรติ โอสมันท์ "เส้นทางเชื่อมไทยกับจีนภาคใต้" วารสารเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์ ฉบับที่ 3 กันยายน 2536

มีทรัพยากรการผลิตที่อุดมสมบูรณ์และมีศักยภาพการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่สูง ดังนั้นการลงทุนจากต่างประเทศในประเทศเหล่านี้มีแนวโน้มสูงขึ้นเมื่อปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น

ในปัจจุบันประเทศเวียดนามได้รับการลงทุนจากต่างประเทศมากที่สุดโดยการลงทุนจากต่างประเทศขยายตัวเพิ่มขึ้นจากอัตราเดิมร้อยละ 33 ในช่วง 1988 ถึง 1997 (ดูตารางที่ 8.2) การลงทุนนั้นส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม (ร้อยละ 47) รองลงมาคือโรงแรมและการท่องเที่ยว (ร้อยละ 25) การพัฒนาเขตและนิคมอุตสาหกรรม (ร้อยละ 14) บริการขนส่งและโทรคมนาคม (ร้อยละ 6) ส่วนการลงทุนที่เหลือส่วนใหญ่อยู่ในภาคการขุดน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ (ดูตารางที่ 8.3) พื้นที่การลงทุนกระจุกตัวในบริเวณเมืองหลวงคือ โฮจิมินห์ซิตี และฮานอย ประเทศที่การลงทุนในเวียดนามเรียงตามลำดับจากมากที่สุดได้ดังนี้คือ สิงคโปร์ ไต้หวัน จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ฝรั่งเศส มาเลเซีย สหรัฐอเมริกา ไทย และอังกฤษ จะเห็นได้ว่าไทยลงทุนในเวียดนามสูงสุดในอันดับ 9 และมูลค่าการลงทุนถึงต่ำกว่าร้อยละ 5 ของมูลค่าการลงทุนจากต่างประเทศทั้งสิ้นในเวียดนาม (ดูตารางที่ 8.4) นอกจากนี้ การลงทุนส่วนใหญ่อยู่ในอุตสาหกรรมผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค และธุรกิจโรงแรมและการท่องเที่ยว เป็นต้น (ดูตารางที่ 8.5)

ในทางตรงกันข้าม สำหรับประเทศลาวแล้ว ตารางที่ 8.6 แสดงว่าในปัจจุบันประเทศไทยเป็นประเทศผู้ลงทุนรายใหญ่ที่สุด ตั้งแต่ปี 1988 ถึง 1994 มูลค่าการลงทุนจากไทยสูงถึงร้อยละ 65 ของการลงทุนจากประเทศผู้ลงทุนรายใหญ่ในลาว รองลงมาคือสหรัฐอเมริกา (ร้อยละ 10) ไต้หวัน (ร้อยละ 5) และประเทศผู้ลงทุนอื่น ๆ ได้แก่ ออสเตรเลีย สหประชาชาติ จีน รัสเซีย และฝรั่งเศส ส่วนตารางที่ 8.7 แสดงว่าภาคเศรษฐกิจที่มีการลงทุนมากที่สุดคือการผลิตพลังงานไฟฟ้าจากเขื่อน (ร้อยละ 77 ของการลงทุนจากต่างประเทศรวม) รองลงมาได้แก่ การท่องเที่ยวและโรงแรม (ร้อยละ 6) เหมืองแร่และปิโตรเลียม (ร้อยละ 5) สิ่งทอและเสื้อผ้า (ร้อยละ 2) และอื่น ๆ โดยภาคอุตสาหกรรมที่ประเทศไทยไปลงทุนในลาวมาก และขยายตัวอย่างรวดเร็วคือสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป ประเทศลาวมีความได้เปรียบในการรองรับการลงทุนในอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมากเหล่านี้ เนื่องจากลาวมีค่าแรงที่ต่ำกว่าไทย และประเทศลาวยังไม่ประสบอุปสรรคการกีดกันทางการค้าจากประเทศในยุโรปส่วนใหญ่

แม้ว่าประเทศพม่าจะมีการเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุนน้อยที่สุดในกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ แต่ตั้งแต่ปี 1989 ถึงปี 1994 พม่าได้รับการลงทุนจากต่างประเทศสูงถึง 1,339 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยประเทศที่มีจำนวนโครงการลงทุนมากที่สุดคือสิงคโปร์และไทย ติดตามด้วยสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เนเธอร์แลนด์ ออสเตรเลีย มาเลเซีย สหประชาชาติ และเกาหลีใต้ (ดูตารางที่ 8.8) ซึ่งจะสังเกตได้ว่าโครงการลงทุนจากต่างประเทศในพม่าจำนวนมาก มาจากประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ส่วนประเทศจากทวีปอเมริกาเหนือและยุโรปยังมีจำนวนโครงการการ

ลงทุนในพรมาน้อยมาก ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่ประเทศเหล่านี้มีความเห็นว่ารัฐบาลพม่าละเมิดสิทธิมนุษยชน จึงไม่สนับสนุนการลงทุนในประเทศนี้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเป็นโครงการใหญ่ มูลค่าการลงทุนของสหรัฐอเมริกาและประเทศในยุโรปจึงสูงกว่าเงินลงทุนของแต่ละโครงการจากประเทศกำลังพัฒนาในเอเชียตะวันออกเฉียง (ดูตารางที่ 8.8) สาขาเศรษฐกิจที่มีการลงทุนจากต่างประเทศมาก คือ ธุรกิจโรงแรมและการท่องเที่ยว (กว่าร้อยละ 40 ของการลงทุนต่างประเทศรวม) การขุดน้ำมันดิบและก๊าซธรรมชาติ (เกือบร้อยละ 30) และอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น น้ำตาล เจียระไนพลอย ฟาร์มกุ้ง และอาหารทะเลแช่แข็งและแปรรูป เป็นต้น (ดูตารางที่ 8.9) สำหรับการลงทุนของประเทศไทยในพม่านั้นส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในธุรกิจการค้า การธนาคาร ท่องเที่ยวและโรงแรม อาหารทะเล กระบอง ไม้แปรรูป ผลิตภัณฑ์จากไม้ และเครื่องดื่ม

กัมพูชาเป็นอีกประเทศหนึ่งซึ่งได้รับการลงทุนจากประเทศไทยมากที่สุด โดยในปี 1993 ได้รับการลงทุนจากไทยสูงสุดเป็นร้อยละ 20 ของการลงทุนจากต่างประเทศในกัมพูชาทั้งสิ้น รองลงมาคือสิงคโปร์ ฝรั่งเศส สหองกง และมาเลเซีย ตามลำดับ (ดูตารางที่ 8.10) กิจกรรมที่ต่างประเทศไปลงทุนในกัมพูชามากได้แก่สัมปทานป่าไม้ การทำเหมืองแร่ถ่านหิน บริหารท่องเที่ยวและโรงแรม และอุตสาหกรรมเช่น วัสดุก่อสร้าง (ซีเมนต์ เหล็ก และไม้แปรรูป) เสื้อผ้าสำเร็จรูป และการพิมพ์ สำหรับประเทศไทยมีการลงทุนมากที่สุดในกลุ่มกิจการอสังหาริมทรัพย์ การป่าไม้ เหมืองแร่และเจียระไนอัญมณี ท่องเที่ยวและโรงแรม และการธนาคาร โดยรวมแล้วเป็นการลงทุนเพื่อตอบสนองตลาดในกัมพูชามากกว่าการส่งออกไปประเทศที่สาม

ส่วนในมณฑลยูนนานของจีนนั้น ตารางที่ 8.11 แสดงว่าการลงทุนจากต่างประเทศกว่าร้อยละ 50 มาจากฮ่องกง ติดตามด้วยไต้หวัน (ร้อยละ 16) สิงคโปร์ (ร้อยละ 11) สหรัฐอเมริกา (ร้อยละ 9) และประเทศไทย (ร้อยละ 6) ซึ่งจะเห็นได้ว่า นอกจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ประเทศผู้ลงทุนรายใหญ่ในมณฑลยูนนานแล้วเป็นประเทศที่มีภาษา วัฒนธรรม และระยะทางใกล้เคียงกับมณฑลยูนนานมากที่สุด ในปัจจุบันสินค้าและบริการส่วนใหญ่ซึ่งต่างประเทศไปลงทุนในมณฑลยูนนานจะเป็นการท่องเที่ยว พลังงาน การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ และอุตสาหกรรมซึ่งประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์อาหารสัตว์ สิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผลิตภัณฑ์ไม้ และผลิตภัณฑ์เคมี ส่วนอุตสาหกรรมอื่นที่น่าสนใจและสามารถรองรับการลงทุนจากต่างประเทศได้ในอนาคตคือ อาหารแปรรูป เครื่องหนัง และอัญมณีและเครื่องประดับ การลงทุนในยูนนานมีข้อได้เปรียบกว่าการลงทุนในประเทศต่าง ๆ ในกลุ่มอินโดจีนคือ นอกจากยูนนานจะสร้างเขตอุตสาหกรรมหรือเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ โดยให้สิทธิประโยชน์ด้านการลดหย่อนภาษีเงินได้ประเภทต่าง ๆ แล้ว ยูนนานยังมีเขตเศรษฐกิจหลายแห่งซึ่งมีโครงสร้างพื้นฐานเช่น ไฟฟ้า ถนน และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการสื่อสารที่มีสภาพดีและทันสมัยกว่าประเทศอื่นในอินโดจีน ถึงแม้ว่าจะยังคงล้าหลังกว่าประเทศในอาเซียนก็ตาม

3.4 การร่วมมือด้านพลังงาน

การร่วมมือด้านการค้าและการลงทุนเพื่อพัฒนาแหล่งพลังงานไฟฟ้าระหว่างประเทศเป็นกิจกรรมการร่วมมือทางเศรษฐกิจที่สำคัญมากในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ จึงจำเป็นต้องแยกนำมาอภิปรายไว้เป็นพิเศษ ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการพลังงานไฟฟ้าในแต่ละประเทศจะขยายตัวรวดเร็วพร้อมไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันประเทศในกลุ่มต่างมีศักยภาพในการผลิตพลังงานในรูปแบบต่าง ๆ ได้มาก เป็นต้นว่า ในปัจจุบันมีการผลิตไฟฟ้าโดยใช้พลังน้ำจากแม่น้ำโขงซึ่งมีศักยภาพในการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำสูงถึง 58,000 เมกกะวัตต์ ในอัตราไม่ถึงร้อยละ 1 ของศักยภาพกำลังการผลิตรวม¹⁵ ดังนั้นหากว่าทุกประเทศในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจสามารถร่วมมือกันทางด้านการพัฒนาพลังงาน จะทำให้แต่ละประเทศได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจในลักษณะต่าง ๆ กันอย่างทั่วถึง

ในกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ ประเทศไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว จึงเป็นประเทศที่ใช้พลังงานทั้งโดยรวมตลอดจนการใช้ในปริมาณต่อหัวสูงที่สุด ในปัจจุบันร้อยละ 80 การพลังงานที่ใช้ในประเทศไทยนำเข้าจากต่างประเทศ และคาดว่าจะขยายตัวเป็นร้อยละ 70 ในปี ค.ศ. 2000 ส่วนใหญ่ของพลังงานที่ใช้ผลิตมาจากน้ำมันซึ่งนำเข้าจากประเทศในตะวันออกกลางและกลุ่มอาเซียน¹⁶ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยได้มีนโยบายเพิ่มความหลากหลาย (diversify) ของแหล่งพลังงานโดยการขยายการนำเข้าจากประเทศในกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจมากขึ้น เช่น ประเทศไทยพยายามใช้พลังงานที่ผลิตจากก๊าซธรรมชาติซึ่งนำเข้าจากประเทศเวียดนามและพม่า นอกจากนี้ประเทศไทยได้เพิ่มการใช้ไฟฟ้าจากพลังน้ำที่นำเข้าจากประเทศลาว และพยายามจะนำเข้าจากประเทศอื่นในภูมิภาคคือ พม่า และมอลโดวันมากขึ้น

ในขณะที่ประเทศไทยมีความต้องการพลังงานไม่ว่าจะผลิตจากแหล่งน้ำ น้ำมัน ตลอดจนก๊าซธรรมชาติมากขึ้น ประเทศอื่นในหกเหลี่ยมล้วนมีศักยภาพในการผลิตพลังงานเพื่อส่งออกมาหาตลาด ประเทศลาวมีศักยภาพในการผลิตไฟฟ้าจากพลังน้ำสูงถึง 18,000 เมกกะวัตต์ นอกจากนี้ยังสามารถผลิตพลังงานจากลิกไนต์และถ่านหินได้อีกปริมาณหนึ่ง แต่ในปัจจุบันได้พัฒนาพลังงานไฟฟ้าจากพลังน้ำมาใช้เพียง 195 เมกกะวัตต์ และส่งออกให้ประเทศไทยหนึ่งในสามส่วนของปริมาณที่ผลิตได้ ประเทศไทยจึงมีความต้องการร่วมลงทุนกับประเทศลาวเพื่อขยายการผลิตพลังงานไฟฟ้าจากน้ำและส่งออกจากลาวมาประเทศไทย

ประเทศพม่าและมอลโดวันสามารถผลิตไฟฟ้าจากเขื่อนที่สามารถสร้างที่แม่น้ำล้านช้างหรือแม่น้ำโขงได้หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ญูนานสามารถส่งออกกระแสไฟฟ้าที่ได้จากการผลิตของหลายเขื่อนด้วยกันมาขายให้กับประเทศไทยโดยจะผลิตกระแสไฟฟ้าได้รวมทั้งสิ้นกว่า

¹⁵ ADB, *Economic Cooperation in the Greater Mekong Subregion*, Proceeding of the Conference on Subregional Economic Cooperation Manila, 1993.

¹⁶ ADB, 1993, *ibid*

15 ล้านกิโลวัตต์ เชื้อเพลิงผลิตกระแสไฟฟ้าได้แล้วคือเขื่อนมาฆานและเขื่อนเจ้าชัย ส่วนเขื่อนอื่น ๆ เช่น เขื่อนสิรินธรและเขื่อนลพบุรี กำลังอยู่ในระหว่างการศึกษาความเป็นไปได้ จากการศึกษาเบื้องต้นสรุปได้ว่าเขื่อนเหล่านี้มีความเป็นไปได้ในทางเทคนิคสูง แต่ในทางปฏิบัติการสร้างเขื่อนอาจมีอุปสรรคทางด้านมลภาวะซึ่งจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากประเทศพม่า และลาวซึ่งอยู่ได้น้ำ นอกจากนี้ทั้งประเทศลาวและพม่าต่างมีศักยภาพส่งออกกระแสไฟฟ้ามาขายให้ไทยได้อยู่แล้ว โดยประเทศพม่าใช้แม่น้ำสาละวินและก๊าซธรรมชาติเพื่อผลิตพลังงานเพื่อการส่งออกได้ ดังนั้นโครงการด้านพลังงานจะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่ได้รับความร่วมมือจากประเทศเพื่อนบ้าน

ประเทศเวียดนามมีแหล่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติอุดมสมบูรณ์กว่าประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีน้ำมันดิบสำรอง (oil reserves) ในปริมาณสูงเป็นอันดับรองจากบรูไน อินโดนีเซีย และมาเลเซียในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะนี้ประเทศเวียดนามได้ร่วมลงทุนกับต่างชาติเพื่อขุดเจาะหาแหล่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ

สำหรับประเทศกัมพูชามีน้ำมันและก๊าซธรรมชาติในปริมาณพอสมควร แต่ยังมีได้มีการสำรวจและขุดเจาะ จึงจำเป็นต้องร่วมลงทุนกับต่างประเทศเพื่อนำวัตถุดิบเหล่านี้มาผลิตเป็นพลังงานเพื่อใช้ในประเทศ ในปัจจุบันพลังงานไฟฟ้าในประเทศกัมพูชาผลิตจากการนำเข้าน้ำมันจากต่างประเทศ

3.5 การร่วมมือกันทางด้านการคมนาคมขนส่งและการสื่อสาร

จากหัวข้อที่กล่าวมาแล้ว จะพบว่าประเทศในกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนมาก กล่าวคือ ประเทศไทยเป็นประเทศคู่ค้าและผู้ลงทุนรายใหญ่ที่สุดใน ลาว พม่า และกัมพูชา ขณะที่การค้าระหว่างประเทศบริเวณพรมแดนของทั้งหกประเทศมีมูลค่าสูงและสินค้ามีความหลากหลายมาก ดังนั้นการค้า การลงทุน และธุรกิจการท่องเที่ยวจะขยายตัวได้มากขึ้นหากสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานเชื่อมโยงระหว่างประเทศในกลุ่ม เช่น ถนน รถไฟ สนามบิน การขนส่งทางน้ำ และการสื่อสารโทรคมนาคมได้รับการปรับปรุงทั้งทางด้านบริการและประสิทธิภาพให้สูงขึ้นกว่าปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากสิ่งสาธารณูปโภคสามารถเชื่อมแหล่งวัตถุดิบ แหล่งผลิตสินค้า และศูนย์การค้าขายของแต่ละประเทศเพื่อให้สินค้า วัตถุดิบ แรงงาน และนักท่องเที่ยวสามารถเคลื่อนย้ายด้วยความสะดวก รวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่าย

ทั้งมณฑลยูนนานและประเทศลาวที่ไม่มีพรมแดนติดทะเล จึงต้องการทางออกทะเลผ่านประเทศไทยและเวียดนาม ที่ประเทศไทยนั้นต้องการความสะดวกในการขนส่งสินค้า วัตถุดิบ และนักท่องเที่ยวไปยังประเทศต่าง ๆ ในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบกระหว่างไทยกับมณฑลยูนนานยังคงมีอุปสรรคกล่าวคือ ประการแรก เส้นทางคมนาคมทางน้ำซึ่งเริ่มต้นจากเข็องรุ้งของแคว้นสิบสองปันนาในมณฑลยูนนาน และไหลผ่านประเทศ

พม่าและลาวมายังจังหวัดเชียงรายของประเทศไทยนั้นมีปัญหาที่ดินน้ำมีความตื้นเขินในฤดูแล้ง และแม่น้ำบางตอนมีเกาะแก่งอันเป็นอุปสรรคต่อการเดินทาง

ปัญหาประการที่สอง คือเส้นทางถนนที่เชื่อมเมืองเชียงรุ่งของกุนนาน ผ่านเชียงตุงและท่าลี่ เหล็กของพม่า เข้ามายังอำเภอแม่สายที่จังหวัดเชียงรายของไทย และเส้นทางที่เชื่อมเมืองเชียงรุ่ง ผ่านอุ้มไซและห้วยทรายของลาว เข้ามายังประเทศไทยที่อำเภอเชียงของในจังหวัดเชียงรายนั้นต้องการความร่วมมือระหว่างประเทศทางด้านค่าใช้จ่ายในการค้าก่อสร้างตลอดจนวิสัยทัศน์ที่เห็นตรงกันว่าควรพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานเหล่านี้จะเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ทุกประเทศโดยทั่วกัน

ปัญหาประการที่สาม คือการขอกู้เงินจากต่างประเทศเพื่อก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ถนน รถไฟ ตลอดจนการสื่อสารและโทรคมนาคม ซึ่งการแยกขอเงินกู้เป็นรายประเทศนั้นอาจมีอุปสรรค ทั้งนี้เนื่องจากการก่อสร้างถนนหรือทางรถไฟแต่ละตอนของแต่ละประเทศต้องการการลงทุนสูงมากและอาจไม่คุ้มทุน แต่ถ้าหากสามารถตกลงกันได้ในกลุ่มที่จะสร้างถนนหรือทางรถไฟเพื่อเชื่อมโยงเส้นทางระหว่างประเทศในทหะเลียมเศรษฐกิจแล้ว การก่อสร้างจะได้ประโยชน์จากการประหยัดขนาดจากภายนอก (External Economics) ซึ่งในที่สุดก่อให้เกิดผลตอบแทนการลงทุนที่คุ้มค่า ดังนั้นนอกจากการร่วมมือกันในทางการค้าและการลงทุนแล้ว ประเทศในกลุ่มควรร่วมมือกันด้านการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคเพื่อเอื้ออำนวยต่อการค้าและการลงทุนของภาคเอกชนด้วย

4. ความเป็นไปได้ที่ทหะเลียมเศรษฐกิจจะประสบผลสำเร็จ

ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับจีนผ่านทหะเลียมเศรษฐกิจมีศักยภาพที่จะสามารถประสบผลสำเร็จและมีความเป็นไปได้ ทั้งนี้โดยพิจารณาได้จากข้อสรุปที่ได้มาจากการวิเคราะห์ข้างต้นดังนี้

1. ประเทศในกลุ่มทหะเลียมเศรษฐกิจมีความเกื้อกูลกัน (Complementarity) สูงในด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยและประเทศอื่นในกลุ่มมีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจและปริมาณทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ประเทศไทยมีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจที่สูง ทำให้ทรัพยากรการผลิต เช่น ค่าจ้างแรงงานสูงขึ้นตามลำดับ ขณะเดียวกันปริมาณความต้องการใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติเพื่อการผลิตขยายตัวรวดเร็ว ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานและวัตถุดิบซึ่งกำลังเป็นปัญหามากขึ้น ส่วนปัจจัยทางด้านทุนและเงินออมนั้น ประเทศไทยมีปริมาณมากกว่าประเทศเพื่อนบ้าน อันเป็นผลมาจากการที่ประเทศไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจมาหลายทศวรรษ และมีการสะสมทุนมากจนกระทั่งสามารถไปลงทุนในต่างประเทศได้ในต้นทศวรรษ 1990 ส่วนประเทศเพื่อน

บ้านในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจอยู่ในระยะเริ่มแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม จึงต้องการเงินตราต่างประเทศให้ไหลเข้าเพื่อการอุปโภคบริโภคและการลงทุนทั้งในภาครัฐบาลและในภาคเอกชน ซึ่งหมายความว่าเงินตราต่างประเทศจากไทยไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะเงินช่วยเหลือ เงินกู้ยืม เงินลงทุน ไปต่างประเทศ หรือแม้แต่การที่ไทยนำเข้าสินค้าจากประเทศต่างๆ เหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ประเทศเพื่อนบ้านนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศได้มาก ในขณะที่เดียวกันสิ่งที่ประเทศไทยสามารถพึ่งพาอาศัยประเทศเพื่อนบ้านคือ แรงงาน และวัตถุดิบธรรมชาติ เนื่องจากประเทศเหล่านี้ยังมีปริมาณแรงงานมาก ทำให้มีค่าแรงที่ต่ำกว่า นอกจากนี้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีปริมาณมหาศาลของประเทศเหล่านี้ยังไม่ได้มีการนำมาใช้ในการผลิต ประเทศไทยจึงสามารถนำเข้าวัตถุดิบที่ผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเหล่านี้ได้มาก จากความเกื้อกูลสนับสนุนกันทางเศรษฐกิจของประเทศไทยและประเทศอื่นในกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศในกลุ่มสามารถมีศักยภาพในการร่วมมือกันเพื่อให้ได้ประโยชน์จากการเกื้อกูลกันในระดับสูงที่สุด

2. การที่ประเทศไทยและประเทศอื่นในกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจมีทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกัน ทำให้ประเทศในกลุ่มสามารถขยายการค้าระหว่างประเทศและได้รับประโยชน์จากความแตกต่างของการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของการผลิตสินค้า กล่าวคือ ประเทศไทยสามารถผลิตสินค้าอุปโภคและสินค้าอุตสาหกรรมอื่น เพื่อส่งออกไปยังประเทศที่เหลือในกลุ่ม ขณะเดียวกันประเทศในกลุ่มสามารถส่งออกสินค้าขั้นปฐมทั้งสินค้าเกษตรกรรม เหมืองแร่ และการประมง สินค้าวัตถุดิบแปรรูป และแม้กระทั่งสินค้าบริการเช่น พลังงานไฟฟ้ามายังประเทศไทย การร่วมมือทางเศรษฐกิจจะช่วยให้ประเทศในกลุ่มสามารถขยายการค้า เพิ่มรายได้ต่อหัว และทำให้อำนาจการซื้อของประชาชนเพิ่มสูงขึ้น ในที่สุดก็จะกลายเป็นตลาดนำเข้าสินค้าจากประเทศไทยที่สำคัญในอนาคต

3. ประเทศในกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจต้องการเงินลงทุนจากต่างประเทศ ขณะเดียวกันประเทศไทยจะได้รับประโยชน์จากการลงทุนในประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้ 3 ประการด้วยกันคือ

ประการแรก การขยายฐานการผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานมากจากประเทศไทยไปประเทศเหล่านี้ ทำให้ช่วยลดต้นทุนการผลิตของอุตสาหกรรมส่งออกหลักของประเทศไทยในปัจจุบัน และในที่สุดจะช่วยให้ประเทศเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและสามารถรักษาส่วนแบ่งตลาดในปัจจุบันของสินค้าเหล่านี้ที่มีการส่งออกไปยังประเทศที่สามได้

ประการที่สอง หลังจากอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมากได้โยกย้ายออกไปในต่างประเทศมากขึ้น อุตสาหกรรมในประเทศจะสามารถปรับโครงสร้างการผลิตได้รวดเร็วขึ้น กล่าวคือภาคอุตสาหกรรมจะสามารถเพิ่มสัดส่วนการผลิตสินค้าที่ใช้ทุนและเทคโนโลยีสูงขึ้น เพื่อสอดคล้องกับอุปทานของปัจจัยแรงงาน ทุน และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปตามระดับการพัฒนาของประเทศไทย

ประการสุดท้าย เมื่อประเทศเพื่อนบ้านมีรายได้และการจ้างงานสูงขึ้น ส่งผลให้ความจำเป็นที่ต้องเลิกสอยหมี่มาทำงานผิดกฎหมายในประเทศไทยจะน้อยลง ซึ่งจะช่วยให้ปัญหาสังคมอันเกิดจากการลักลอบเข้ามาทำงานของชาวต่างชาติลดลงด้วย

4. ในปัจจุบันประเทศไทยมีโอกาสที่จะไปลงทุนในกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจในหลายสาขาการผลิต กล่าวคือ ในภาคเกษตรกรรมนั้นประเทศเหล่านี้มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ประเทศไทยอาจจะเข้าไปลงทุนในอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร การประมง และป่าไม้ เป็นต้น ในภาคอุตสาหกรรม ประเทศเหล่านี้มีระดับค่าแรงที่ต่ำกว่าประเทศไทยมากจึงอาจจะเข้าไปลงทุนในอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมากเช่น สิ่งทอ เสื้อผ้าสำเร็จรูป และ รองเท้า เป็นต้น ส่วนในภาคบริการ เนื่องจากประเทศในกลุ่มเพิ่งเริ่มเปิดประเทศ และมีสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ ๆ มากมาย ประเทศไทยอาจจะเข้าไปลงทุนในบริการท่องเที่ยว ภัตตาคารและโรงแรม นอกจากนั้นการเริ่มปล่อยเสรีทางการเงิน การเงินการธนาคาร จะช่วยให้เอกชนต่างประเทศเข้ามาลงทุนในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการเงินการธนาคารมากขึ้นอีกด้วย

5. แม้ว่าการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศไทยและประเทศในกลุ่มจะมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้น แต่ปัจจุบันมีอุปสรรคที่ไม่เอื้ออำนวยให้การค้าและการลงทุนขยายตัวได้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งอุปสรรคที่สำคัญที่สุดคือมาตรการและระเบียบวิธีปฏิบัติที่ทำให้การค้าขายของเงินทุนเป็นไปได้โดยไม่มีประสิทธิภาพ การควบคุมการเข้าออกของเงินตราต่างประเทศ ยังเป็นอุปสรรคต่อการลงทุนระหว่างประเทศที่อาจปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ในระยะสั้น แต่ปัญหาในประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสำคัญมากที่สุดจำเป็นต้องใช้เวลาชวามานในการปรับปรุงคิด การขาดแคลนระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ถนน รถไฟ โทรคมนาคม และการขนส่ง รวมทั้งการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะด้วย ปัญหานี้เป็นกิจกรรมที่ประเทศในกลุ่มจำเป็นต้องร่วมมือกันให้เร็วที่สุดเพื่อลดระยะเวลาการแก้ไขอุปสรรคการลงทุน โดยประเทศไทยอาจจำเป็นต้องเป็นผู้ริเริ่มหรือประสานงานกับองค์กรระหว่างประเทศที่สามารถร่วมลงทุนในการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานเหล่านี้ได้ อุปสรรคประการต่อมาที่สมควรร่วมมือกันแก้ไขในระยะเวลาต่อไปคือ มาตรการที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าทั้งที่เป็นภาษีศุลกากรและไม่ใช่อภาษีศุลกากร ประเทศในกลุ่มควรร่วมมือกันลดข้อกีดกันทางการค้าทั้งหลายพร้อมกันนั้นควรปรับกฎระเบียบวิธีปฏิบัติทางการค้าและการลงทุนให้มีความเป็นสากล ทั้งนี้เพื่อเป็นการเอื้ออำนวยต่อการลงทุน และการค้า ตลอดจนเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดจากการเปิดประเทศและการเชื่อมกันซึ่งกันและกันของประเทศในกลุ่ม อนึ่งการรับประเทศเพื่อนบ้านของไทยเหล่านี้เข้าเป็นสมาชิกใหม่ของกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN) ก็นับได้ว่าเป็นประโยชน์ในด้านการส่งเสริมการค้าเสรีระหว่างประเทศภายในกลุ่มได้มากขึ้น

6. การร่วมมือของกลุ่มหกเหลี่ยมเศรษฐกิจจะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติก็ต่อเมื่อรัฐบาลของแต่ละประเทศเห็นความจำเป็นในการผลักดันให้เริ่มต้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งประเทศผู้ที่จะผลักดันให้มีการวิ

เริ่มกิจกรรมความร่วมมืออย่างเป็นขั้นตอนควรเป็นประเทศไทยเอง ซึ่งประเทศไทยก็ได้ดำเนินการในบทบาทผู้ริเริ่มประสานงานโครงการความร่วมมือต่าง ๆ ไว้บ้างแล้วดังจะได้กล่าวโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป

โดยรวมแล้วพอสรุปได้ว่า หกเหลื่อมเศรษฐกิจจะประสบความสำเร็จ เมื่อภาครัฐบาลของประเทศไทยร่วมมือกับรัฐบาลของประเทศในกลุ่มเพื่อพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน รวมทั้งเพิ่มทักษะของบุคลากรและจัดอุปสรรคทางด้านมาตรการกีดกันทางการค้าและการลงทุน ตลอดจนกฎระเบียบวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการค้าและการลงทุนของภาคเอกชน หากการริเริ่มของประเทศไทยให้มีการร่วมมือเป็นผลสำเร็จจะช่วยให้ประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านในหกเหลื่อมเศรษฐกิจได้รับประโยชน์สูงสุดโดยเร็ว

5. การประเมินความร่วมมือไทย-จีนโดยอาศัยหกเหลื่อมเศรษฐกิจ

5.1 ความสำเร็จและอุปสรรคก่อนวิกฤตเศรษฐกิจในเอเชีย

ความร่วมมือทางเศรษฐกิจจะหว่างไทยกับจีนผ่านโครงการหกเหลื่อมเศรษฐกิจได้ริเริ่มขึ้นเมื่อต้นทศวรรษ 1980 โดยแต่ละประเทศเล็งเห็นศักยภาพที่จะได้ประโยชน์จากโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจนี้ กล่าวคือ การค้าการลงทุนในภาคการผลิตต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสินค้าและที่เป็นบริการจะขยายตัว ซึ่งจะนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาค นอกจากนี้โครงการหกเหลื่อมเศรษฐกิจนับได้ว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยกระจายผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและการจ้างงานไปสู่พื้นที่ห่างไกลจากเมืองหลวงของแต่ละประเทศ เช่น พื้นที่ทางภาคเหนือของไทย และมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีน

ความร่วมมือในโครงการหกเหลื่อมเศรษฐกิจยังสามารถช่วยให้จีนมีทางออกทะเลทางตอนใต้ของประเทศเพื่อติดต่อกับประเทศนอกกลุ่มหกเหลื่อมได้อีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากจีนสามารถร่วมมือกับรัฐบาลในภูมิภาคเพื่อก่อสร้างเส้นทางคมนาคมข้ามพรมแดนจีนที่มณฑลยูนนานผ่านพม่าและลาวออกสู่ทะเลที่อ่าวไทย หรือจีนอาจเจรจาตกลงกับรัฐบาลพม่าเพื่อก่อสร้างเส้นทางจากยูนนานผ่านพม่าและออกสู่มหาสมุทรอินเดียโดยตรง ส่วนประเทศไทยนั้นอาจได้รับประโยชน์ชัดเจนในหกเหลื่อมเศรษฐกิจโดยการร่วมลงทุนในอุตสาหกรรมหรือบริการที่มณฑลยูนนานมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (comparative advantage) ในการผลิตสูงเช่น อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมาก หรือการผลิตสินค้าและบริการที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ในมณฑลยูนนาน อันได้แก่ พืชผลการเกษตร แร่ธาตุ วัตถุใต้พิภพ หรือแม้แต่แหล่งท่องเที่ยวและพลังงานในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งผลผลิตของการร่วมลงทุนนี้อาจเพื่อสนองความต้องการของตลาดภายในภูมิภาคหกเหลื่อมหรือนอกหกเหลื่อมเศรษฐกิจก็ได้ ซึ่งหมายความว่าความร่วมมือ ในหกเหลื่อมเศรษฐกิจจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่มได้ในขณะเดียวกัน

ความร่วมมือทางเศรษฐกิจของไทยกับจีนโดยอาศัยหลักเหลี่ยมเศรษฐกิจนี้ แม้ว่าจะได้รับความช่วยเหลือทางการเงินและคำปรึกษาจากองค์การระหว่างประเทศ เช่น ธนาคารเพื่อพัฒนาเอเชีย (ADB) และเอกชนของหลายประเทศที่มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศในกลุ่มหกเหลี่ยม แต่ความคืบหน้าของกิจกรรมความร่วมมือมิได้ดำเนินไปรวดเร็วเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม ในครึ่งแรกของทศวรรษ 1990 ได้มีความร่วมมือบางประเภทซึ่งได้ก้าวหน้าไปพอที่จะสรุปได้ดังนี้

ในกลางทศวรรษ 1990 การค้าระหว่างไทยกับจีนในบริเวณพรมแดนชายตัวสูงมาก จากมูลค่าการค้าไม่ถึง 10 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในต้นทศวรรษเพิ่มขึ้นเป็นกว่า 50 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 1996¹⁷ สินค้าที่ไทยส่งออกไปมณฑลยูนนานได้แก่ รองเท้า สุรา บุหรี่ เครื่องดื่ม และอาหารแปรรูป ส่วนสินค้าที่ไทยนำเข้าจากมณฑลยูนนานได้แก่ ผัก ผลไม้ เครื่องไฟฟ้า ของเด็กเล่น เหล็ก ถ่านหิน หินอ่อน และสินค้าการเกษตรอื่น ๆ ส่วนการลงทุนของไทยในมณฑลยูนนานนั้นขยายตัวในอัตราต่ำกว่าการขยายตัวทางการค้า ในปี 1996 มีมูลค่าการลงทุนของไทยในยูนนานประมาณ 180 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยเอกชนไทยไปลงทุนในการผลิตอาหารแปรรูป อาหารสัตว์ การผลิตไฟฟ้า จากพลังน้ำ โรงแรม การท่องเที่ยว รวมทั้งการธนาคาร

ทางด้านพลังงานนั้น ประเทศไทยมีผู้ทางที่จะร่วมลงทุนกับยูนนานได้มาก ทั้งนี้เนื่องจากมณฑลยูนนานมีศักยภาพในการผลิตไฟฟ้าได้จากเขื่อนในแม่น้ำล้านช้างได้ถึง 13 เขื่อน ซึ่งจะมีกำลังความสามารถในการส่งกระแสไฟฟ้าได้ถึง 25.5 ล้านกิโลวัตต์ (กว่า 17 เท่าของพลังงานไฟฟ้าจากเขื่อนม่านวาน) หากจะนับเฉพาะเขื่อนที่มีความเป็นไปได้ในการลงทุนก่อสร้างสูงก็จะมีเพียง 7 แห่ง ซึ่งจะผลิตไฟฟ้าได้รวม 20 ล้านกิโลวัตต์ แต่ในขณะนั้นเขื่อนที่ผลิตไฟฟ้าได้แล้วคือเขื่อนม่านวาน และเขื่อนเจาตันซึ่งผลิตได้เพียง 5.5 ล้านกิโลวัตต์เท่านั้น¹⁸

การสร้างเขื่อนผลิตไฟฟ้าโดยใช้พลังน้ำนั้น จำเป็นต้องอาศัยการลงทุนสูง ดังนั้นจีนจึงได้แสดงเจตนาที่จะเปิดรับความร่วมมือจากภายนอกไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะการให้เงินกู้หรือการร่วมลงทุนในการก่อสร้าง ปัจจุบันการไฟฟ้ายูนนานและเอกชนของไทยเสนอโครงการร่วมลงทุนในโครงการก่อสร้างเขื่อนที่เมืองเชียงรุ้ง เพื่อผลิตไฟฟ้า 1.5 ล้านกิโลวัตต์ สนองความต้องการใช้ไฟฟ้าในยูนนานและส่งออกไปประเทศเพื่อนบ้าน

ทางด้านคมนาคมนั้น ประเทศไทย จีน พม่า และลาวได้มีการประชุมกันในปี 1998 เพื่อแสวงหาแนวทางเชื่อมเส้นทางคมนาคมขนส่งระหว่างไทยกับยูนนานทั้งทางบก ทางน้ำ และทาง

¹⁷ ข้อมูลการค้าผ่านด่านศุลกากรในภาพเหนือของไทย จากบทความการค้าชายแดนภาคเหนือของไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน วารสารเศรษฐกิจธนาคารกรุงเทพ ธันวาคม 2539.

¹⁸ คู่มือและรายละเอียดจาก Wang Shui, "The Lancang Jiang Basin : Steps Towards the Realization of Sustainable Development", Stockholm, B., *Development Dynamics in the Mekong Subregion*, Monash University, Australia, 1996.

อากาศ¹⁹ ในทางบกนั้น มีการตกลงเบื้องต้นว่าจะสร้างเส้นทางเพื่อเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายในของแต่ละประเทศดังมีคือ เส้นทางแรกจากอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ข้ามแม่น้ำโขงและผ่านลาว เข้าเมืองหล้าและเมืองเชียงรุ่ง และสิ้นสุดที่เขตสิบสองปันนาของมณฑลยูนนานซึ่งในขณะนั้นรัฐบาลและเอกชนของไทยกับลาวกำลังอยู่ในระหว่างการเจรจาเรื่องการก่อสร้างและการแสวงหาแหล่งเงินทุน เส้นทางที่สองจากอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ผ่านลาวเข้าสู่เมืองหล้าและเมืองเชียงรุ่ง ขณะนี้ได้สำรวจเส้นทางแล้ว และไทยกับจีนจะร่วมมือกันทางด้านการแสวงหาแหล่งเงินทุนเพื่อสนับสนุนโครงการก่อสร้างและปรับปรุงเส้นทางเดิมที่มีอยู่ในเครือข่ายให้มีสภาพดีขึ้น ส่วนเส้นทางที่สามซึ่งเชื่อมไทยจากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ผ่านพม่าและเข้าอำเภอตัวหลิวและเมืองเชียงรุ่งนั้น ประเทศไทยจะให้เงินกู้อัตราดอกเบี้ยต่ำแก่รัฐบาลพม่าเพื่อดำเนินโครงการ

การคมนาคมทางรถไฟนั้น ประเทศมาเลเซียกำลังศึกษาความเป็นไปได้ในการก่อสร้างเส้นทางรถไฟนานาชาติจากสิงคโปร์ไปยังเมืองคุนหมิงของมณฑลยูนนาน ซึ่งในขณะนี้มิทางเลือกการก่อสร้าง 3 เส้นทางด้วยกันคือ เส้นทางแรกผ่านกัมพูชาและเวียดนาม เส้นทางที่สองผ่านไทยและพม่า และเส้นทางที่สามผ่านไทยและลาว

สำหรับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางน้ำ เท่าที่ผ่านมาประเทศจีนได้ใช้งบประมาณของตนเองไปบ้างแล้วในการระเบิดแก่งหินในแม่น้ำโขงในส่วนของจีน แต่งบประมาณไม่เพียงพอในการระเบิดต่อจนถึงชายแดนติดต่อกับพม่า ลาว และไทย อย่างไรก็ดีตามธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (ADB) โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และภาคเอกชนในประเทศอุตสาหกรรมหลายประเทศแสดงความสนใจในการลงทุนขุดลอกแก่งในแม่น้ำโขงเพื่อให้สามารถเดินเรือได้ตลอดทั้งปี ซึ่งในที่สุดหากประเทศในกลุ่มสามารถตกลงกันได้ในเรื่องความร่วมมือ การเดินเรือพาณิชย์ในแม่น้ำโขงจะช่วยอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการค้าและการท่องเที่ยวในภูมิภาคได้เป็นอย่างมาก

ส่วนการคมนาคมทางอากาศ ปัจจุบันมีบริการเที่ยวบินจากกรุงเทพฯ ไปเมืองคุนหมิง โดยผ่านจังหวัดเชียงใหม่ สำหรับเที่ยวบินจากกรุงเทพฯ ไปยังเมืองเชียงรุ่ง ในเขตสิบสองปันนานั้น ปัจจุบันจีนได้ยกระดับสนามบินเชียงรุ่งเป็นสนามบินนานาชาติและสนามบินแอร์โฮมได้เปิดเส้นทางบินตรงระหว่างเชียงรุ่งกับกรุงเทพฯ ทุกสัปดาห์

จะเห็นได้ว่าช่องทางที่ประเทศไทยกับจีนจะมีความร่วมมือโดยผ่านโครงการทกเหลี่ยมเศรษฐกิจนั้นมีมาก และศักยภาพของประโยชน์ที่จะได้รับจากความร่วมมือนั้นมีสูง อย่างไรก็ตามแม้ว่ากิจกรรมที่ต้องดำเนินการเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือให้เป็นรูปธรรมนั้นได้มีความคืบหน้าไปบ้าง

¹⁹ ข้อมูลจากสถาบันการคลังใหญ่ นครคุนหมิง กระทรวงการต่างประเทศ มีนาคม 2540 ผู้เขียน ขอขอบคุณคุณพพร อัจฉริยวงศ์ ที่ได้เลือกเพื่อข้อมูลล่าสุดในเรื่องนี้

แล้ว แต่อุปสรรคอื่นมีผลกระทบต่อความเร็วของความก้าวหน้าของโครงการนั้นมีอยู่มากเช่นกัน อุปสรรคที่สำคัญพอสรุปได้หลายประการดังนี้

ประการแรก เนื่องจากในระยะแรกของความร่วมมือในเหลี่ยมเศรษฐกิจใด ๆ รัฐบาลของประเทศในกลุ่มมีบทบาทสำคัญมากในการริเริ่มโครงการที่เป็นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกทางด้านการค้าและการลงทุนของภาคเอกชนในอนาคต ในกรณีของประเทศไทยนั้น บทบาทของภาครัฐย่อมมีความสำคัญมากกว่าประเทศอื่นในกลุ่ม เนื่องจากประเทศไทยมีหน้าที่ในการดึงดูดและประสานความร่วมมือตลอดจนการระดมทุนเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นกายภาพและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งการดำเนินการในโครงการเหล่านี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้มันจำเป็นต้องอาศัยระบบราชการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อความเร็วของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ แต่ทว่าระบบราชการไม่เอื้ออำนวย กล่าวคือความรับผิดชอบและการกำหนดภาระงานของกรมกองหรือกระทรวงต่าง ๆ มีความซ้ำซ้อน หรือการประสานงานกันมีอุปสรรคทำให้ไม่คล่องตัวแล้ว การปฏิบัติจะขาดประสิทธิภาพและโครงการต่าง ๆ จะไม่สามารถคืบหน้าตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้

ประการที่สอง เนื่องจากรัฐบาลในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง ถึงแม้ว่าทุกรัฐบาลจะเห็นประโยชน์และให้การสนับสนุนโครงการหกเหลี่ยมเศรษฐกิจในหลักการ แต่การกำหนดความเร่งด่วนในแผนปฏิบัติการนั้นมีความแตกต่างกัน ดังนั้นจึงพบว่าความคืบหน้าของโครงการความร่วมมือต่าง ๆ มักมีความเร็วช้าเปลี่ยนแปลงไปตามรัฐบาลแต่ละยุคแต่ละสมัย

ประการที่สาม แม้ว่าประเทศไทยและจีนมีความสนใจรวมทั้งแสดงความเป็นผู้นำทางด้านการประสานงานและระดมทุนเพื่อผลักดันให้โครงการต่าง ๆ เริ่มดำเนินการ แต่เท่าที่ผ่านมามบางประเทศในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจแสดงความกระตือรือร้นร่วมมือเฉพาะในบางโครงการที่ประเทศนั้นมีผลประโยชน์ชัดเจนและทันที ส่วนในโครงการอื่น ๆ อีกหลาย โครงการซึ่งเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและจะปรากฏศักยภาพในระยะยาวนั้นความร่วมมือมักมีความล่าช้า จึงจำเป็นต้องมีการเจรจาทำความเข้าใจถึงผลประโยชน์ในระดับกลุ่มให้เห็นพ้องต้องกันว่าประโยชน์จะก่อเกิดแก่ทุกฝ่ายในระยะยาว

ประการสุดท้าย สำหรับมณฑลยูนนานแล้วแม้ว่าจะมีความกระตือรือร้นในการเร่งรัดให้โครงการต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงโดยเร็ว แต่ยูนนานเป็นเพียงมณฑลหนึ่งของประเทศจีน และนอกจากนี้ยูนนานยังอยู่ไกลจากเมืองหลวงและเมืองใหญ่ทางเศรษฐกิจทางชายฝั่งทะเลตะวันออกของประเทศมาก ดังนั้นความร่วมมือจากมณฑลยูนนานในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจจึงมีลักษณะเฉพาะเป็นพิเศษแตกต่างจากการร่วมมือกับประเทศอื่น กล่าวคือ แม้ว่าการร่วมมือจะดำเนินการกับมณฑลยูนนาน แต่การเจรจาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทางด้านงบประมาณจำเป็นที่ต้องติดต่อและได้รับการจัดสรรจากรัฐบาลกลางจีน ซึ่งมีหน้าที่ดูแลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมของประเทศด้วย

ในปัจจุบันความร่วมมือของไทยกับจีนผ่านหกเหลี่ยมเศรษฐกิจกำลังประสบอุปสรรคอื่นใหญ่หลวงเพิ่มเติมจากข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือ ประเทศไทยและอีกหลาย

ประเทศในเอเชียกำลังประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจโดยเฉพาะทางการเงินการธนาคาร ซึ่งจะมีผลให้ความก้าวหน้าของความร่วมมือเชิงคลัง หรืออาจถึงกับชะงักงันในระยะหนึ่งก็เป็นไปได้

5.2 ไทยกับจีนในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจระหว่างวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในเอเชีย

จากที่กล่าวมาแล้วว่า ประเทศไทยมีศักยภาพสูงที่สุดในการเป็นผู้นำประสานความร่วมมือในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ เนื่องจากเศรษฐกิจไทยขยายตัวในอัตราสูงและอย่างมีเสถียรภาพยาวนานกว่าประเทศอื่นในกลุ่ม นอกจากนี้ในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษ 1990 ประเทศไทยกำลังเปลี่ยนโครงสร้างการผลิต การค้าและการลงทุนเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อค่าจ้างแรงงานที่เริ่มเพิ่มสูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ ดังนั้นการร่วมมือในหกเหลี่ยมจึงจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้านในด้านการพึ่งพาอาศัยกันทางเศรษฐกิจและการถ่ายเทของทรัพยากรการผลิตข้ามประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

แต่น่าเสียดายว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยซึ่งขยายตัวอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สะดุดตอลงภายหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในปี 1997 และมีแนวโน้มว่าจะให้ระยะเวลายาวนานต่อไปกว่าที่จะฟื้นตัวจนกระทั่งเป็นประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นหนึ่งในเศรษฐกิจมหัศจรรย์ของเอเชียตะวันออก (East Asian Miracle) ดังเช่นในอดีต ซึ่งนอกเหนือจากประเทศไทยแล้วประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกอีกหลายประเทศกำลังตกอยู่ในสภาวะวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในระดับต่างๆ เช่นเดียวกัน สภาพทางเศรษฐกิจเช่นนี้จะมีผลทำให้ความร่วมมือในหกเหลี่ยมเศรษฐกิจจะเล็ดตัวลงไปอีก ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของเอเชียในปี 1997 นั้นเริ่มต้นที่ประเทศไทย โดยในปี 1995 เศรษฐกิจของไทยเริ่มเกิดปัญหาเงินเฟ้อและการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด ทำให้กลุ่มนักลงทุนเริ่มเป็นห่วงว่าเศรษฐกิจไทยจะเลวลงหรือไม่ รัฐบาลในขณะนั้นซึ่งมีนายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรีใช้มาตรการยกระดับอัตราดอกเบี้ยเพื่อลดแรงกดดันด้านเงินเฟ้อและดึงดูดเงินทุนจากต่างประเทศให้ไหลเข้ามาเพื่อชดเชยการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด

ขณะเดียวกันฝ่ายค้านเริ่มขูดคุ้ยและแจ้งข้อมูลของธนาคารกรุงเทพ พาณิชยการกรณีกการปล่อยกู้ให้แก่นักการเมืองบางกลุ่มและพรรคพวก ทั้งนี้โดยระบุว่าธนาคารได้ปล่อยเงินกู้ในปริมาณที่เกินกว่ามูลค่าที่แท้จริงของอสังหาริมทรัพย์ที่นำมาค้ำประกัน ขณะที่กรณีปัญหาธนาคารกรุงเทพ พาณิชยการยังค้างคาอยู่ ปัญหาการขาดดุลของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์เริ่มปรากฏชัดเจนและมีแนวโน้มว่าจะเลวร้ายลง เนื่องจากอุปสงค์ของตลาดเพิ่มขึ้นเชื่อกันว่าการขยายตัวของอุปทานอาคารและสิ่งก่อสร้าง ซึ่งปัญหานี้จะกระทบถึงสถาบันการเงินที่ปล่อยกู้ให้กับการลงทุนในอสังหาริมทรัพย์มากขึ้นในช่วงหนึ่งทศวรรษก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ธุรกิจการเงินการธนาคารจึงมีภาระหนี้เสียหรือหนี้สินต้องคุณภาพเพิ่มขึ้น และในที่สุดทำให้ต้องระมัดระวังในการปล่อยเงินกู้มากยิ่งขึ้น สภาพเศรษฐกิจที่มี

อัตราดอกเบี้ยสูงขึ้นและขาดแคลนแหล่งเงินทุนเช่นนี้กระทบต่อการลงทุนในทุกภาคการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ซึ่งมีปัญหาลูกแล้ว

อย่างไรก็ตาม เสมือนว่าเป็นชะตากรรมของประเทศที่กำหนดว่าเหตุการณ์ต้องเลวร้ายลงไปอีก ในต้นปี 1996 การส่งออกชะลอตัวลงจากอัตราเพิ่มร้อยละ 20 ต่อปีในช่วงเศรษฐกิจขยายตัวสูงในทศวรรษที่ผ่านมาเหลือร้อยละ 7 และการส่งออกก็ลดลงมาโดยตลอด จนกระทั่งปลายปี 1996 พบว่ามูลค่าการส่งออกต่ำลงจากปี 1995 มาก ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในกว่าทศวรรษที่การส่งออกถึงกับหดตัว

ในอดีตการลงทุนและการส่งออกเป็นจักรกลที่ผลักดันให้เศรษฐกิจขยายตัวสูงอย่างต่อเนื่อง ในปี 1996 เมื่อการลงทุนลดลง การขยายตัวและการส่งออกหดตัว เศรษฐกิจไทยจึงขยายตัวลดลง ทำให้ไม่น่าประหลาดใจเลยว่าสมภาวะเศรษฐกิจชะงักงันดังกล่าวมีส่วนนำไปสู่ความรู้สึกต้องการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ในปลายปี 1996 ประเทศไทยจึงมีรัฐบาลใหม่ภายใต้การนำของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ปัญหาที่เป็นโจทย์ให้รัฐบาลใหม่แก้ไขในขณะนั้นคือ (1) การส่งออกลดลง (2) การขาดดุลบัญชีเดินสะพัด (3) สถานการณ์การเงินการธนาคารประสบวิกฤตการณ์สืบเนื่องมาจากหนี้ต่อขุณภาพ และ (4) นักลงทุนทั้งในและต่างประเทศขาดความเชื่อมั่นในเศรษฐกิจไทย

ในต้นปี 1997 รัฐบาลประกาศตัดการใช้จ่ายกว่า 60,000 ล้านบาท ความเชื่อมั่นของนักลงทุนเริ่มกลับคืนมาบ้างเนื่องจากมาตรการนี้จะช่วยลดแรงกดดันด้านอัตราดอกเบี้ย และการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดลงได้ แต่อีก 2 เดือนต่อมา ปัญหาใหม่เริ่มเกิดขึ้นก็แล้วคือ ค่าเงินบาทถูกโจมตีเป็นครั้งแรกเนื่องจากมีการคาดว่าเงินบาทมีค่าสูงเกินความเป็นจริง ธนาคารกลางต้องนำเงินทุนสำรองต่างประเทศมาปกป้องและพยุงค่าเงินบาทมิให้อ่อนตัวลงตามการเก็งกำไรจากภายนอก และภายหลังจากนั้นอัตราดอกเบี้ยที่เคยคาดว่าจะลดลงได้ในปี 1997 เพื่อผ่อนคลายปัญหาเศรษฐกิจชะงักงันบ้างจึงเป็นอันว่าหมดโอกาสที่จะเป็นไปได้ กล่าวคือรัฐบาลจำเป็นต้องรักษาระดับอัตราดอกเบี้ยเพื่อป้องกันกาขาดดุลบัญชีเดินสะพัด ซึ่งจะมีผลต่อความมั่นคงของค่าเงินบาทได้

ในครึ่งปีแรกของปี 1997 ประเทศไทยจึงอยู่ในสภาวะเศรษฐกิจชะงักงัน เงินทุนไหลเข้าจากภายนอกประเทศจะเหือดหายลงเพราะความไม่มั่นใจในเศรษฐกิจไทย และธนาคารกลางต้องให้เงินทุนสำรองทางการเพื่อต่อสู้กับการโจมตีค่าเงินบาทจากภายนอกประเทศหลายครั้งโดยที่ประชาชนไม่ทราบความเคลื่อนไหวนี้ ในที่สุดในวันที่ 2 กรกฎาคม 1997 รัฐบาลจำเป็นต้องประกาศให้เงินบาทลอยตัว และยกเลิกระบบการผูกเงินบาทไว้กับตะกร้าของเงินตราต่างประเทศที่ให้น้ำหนัก 13 ปี การปล่อยให้เงินบาทลอยตัวซึ่งมีผลให้ค่าเงินบาทลดค่าลงทันทีเกินกว่าร้อยละ 20 นี่เป็นมาตรการที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในเวลานั้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เงินทุนสำรองต่างประเทศสูญเสียดังไปจนหมดสิ้น